

SERIA III. ANUL I.

FEBRUARIE 1935

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. 10.

DIRECTOR

M. G. SAMARINEANU

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD SOC. AN. — ORADEA

PELERINAJ LA MONTECASSINO

— CĂUTÂND CELE MAI VECHI URME DE LIMBĂ ITALIANĂ —

de ALEXANDRU MARCU

Când te hotărăști, astăzi, să cobori dela Roma către Napoli pe linia veche, trebuie să te resemnezi nu numai la cele câteva ore de drum mai mult, ori la revederea priveliștei pe care ai cunoscut-o cu ani în urmă — iar tu o dorești pe cea nouă, către Formina și Gaeta —; trebuie să te resemnezi la o călătorie melancolică, în tovărășia gândurilor tale, lăsa-te'n voia lor de tihna trenului, când ocolește a lene pantele încete cari te urcă deasupra Romei, când n'ai pierdut-o încă din ochi; în tovărășia călătorilor cu ținte apropiate și nevorbăreți, în modestia lor provincială. Drum recules, ca toate drumurile bătute pe căi pe cari ai mai fost, în lungul cărora sufletul ți-e lăsat în pace de nestătornica dorință a ochilor.

Urcă trenul în acest început de zi, printre viile cari te scot sus, pe dealurile dela Frascati, locuri de căutată odihnă în Castellii Romani. În zare Apenninii îți aduc aminte că oriunde, în Italia, chiar către Miază-zi, trebuie să te aștepți la ei: ca să aibă mai mare strălucire albastrul mării, întrezărit din culmea lor verde; ca să fie mai diafan amurgul, cu pânze de neguri lăsate între un munte și altul. În vale, departe, văzute însă de unde ești, siluete de târguri romane, ori medievale: Palestrina, în care avea să vadă apoi lumina zilei creatorul polifoniei moderne; Anagni, evocator al umilinței papale, ca o a doua Canossă; Aquino, mare așezare străveche pe Via Latina, patria lui Juvenal și, mai cu seamă, a celui „angelic doctor universal” care a fost Sfântul Toma, una din cele mai scilpitoare minți din câte au luminat cugetarea lumii în răstimpul presupuselor tenebre medievale, prin acea operă — *Summa totius Theologiae* — care îl va îndreptăți pe Dante să-l caute pe Sfânt între duhurile din Cerul Soarelui. Târguri pe vârfuri de stânci abrupte, cu casele negre de vetustate, târguri născute pe

vremuri, în jurul unui castru roman, schimbat în Castel al Feudatarului, vrednic să apere de năvăliri și prădăciuni supușii cari au urcat, cu așezări cu tot, pe aceeași culme. Sub ele, întinderi de stufoase „macchie”, cari te fac să presimți ce este încă agrest, incult și sălbatec în vasta Campanie, așa cum a surprins-o un Chateaubriand acum un veac și mai bine: cu „căprarii” în pantaloni stufoși de blană cât mițele bacilor carpatini, în ciuda silințelor de-a desteleni glia lațială cu cele mai moderne născociri ale mecanice rurale. Din loc în loc o căpiță de paie la adăpostul unui turn știrb de „villă” romană, îți spune ce strâns s'a depănat firul vremii în aceste locuri, aceleași, cu alți oameni numai — pentru vremi aceleași: oameni, cu nevoile lor, aproape aceleași, cu secerea lor, cu boii, adulmecând și azi mireasma brazdei calde, ca în anii când le-a proslăvit sfânta cerbice încordată în fagul jugului, bucolicul Virgil. Mai încolo, sub o râpă, un cuptor de var, într'un mauzoleu antic, ori cea mai îmbietoare „trattorie” în turnul milițiilor papale, cari au luptat cu mercenarii roșcovani și puși pe băutură ai Împăratului din cețile Nordului germanic. Aerul, în acest sfârșit de toamnă, e gustos ca boabele de struguri pârguiți. În margină, un drum prăfuit și numai gropi. Mai potrivit cu imaginea vremurilor de demult, între a Păgânilor romani și a Păgânilor saracini, pe care caută să-și facă loc închipuirea ta, astăzi pornit în pelerinaj pios la mormântul Sfântului Benedict dela Montecassino.

În zare ai descoperit net zidul mănăstirii, pe culmea măgurei de piatră. Depărtarea o confundă cu ceața dimineții. Un șoim, rotindu-și zborul maestos și negru pe silueta albăstrie, îți leagă firele gândului de cel mai îndepărtat Veac de Mijloc. Acum o mie, trei sute, patru sute, șase sute de ani. Pe vremea când umblau oamenii la vânat prin partea locului cu șoimii. Pe vremea când minunile, în numele evlaviei întru Domnul Nostru Isus Cristos, mai erau cu puțință; căci erau crezute de oameni.

Ai ajuns la Cassino și, în câteva minute, cu funicularul, neobosit decât de emoția de-a te vedea plutind pe sus, prin aer, la 700 de metri ori mai mult, cu fruntea brobonată numai de grijă, când vezi umbra nacelei în care ești lunecând peste coperișurile caselor din târgușorul Cassino, atât de ușor ajungi astăzi să bați la poarta veneratului templu, cel mai vrednic de închinare, când e vorba de a proslăvi sacrariul culturii omenești, în răstimpul Veacului de Mijloc. Pe vremuri însă, când pelerinajul era calea pocăinței; când muntele se urcă în zăduful ușurat de nădejdea purificării pe culmea unui Paradis sufletesc, pe care toți oamenii de atunci îl aveau

în ei, care mai cu umilință înfățișat, care mai viu scăldat în culorile inchipuirii — și atunci, muritorul de rând era Dante Alighieri; pe vremuri urcai la Abație pe meandrele serpentinelor dintre măslinii livezilor mănăstirești, astăzi umblate numai de câte un călugăraș mai cu frica lui Dumnezeu. La jumătatea urcușului, gândurile, innălțate din ce în ce spre evlavia întru Dumnezeu, îți sunt risipite, duse pe alte drumuri, înstrăinate dela cele întru Domnul, de o scânteiere: ochiurile de apă, în bătaia soarelui, colo, de vale, pe unde curge acel Liri, de care spunea Horațiu, cu accente de romantică induioșare

Rura quae Liric quieta
Mordet aqua taciturnus amnis...

Intrezărești bogăția acelei Campania Felix de pe vremea lui, atât de străină de austeritatea cenobitică a Sfântului care a ales locurile acestea drept ultim popas al sihăstriei și însălbăticirii sale de cele lumești.

Nicăeri, ca aici, nu ai viziunea a ceea ce avea a suprapunerii vieții creștine, medievale, peste cea romană și păgână, perpetuarea vieții în două forme antagoniste, dar întregindu-se, ajutându-se, asigurând acea continuitate a fenomenelor vieții umane, care se constată în cele mai disparate — aparent — dintre manifestările omenești. Evul Mediu a înflorit pe ruinele Romei păgâne, sau, mai bine, a înflorit aceste ruine, întregind cu spiritualitatea care-l caracterizează maestratea de forme materiale a civilizației romane.

Încă înainte de Strabo, de știința lui despre cele vechi, Cassinum pare să fi fost, după cum îi spunea numele („Casca”), o străveche așezare. Numele nou, îi venise dela cuceritorii Romani, cu trei sute de ani înainte să se nască Isus. Târg vechi deci, înfloritor și din punct de vedere edilitar — o dovedesc până azi ruinele impozantului amfiteatru — și din punct de vedere al cultului religios: în dumbrăvile unde este astăzi Abația, innălbea, de marmoră. pe atunci un venerat templu al lui Apollo. Acela în care s'a așezat în veacul al VI noua orânduire creștinească, prin fapta și cuvântul unui nobil Roman, câștigat noii religii nu de mult: Sfântul Benedict din Norcia.

Intemeetor al mănăstirii dela Montecassino; dar întemeetor al vieții monastice, mai mult singur, în întreaga lume.

S'a născut într'un sat, din Umbria, în anul 480. Părinții, nobili romani, așezați la țară. Tânărul Benedict, încă dela 14 ani, dăduse dovezi că sufletul îi era simțitor la noua înclinare a vremilor. Creș-

tinat, a voit, din capul locului, să se arăte zelos ca toți neofiții: retrăgându-se cu o bătrână servitoare, în ponoarele de lângă Subiaco, trăind într'o peșteră trei ani de penitență. Li coborau acolo misticului adolescent puțină mâncare pe care și-o îngăduia, cu un coș, dându-i de știre cu un clopoțel, să ridice capul de pe cărțile de rugăciune. Iar penitența și-o făcea pe patul așternut cu mărăcini și urzici, mereu improspătate.

Zvonul despre sfințenia Schimnicului se răspândise repede, în acele părți ale Italiei de Mijloc, apte, ca și Umbria Sfântului Francisc de mai târziu, ca Abruzii apropiați ai tuturor superstițiilor, de exaltare mistică. Benedict avea acum admiratori și urmași: cei dintâi Benedictini. Iar cine are mulți discipoli, trezește invidie; așa că au încercat să-l otrăvească preoții pe Schimnic, trimețându-i o pâine înveninată. Noroc de un corb, tovarăș bun al lui Benedict în peșteră; căci a luat pâinea în plisc, n'a gustat nici o fărâmă dintr'ansa, și a lăsat-o într'o pădure. De atunci corbul a rămas pasărea dragă Sfântului și nu s'a mai despărțit de ea în nici o reprezentare iconografică. Intocmai ca vrăbiile, peștii și lupul Sfântului Francisc.

Amărât de cele întâmplate la Subiaco, Benedict hotărise într'acestea să-și caute altă sihăstrie. Și află alta mai prielnică pe-un vârf de munte prăpăstios, peste care se revărsau pietrele unui târg roman, pe jumătate părăsit: Cassinum, cu termele, templele, amfiteatrul de piatră și fortăreața din culmea împădurită, în preajma templului lui Apollo. Și-a făcut ascunzătoare și bisericuță în turla de pândă a acestei fortărețe romane, unde-l cercetau cu smerenie urmașii călugări și oamenii dornici să-i asculte cuvântul Zi mare pentru părțile acelea a fost Paștele prăznuit de Benedict printr'o faptă de neauzit curaj: năruirea statuiei lui Apollo de pe soclul ei venerat de multe secole și înlocuirea cu o cruce strâmbă de lemn noduroase, legate cu un curmeiu de tei: simbol al creștinismului primitiv, înfrumusețat de sufletul curat al celor care-l primeau acum mai bucuros decât cele mai măestre și scumpe dintre statuile meșterilor păgâni. În acea zi de Paște se întemeiasă mânăstirea dela Montecassino. Faptei de început i-a urmat sporirea urmașilor, multe miracole, orânduirea „Regulei” benedictine, insuflețită de cele mai creștinești precepte: obediență, castitate, sărăcie, dar, noutatea, muncă toată ziua, când rugăciunile dau răgaz: „ora et labora!” Iată preceptele benedictine, cari au îndrumat din capul locului acest Ordin către munca manuală, dar și către cea intelectuală; fapt de cultură, a cărei însemnătate nu ne poate

scăpă, date fiind timpurile când se preconiză atare indemn. După ce misionarii noului Sfânt creștinaseră în numele acestuia multe țări ale Europei — Germania, Olanda, Scandinavia, Anglia — Benedict își dădea sfârșitul în ziua de 21 martie a anului dela Cristos 543, patruzeci de zile dela sfârșirea dintre vii a sorii sale Scolastica, sfântă și ea, întemeetora cinului de călugărițe benedictine, într'un schit nu departe de Montecassino. Și azi se cercetează acolo piatra care-a mai rămas din zidul turlei romane, în care-și ascunsese chilia Benedict, precum și moaștele sale,enerate până la cele mai depărtate margini ale lumii catolice.

În felul acesta, înflorise încă din vremile de agonie ale Romei, un puternic centru de cultură medievală la porțile ei, sub auspiciile nesocotite acum, ale lui Apollo. Iar când Roma va cădea sub năvala „barbarilor”, aduși din îndepărtatele lor așezări asiatice ori septentrionale de mirajul Romei, Longobarzii vor călca în picioarele cailor florile acelei „grădini a Imperiului”, care era și va fi de-a-lungul vremilor Italia toată. Se va nărui civilizația Romei, aparent, prin renunțare și părăsire. Se vor arunca „barbarii” și pe râpele cari duc la sanctuarul din Montecassino. Aci piatra va fi mai tare însă căci zidul se înalță până'n ceruri din evlavia Sfântului întru apărarea căruia stătea Dumnezeu însuși, dar și mulțimile care-l adorau; căci le chemase la viață nouă. Fapt pentru care Dante va înalța sufletului lui Benedict în Cerul lui Saturn:

... Quel monte a cui Cassino è nella costa,
fu frequentato già in su la cima
da la gente ingannata e mal disposta:

e quel son io che su vi portai prima
lo nome di colui che'n terra addusse
la verità che tanto ci sublima...

(Par., XXII, vv. 37—43).

După moartea lui Benedict, trecerea învățăturii sale, în loc să scadă sporise atâta, că veneau să îmbrace haina Ordinului mărețe figuri ale lumii medievale: în 749 un Rege longobard, mai apoi vărul lui Carol cel Mare. Iar pentru ca spiritul învățăturii Sfântului să nu piardă prin atare întâlniri cu trufia lumii laice, monarhii aceia fuseseră puși la trebile cele mai de rând: Longobardul la bucătăria călugărilor și oaspeților; Francezul la păscut vitele mănăstirii.

Intr'acestea, Montecassino și Abația își duceau viața sub amenințarea prădăciunilor și incendiilor hoardelor ce se abăteau prin partea locului, năvălind dinspre Roma—Longobarzii — ori dinspre Napoli — Arabii, Saracenii — mai apoi. Atrăși de bogățiile strănse

de mănăstire, de pe urma donațiilor celor călugăriți acolo. În felul acesta, Abația a fost de mai multe ori nimicită, chiar părăsită ani de-a rândul, afară de puținii călugări mai curagioși, îmbrăcând uneori platoșa peste saiul negru, rămași de strajă în jurul moaștelor, ascunzând în gropnițe și firide hrisoavele de danie ale mănăstirii.

Cu ani de răstriașe și ani de mare înflorire, s'au perindat astfel peste Montecassino vremile. Sigur este că la un moment dat, nu exista altă mănăstire mai bogată, căci iată de-o pildă ce bunuri avea în stăpânire Abatele dela Montecassino, prin anii 1000—1100: 2 principate; 20 conții; 440 târguri și sate; 250 castele; 23 porturi la mare; 1662 bicerici, iar dela toate aceste averi Abatele strângea pe fiecă an dările. Nu mai pomenim de alte bogății, în odoare, bănet, ori relicve.

Hrisoavele, unele cu parafe de aur, nu puteau trece pe atunci drept bogăție, deoarece nu aveau însemnătate istorică, pe care le-o dă astăzi vechimea. În felul acesta, Montecassino, de-a-lungul Evului Mediu, a fost mereu râvnit, prădat, dar, în aceeași măsură ajutat, devenind nu numai centrul cărturăresc al acelor vremi — prin însăși „Regula” benedictină, — dar și păstrătorul culturii mai vechi, în pergamentele încondeiate de călugări, sau de notarii cari așterneau actele de proprietate ale mănăstirii.

Astăzi, aceasta se înfățișează mai degrabă urit. De cum o vezi pe muchea stâncoasă, o iei drept un ospiciu ori, cel mult, drept un seminar. O fațadă dreaptă, lungă, cu ferestre multe. Nimic romantic, nimic vetust. Iar când treci poarta mănăstirii, ești întâmpinat de o atmosferă laică: oameni forfotind pretutindeni; servitori cărând merinde: servitorii călugărilor; pe scara Logiei Paradisului, doar cele două ciori imblânzite îți aduc aminte de Sfânt și de schimnicia lui. Mai puțin măgărușul cu sarcina de lemne în spate, tropotind mărunț pe lespezile Portalului bramantesc, ori tinerii seminariști în anteree prea lungi, cari bat mîngea mare cu papucii hărăziți poate mâine să se schimbe în sacri pantofi pontificali. Arhitectura e confuză — prea multe planuri și perspective; nici o unitate aptă pentru reculegerea privirii și apoi a gândurilor; deloc atmosfera copleșitoare de evlavie dela Basilica din Assisi. Te privește prea de sus statuia barocă a Sfântului și a Sfintei Scolastica. Arcurile desemnate de Bramante pentru „il Chiostro del Paradiso”, cu fântână din mijloc, constituie poate cel mai armonios element arhitectonic din acest Montecassino modern, refăcut în epoca de înflorire a Barocului spaniol. Trebuie să-ți placă, în Biserica mare,

stranele de nuc înflorit în migala unor sculpturi și intarsii într'adevăr rare. Te va opri în admirație mai mult armonia orgei mari, cu cele o mie de glasuri ale ei și-ți va înălța gândul a rugă mai mult decât cripta, cu totul pângărită de gustul unui pictor german, în care dorm sfintele moaște. Dacă nu vei uita să cercetezi bolta pe care sunt incrustate în mozaic policrom stemele suveranilor și nobililor donatori ai Abației — printre cele dintâi se văd stemele Casei noastre Regale — și dacă vei avea norocul să ascuți liturghia dela Vecernie, cântată în prezența austerului Abate, vei vedea ușor și în scurtă vreme cecece poate oferi mai de seamă cercetarea mânăstirii Montecassino, pentru curiozitatea unui turist oarecare.

Dacă ai pornit însă în pelerinaj acolo, în căutarea duhului care-a însuflețit vremurile îndepărtate ale Veacului de Mijloc și, totodată, în căutarea celor mai vechi urme de limbă italiană, atunci trebuie să zăbovești mult în partea care ascunde comoara cea mai de preț, după moaștele Sfântului: Arhiva și Biblioteca.

Ne-a dus întâi acolo, cu toată lumea, călugărul care ne-a purtat să ne arăte ce era de văzut în biserică. Ne-a deschis „expoziția de rarități bibliografice, rămânând din capul locului uimiți de bogăția pe care o ascund acele vitrine aproape nepăzite: palimpseste din secolul al VI, Sfântul Ambrogiu și Augustin; diplome cu peceți de aur, dela Liutprand; un Alcuin, un Hipocrat, un Gallenus, un Lantanțiu, un Virgil, un Dante din sec XIV, cu însemnări fiului Pietro, spre a nu mai pomeni de originalele lui Ignațiu de Lojola. Alături, în Arhivă și Bibliotecă, sute de incunabule — unele tipărite de Faust —, cele mai multe dintre primele tipărituri din lume și 1380 de volume în cari s'au legat miile de manuscrise, din cari 800 anterioare inventării tiparului și 159 de cea mai mare valoare istorică. Toate în păstrarea călugărului cu înfățișarea lui Don Frollo, văzut de Victor Hugo în „Notre Dame de Paris”: maltezul Don Inguanez, bibliotecar la Montecassino și renumit medievalist. Dar și om de vastă erudiție; în atare măsură, că a ajuns până la interesul pentru cultura noastră, cunoscută însă astfel, încât să ne recite atunci, spontan, versuri din Eminescu:

Ce te legini codrule,
Fără poate, fără vânt...

ori să meargă de-a dreptul la raftul în care să găsească — între cele 80.000 volume câte are în biblioteca modernă — monografia despre Curtea de Argeș, ori cele mai recente publicații ale Academiei Române. Acolo, pe stâncile Abației dela Montecassino. Dovada inte-

resului viu pentru cultura, de orice fel, de ori unde adunată, care s'a păstrat aceeaș între zidurile mănăstirii. Ora et labora! Roagă-te și apoi muncește, după cum te-a înzestrat Dumnezeu: la câmp, ori la carte.

Au migălit benedictinii pergamentele dar, mai cu seamă, le-au adunat cu sfințenie, păstrând în cutiile de nuc sfredelit de cari întreaga și cea mai veche cultură medievală.

Ochii ne-au căzut întâi pe in floriturile și desenele colorate pe cele mai arătoase codice, datând din secolul XI, ori pe uncialele faimosului „Ambrosiaster” de prin anii 560 — vremile Sfântului Benedict —, spre a vedea asemănarea dintre aceste litere făcute cu pana pe pergament și cele săpate cu data de pietrării romani, de când lumea, pe lespezile lor.

Iată însă mai la o parte, lungi și rupte pe margină, cu scrierea mărunță, inexpresivă, patru documente trecute de toată lumea cu vederea; de lumea care cercetează Arhiva fără interes special. Sunt cele patru documente cunoscute sub denumirea de „Plăciti Cassinesi”, datând din secolul X, vechi hrisoave judecătorești, în cari se citesc cele dintâi înjghebări de cuvinte în limba italiană. Bine înțeles, cele dintâi față de documentele câte s'au descoperit până astăzi, neînălăturând posibilitatea ca, odată și odată, să iasă la iveală documente mai vechi decât acestea.

În cazul nostru avem a-face cu formule de jurământ, intercalate de notari în unele sentințe judecătorești, prin cari se stabilea dreptul de proprietate, prin posesie prelungită cât cereau legile, al Abației asupra unor pământuri din partea locului. Iar acele formule, spre a fi înțelese de martor, ori spre a reproduce exact mărturia, sunt citate în aceste documente așa cum fuseseră rostite în fața judecătorului: nu în latină, ci într'o vorbire rusitică, deosebită, evident, de latina încă bună a notarului. La dreptul vorbind, urme de atare graiu vulgar în devenire, mai vechi încă, se găsesc și în alte documente, datând — după afirmația lui Pio Rajna care le-a studiat în deosebi din secolul VIII; perioade latine ca acestea: De uno latere corre via publica” (730), sau „Reddere debeamus uno soldo bono expendibile” (759) ne duc spre aceeași constatare cu privire la înjgheburile limbei italiene și la diferențierile ei dialectale, întâmplate în preajma acelor ani, după cum se păstrează urme ale aceluiași fenomen în unele documente abruzzese bine cunoscute medievaliștilor. De altfel problema aceasta a celor mai vechi urme de limbă italiană este desbătută încă din secolul XVIII, din 1733 datând cea dintâi lucrare de erudiție istorică, în care s'au semnalat

acele perioade vulgare din „notitia iudicati” păstrate în Arhivele dela Montecassino. (Bibliografia cea mai completă o dă Inguanez, în lucrarea „I placiti cassinesi del secolo X con periodi in volgare”, ed. III, Montecassino, 1934, pp. 13 și urm., cu reproducerea fotografică a documentelor). Până în prezent se cunosc patru „placiti”: cel din Capua, din martie 960; cel din Sessa, din martie 963; cel din Teano, din Iulie același an și ultimul, din aceeași localitate, datând din octombrie 963. Insemnătatea lor filologică și istorică fiind evidentă, au format obiect de atente cercetări din partea unor erudiți ca Cesare Cantu, Monaci, D'Ovidio, Rajna, iar mai apoi Bertoni și Debenedetti singur Muratori înscriind-se în falș de data aceasta, căci sagacității sale i-au scăpat aceste „balbutientis Italicae linguae verba”.

Dar iată acum, fragmentar, textul faimoaselor formule, încadrat în contextul latin:

„... ut singulo ad singulos ipsi testes eius tenaet in manum supradictam abbreviatulam quam ipse rodel (grim) us hostenserat. et testificando dicant sao ko kelle terre per kelle fini que ki contene (t) renta anni le possette parte sancti benedicti. et firmarent testimonia ipsa secundum lege per (sa) cramenta...” („Știu că acele pământuri între acele margini care aici se conțin — în document — treizeci de ani le-a posedat partea — la judecată a Sf. Benedict”).

Această formulă sacramentală se repetă de patru ori, iar în celelalte „Placiti” similare, ea este variată oarecum, adaptându-se la cazul în speță. Francesco Novati, unul din cei mai de seamă medievaliști pe cari i-a avut istoriografia italiană în pragul acestui veac, în ale sale neintrecute „Origini” (Milano, Vallardi, p. 31 și urm.), reconstituie felul cum decurgea judecata în aceste cazuri: părțile aduceau martori, cari erau ținuți să jure că au știință de continuitatea neîntreruptă a posesiei pământului în litigiu, spre a se stabili astfel dreptul de proprietate. În mai toate documentele din sec. IX—X, atari formule se găsesc în limba latină, excepție făcând numai cele patru dela Montecassino, în cari s'a simțit nevoia redării lor în formă vulgară, latîna nemai fiind curent și pretutindeni folosită ori înțeleasă de popor, pe vremea stăpânirii lui Berengariu.

Ceva asemănător se întâlnește în Franța, cercetând acele nu mai puțin celebre „serments de Strasbourg”, jurăminte pe cari le-a rostit la 14 februarie 842, lângă Strasbourg, Ludovic Germanicul și trupele de sub comanda fratelui său Carol Pleșuvul. De altfel, în cazul limbei franceze, documentele similare, cu urme de veche lim-

bă vulgară, sunt mult mai frecvente ca în Italia, în ele surprinzându-se până și diferențierile dialectale, încă la jumătatea sec. X. Observație care sporește interesul pentru documentele dela Montecassino, menite să înlăture o gravă lacună din continuitatea culturii și limbii italiene. Căci fără aceste documente s'ar fi accentuat și mai mult părerile contradictorii cu privire la originea acestei culturi și ale momentului când poate fi vorba de o limbă italiană cu fizionomie aparte; părerii contradictorii cari s'au strâns astăzi în jurul altei probleme similare: cauzele cari să explice lipsa unor documente literare — nu filologice, ca „I Placiti cassinesi — până prin secolul XII.

Fericită întâmplarea care a ferit de nimicire ori răvășire aceste patru bucăți de pergament. Știința a fost îmbogățită cu mijloace sigure de investigație, cercetătorii cruțați de un prilej în plus de diminuitoare nesiguranță. Iar Montecassino a rămas țintă de pelerinaj, pentru cei ce vor să ajungă până la cele mai îndătinete urme ale graiului pe care învață a-l deprinde, întru îmbogățirea minții lor cu una din cele mai expresive culturi, din câte innobilează sufletul omenesc, în dăinuirea lui pe pământ.

BCU Cluj / Centrul Universităţii Library Cluj

Alexandru Marcu

DOUA POEZII

de DEM. BASSARABEANU

Stanțe citadine

*Pe străzi de granit și asfalt,
In burgul acesta ursuz,
Un vis temerar și înalt
Mă ține, mă duce confuz.*

*In nopți de catran și carbon,
Sau blonde, de galben tutun,
Mi-s pașii concert monoton,
Mi-e umbra, pe ziduri, zăbun.*

*Arareori, ziua, la fel
De straniu, de vag și absent,
Când plec matinal din hotel,
Au pașii-mi același accent.*

*Și, până la urmă, o știu:
Cu visu-mi nebun și înalt
Voiu duce doar pași de pustiu
Pe-atâta granit și asfalt! ...*

Imn

*Iubesc în tine trupul statuar,
Cu mlădieri lascive, reptiline,
Și zîmbetul, când rece și fugar,
Când cald și plin de grații messaline.*

*Ador în tine marele păcat,
Și strămoșesc și sfânt, al contopirii,
Când prind în ochii tăi, halucinat,
Fiorii exaltărilor simțirii. —*

*Femea dela creștet la călcâi,
Sinteză — de ispite — și risipă,
Multiplicată Eva, căpătâi
Și leagăn mie'n fiecare clipă! ...*

Dem. Bassarabeanu

CALATORIE DE NUNTA

de SERA FURPA

Ba eu m'am însurat curând după război și nu pot să mă plâng de căsnicie ca, voi, ci din contră mă simt fericit, fiindcă am înemerit'o bine, zise doctorul.

— Ai avut noroc!

— Se vede că unde mi-a mers anapoda la începutul călătoriei de nuntă...

— Cum asta?!... Ai pățit ceva?

— M'a urmărit un ghinion grozav, ce să zic!... Toate-mi stăteau în potrivă, încât dacă ași povesti ce-am pățit, nimeni nu m'ar crede...

— S'auzim totuși!...

— C'o singură condiție: să nu mă'ntrerupă careva, că tac și plec imediat...

Doctorul, după ce-și aprinse tăticos țigarea și-și potrivi ochelarii, începu să povestească.

Ne luasem din dragoste. În cele câteva luni cât a durat însă logodna nu parvenisem să ne apropiem prea mult unul de altul, din pricina părinților ei, cari nu ne îngăduiau decât să stăm cuminți, de vorbă, în familie sau alături, la câte-o reprezentație. Vă închipuți deci cât eram de dornici să obținem libertatea...

În fine, veni și ziua nunței cu toată zarva emoțiilor cunoscute, de cari scăparăm seara, când ne suirăm în trenul ce-avea să ne ducă în Italia, unde hotărâsem să petrecem fericita lună de miere. Și fiindcă era, după cum v'am mai spus, nu mult timp după război și auzisem că prin Ungaria era cam riscat să trecem, ne-am hotărât să traversăm Cechoslovacia, ca să ajungem la Viena, iar de acolo să scoborâm la Venetia... Știți!... călătorie de nuntă fără gondolă, lună plină... concerte în largul mării și mai ales fără porumbei pe cap lângă lumânările dogelui ros de remușcări, n'are nici un haz!...

Și cum vă spun, când ne-am văzut în cabina vagonului cu pa-turi singuri, singurei, ne-am repezit unul în brațele celuilalt și ne-am sărutat ca nebunii, pe nerăsuflăte, încât de'ndată îmi veni în minte ceea-ce-mi spusese înainte de nuntă măgarul de Titi:

— Mă, degeaba spui tu c'ai să fii cuminte până la Viena!... Ascultă-mă pe mine... cum vei trece de Chitila... Labrador, bum!... bum!...

Ca să fie și mai elocvent, cu pumnul strâns, parcă bătea cu necaz o tobă.

Ăsta era un refren dintr'o operetă ce era pe-atunci „en vogue”. Când tenorul ajungea să spună ceva cam de rușine, antu-rajul termina cu vorbele: Labrador... bum!... bum!...

Și de ce să nu vă mărturisesc?!... Până la Ploești aranjasem deja cu șeful vagonului să nu ne deranjeze absolut nimeni...

Nervii îmi erau așa de săcâiți, încât refrenul stupid cânta acum zănatec în mine în ritmul sgomotului de ferărie al trenului în mers: La-bra-dor-bum-bum!... Labra-dor-bum-bum!...

Conducătorul, om subțire, se prezintă în ușa vagonului, își du-se un deget la cozorocul chipiului caștaniu și ne spuse cu o pronunție cam stricat românească:

— Ca să nu se deschidă mereu ușa, vă rog să-mi îngăduiți s'o închid cu cheia pe dinafară. Așa cel puțin n'o să vă deranjeze până la graniță, nimeni, vă asigur!

Zis și făcut!... Nevastă-mea se înroșise ca para focului, mie îmi bătea grozav inima, iar toată firea mea cânta acum ritmic și săltăreț: La-bra-dor- bum-bum!...

Cu menajamentele necesare, dar și cu impetuoșitatea celor 30 de ani ce-i aveam și cari fierbeau în cazanul dragostei nestâpânite; căutam să aranjez lucrurile cât mai elegant ca să nu-mi reproșez vre-o dată că fusesem ticălos și slab și schimbasem planul bine chibzuit și civilizat ce-l făcusem de-acasă asupra îndatoririlor ma-trimoniale.

Când eram către sfârșitul preparativelor verbale, bătu cineva în ușa insistent.

— Domnule doctor, domnule doctor!... Vă rog să poftiți puțin că i-a venit rău unui călător...

De unde se aflase să sunt doctor, habar n'aveam!... Îmi zi-ceam că probabil de la cărțile de vizită ce-atârnau la geamantane... Ce prostie și cu firmele astea ambulante!... Când ți-e lumea mai dragă îți joacă festa.

Uite!... asta e norocul meu, zic, tocmai la momentul oportun, pac!... întâmplarea idioată. Și mă gândeam îmbufnat: Cine-l puse, Doamne iartă-mă și pe ăla să se îmbolnăvească tocmai acum?!... De-ar avea cel puțin angină de piept, ca să scap cât mai repede de el...

Când să ies pe coridor, nevasta-mea mă sărută din întâmplare după ureche, ca să mă'nebunească nu altceva și-mi șopti:

— Să nu întârzi dragă mult!...

— Aha!... Vrea să zică, vorba cântecului: Labrador- bum-bum!...

Conducătorul mă duse într'o altă cabină unde un domn tânăr, cu înfățișare dealtfel de om sănătos, stătea lungit pe canapea, cu gulerul desfăcut și cu cravata într'o parte și gemea. Numai în ochi i se citea o frică grozavă și răsufla precipitat. Lângă el nevastă-sa, o femeie într'adevăr adorabilă, părea foarte calmă față de nenorocirea în care se afla soțul ei...

— Domnule doctor, te rog să ne erți că te deranjăm, dar soțului meu îi este foarte rău și mi-e frică să nu se întâmple ceva...

— Mor, doctore, mor, mă'năbuș!... Uite, ici, mă strânge ca'ntr'un clește!... Și-mi arăta pieptul înspre gât.

— Ei, drăcia dracului, îmi ziceam, parcă avusei gura aurită: să știi că tot de angină de piept e vorba! Te pomenești că se curăță, săracul, zic și-i păcat de el, că-i tânăr!... Dar în definitiv ce pot să-i fac!... E-așa de greu să tratezi un bolnav în astfel de condiții!... La un moment dat mă gândeam să-i fac o injecție cu morfină, dacă ași fi găsit bine înțeles cele necesare în cutia medicală de urgență ce trebuie să existe la orice tren... Mă răsgândii însă repede, fiindcă puteam s'o pățesc... Dacă, Doamne ferește, zic, moare bolnavul de vre-un nou atac de boală, nevastă-sa m'ar putea acuza că l'am ucis eu cu injecția...

Parcă poți să știi?!... Și mai cu seamă îmi era frică, fiindcă propriu zis nici nu eram sigur de boala ce-o avea individul, fiindcă eu făcusem în timpul războiului chirurgie și nu mă pricepeam mai de loc la medicina internă...

Ca să mă aflu în treabă și pentru salvarea prestigiului profesiei îi pipăii pulsul, îl ascultai către inimă și-l pusei să scoată limba... Apoi cu gesturi profesionale și savante, îi desfăcui ceva mai mult cămașa de la gât spunându-i să răsuflă rar și adânc, ca și cum el n'ar fi făcut'o dacă ar fi putut!...

— Doctore, dă-mi ceva, fă-mi ceva, că mor, mă sufoc!...

Nevastă-sa se uita la mine imploratoare, cu niște ochi în cari citeam lămurit ca într'o reclamă luminoasă refrenul ce mă obseda: „De-i în casă, de-i pe drum... Labrador, bum!... bum!...

Ce femei ticăloasă — îmi ziceam — bărbatul pe moarte și ei îi arde de dracu...

Atunci, cu o hotărâre energetică, comandai la vagonul restaurant o cafea neagră, cu gândul că dacă o aduce-o să invoc argumente medicale de circumstanță și s'o beau în locul bolnavului... De la morfină la cafea, vorba lui Eminescu... era o cale atât de lungă și pe ea se plimba în toată voia ignoranța mea medicală, care se încapățina însă să nu facă bolnavului nici un rău.

În fine, ce mai la deal mai la vale... De câteori dădeam să plec, cu gândul la biata nevastă-mea ce se plictisea singură, de-atâtea ori bolnavului i se făcea mai rău, se sufoca și-mi spunea înspăimântat: „Nu mă lăsa, doctore, că mor și ai să mă ai pe suflet"!...

Plictisit, într'un moment de liniște relativă, spusei că totuși aş vrea să vorbesc ceva cu nevasta-mea ca s'o liniștesc, fiindcă a rămas singură. Soția bolnavului însă se și repezi să-mi spună: „Lăsați vă rog domnule doctor, că mă duc eu să-i țin de urât, până ce i se face lui Costel mai bine"!... Și plecă...

După câtăva vreme ne pomenirăm cu ambele neveste ținându-se de mijloc, ca și când le-ar fi legat de când lumea cea mai bună prietenie. Soția d-lui Costel ne spuse încântată:

— Știți?... noi am hotărât să ne culcăm amândouă în compartimentul celălalt, iar dvs. să stați aici. Doamna e așa de tânără încât poate nu-i strică să mai stăm câtva timp de vorbă împreună. O ființă experimentată poate fi oricând de folos uneia ingenuă. Noapte bună și somn ușor, domnilor!

Eu turbam nu altceva și capul îmi svâcnea grozav. În cele din urmă însă ne culcarăm. Toată noaptea n'am închis de loc ochii ci m'am svârcolit, contrariat cum eram de evenimente și obsedat de refrenul stupid ce nu contenea de cât când trenul stopa în gări. Cum pornea, începea în batjocură și el: Labrador-bum-bum!...

Tovarășul meu de compartiment însă dormea și sforăia, ca un tată de familie... Dimineața, obosit, cu durere de cap, cu cearcăne în jurul ochilor, am început să mă îmbrac cu necaz și infuriat grozav pe soartă.

Bolnavul, care în seara precedentă trăgea să moară, se deșteptă în fine și el și-mi spuse încântat: „Ei! doctore, ăsta zic și eu

noroc: auzi!... să dorm toată noaptea cu un medic la căpătâi, așa ceva e mai mult de cât să câștigi premiul cel mare la loterie! Altfel — drept să-ți spun — aș fi fost un nenorocit, fiindcă eu sufăr, zice, de o idee fixă de care nu m'au putut tămădui până acum nici unul dintre specialiștii de boli nervoase pe cari i-am consultat și anume de câte ori merg cu trenul îmi închipui că am să am un atac de angină de piept și deci c'am să mor subit. Deaceea întotdeauna simulez, ca și aseară, un atac de inimă și astfel mai întotdeauna am norocul să găsec în tren câte un doctor, care să-mi ție de urât. E-așa de ușor să păcălești pe careval... De data asta, în fine, am nemerit'o și mai bine, fiindcă am avut plăcerea să dorm liniștit toată noaptea, știind că e cineva care veghează cu devotament asupra mea. Așa încât îți mulțumesc doctore dragă din toată inima și te asigur, zice, că am să-ți păstrez o recunoștință nemărginită. Bine înțeles, n'o să-ți fac ofensa să te întreb dacă îți datorez ceva ca onorar, fiindcă știu că în astfel de împrejurări un medic e întotdeauna mândru că a putut face o adevărată operă de samaritan"...

La Oradea Mare, în fine, ne-am despărțit cu multă bucurie de mizerabila pereche a celor ce nu mai încetau tot drumul să se intituleze: „prieteni voștri devotați" și am plecat mai departe spre Halmei, adică spre granița cehoslovacă.

Pe vremea aceea nefiind așa de bine organizat serviciul de vagoane cu paturi am putut călători mai departe într'un compartiment de clasa I, din care cobora și se suia din când în când diferiți călători așa încât mai toată vremea n'am avut altceva de făcut decât să ne strângem de mână, să ne furăm rapid câte-o sărutare, să admirăm masivul Tatrei și castelele medievale de pe valea Vagului.

Noaptea, târziu, ajunserăm în fine și la Bratislava unde trebuia să schimbăm trenul. Legătura spre Viena n'o puteam avea de cât în zorii zilei. Pe-acea vreme în Cechoslovacia domina o adevărată teroare militară. Aveam impresia, mă băeți, că ne găseam într'o țară care tremura grozav de frică, să nu piardă ceva din ceea ce câștigase în război. În tren, în gări, pretutindeni, soldați armați, ofițeri și control peste control. La Bratislava ne-am lăsat bagajele la depozitul gării și cu valiza plecarăm să ne ducem la un hotel. De data asta eram veritabil încântat că vorba lui Titi avea în fine să se împlinească măcar cu 24 de ore mai târziu.

În piața gării nu era însă nici un vehicul ci numai un individ,

care se oferi să ne conducă până la biouroul de incartiruire din oraș. Norocul nostru era că tipul vorbea nemțește!..

Mergeam pe o alee mărginită în dreapta și în stânga de copaci mari și eram iarăși plictisiți de faptul că trebuia să batem atâta cale pe jos și în plus să îndeplinim formalități, ce ni se păreau inutile, ca să ne aflăm și noi într'o cămăruță.

Pe la mijlocul drumului, din umbră ne eși înainte cu totul pe neprevăzute doi indivizi îmbrăcați militărește, cari cu un accent ce ni se părea grozav de restit, se dădeau la noi. Sperietura noastră n'a fost mică, vă asigur!... Cu chiu cu vai înțeleserăm prin intermediul călăuzei că era vorba să arătăm hârtiile de identitate și să lăsăm să ni se facă controlul conținutului valizei.

În fine ajunserăm și la biouroul de incartiruire unde după multă vreme de așteptare și de rugăminți ni se dădu un bon de locuit în noaptea aceea la o casă particulară.

În puterea nopții ajunserăm și la adresa indicată. Portarul imobilului ne conduse până la un etaj unde în fața unui coridor lung ne făcu semn să mergem înainte, apoi ne lăsă și dispăru.

O apucarăm pe culuarul acela îngust și destul de întunecos și-nându-ne strâns unul lângă altul. Simțeam cum tremura mâna de sub brațul meu și cu drept cuvânt fiindcă pe pereți atârnav în diferite dimensiuni și forme zeci de coroane funerare, oribile în frumusețea lor sinistră. Mă credeam în gangurile unui crematoriu în căutarea locului unde ași fi dorit să-mi stea cenușa... Impresionați cum eram, grăbirăm pașii până ajunserăm în fine la o ușă pe care deschizând'o am dat de un antreu bine luminat și mobilat simpativ. O servitoare buhăită, sculată din somn, lătră și ea la noi câteva vorbe într'o limbă necunoscută și ne purtă prin niște odăițe până ajunserăm într'o cameră mai mare în care ne lăsă singuri.

În mijlocul camerei trona o canapea pe care era întins un așternut destul de dubios, în ceace privește curățenia...

Când ne aruncarăm însă ochii în jurul nostru văzurăm numai cutii din cari se răspândeau flori artificiale din acelea cu cari se fac coroanele mortuare și panglici late, negre, albe ori violete, ce așteptau, ca niște fecioare, să fie violate de scrisul ipocrit și pompos: „Iubitului și în veci neuitatului”...

Vă închipuiți halul în care ne găseam stând blegi unul lângă altul și uitându-ne cu groază la camera nupțială gătită numai în flori, de parcă un strigoi galant își aștepta stafia... Uitându-mă la

nevastă-mea o văzui albă ca varul, cu buzele supte de orice viață, încât mă temeam să nu cadă grămadă jos...

Deși știam că în miez de noapte nu am fi putut găsi în acel oraș, ursuz față de noi, un alt adăpost acceptabil, ne hotărâram să plecăm imediat, ca să scăpăm cât mai repede de decorul acela sinistru... Ce ticăloși, îmi ziceam, erau zeii cari orânduiseră unei perechi fericite ce-și căuta setoasă cuibărașul de dragoste, ambianta hidoasă a locuinței unui negustor de „tulumbe funerare”, cum stă scris pe unele firme de prin Ardeal.

Când am trecut din nou prin coridorul întunecos cu pereții împodobiiți cu coroanele de jeuri lucioase, aveam aerul dezolat de jalnici, ce urmau zdrobiți carul funebru, în care stătea rece și înțepenită prima noastră noapte de dragoste liberă. În mine cânta atunci rar în ritmul cântecului de goarne: Labrador!... bum... bum!... alternând cu: Du-1, du-1, du-1!...

Aflați din nou în stradă, cu greutate și după oarecari mici pene, ajunserăm iarăși pe aleea ce ducea spre gară. Eram hotărâți să ne stămpărăm oboseala pe câte-un scaun din sala de așteptare sau în restaurantul gărei și chiar ne bucuram la gândul acesta... Surpriza noastră neplăcută n'a fost mică însă când am aflat că ambele erau închise. Toate mijloacele ce le întrebuinșasem față de omul de serviciu ca să ne lase să stăm în sala de așteptare, n'au folosit la nimic, ba, la un moment dat, când argumentele mele deveniseră sunătoare, puțin a lipsit să nu fac cunoștință și cu poliția...

Resemnați am eșit afară și obosiți cum eram ne-am lungit unul lângă altul, nu departe de gară, pe un tăpșan de iarbă, sub unul din copacii ce stăteau de pază dealungul șoselei.

Era frumos!... O noapte caldă de vară, cu un cer splendid înflorit de stele. E adevărat că unele din ele clipeau ironic, văzând fericirea în care înotam, dar nouă nu ne mai păsa de nimeni și nimic. Tinerețea și dragostea înving toate contrarietățile, deaceia ne-am strâns și noi unul lângă altul, ca să ne mângâiem și să uităm necazurile, iar din când în când să ne sărutăm cu patimă.

La un moment dat însă simții o apucătură bruscă de braț și la ureche nevastă mea îmi spuse, șoptit, dar înspăimântată:

— Dragă, uită-te colo în dreapta, niște indivizi culcați în iarbă, care ne supraveghează.

Intr'adevăr, când mă uitai în direcția arătată văzui niște capete, cari se ridicau și dispăreau rând pe rând.

Instinctiv dusei mâna la buzunarul unde aveam revolverul pe care-l port întotdeauna cu mine. Momentele de-acî încolo trecură greu și deși căutam să dau soției curajul necesar, totuși entuziasmul nostru scăzuse foarte mult. Oricum, în pustietatea aceea puteam fi atacați, omorâți, jefuiți, batjocoriți, mai știu eu? . . . Revolverul îmi dădea o încredere cu totul relativă . . . încât mă întrebam dacă în momentul atacului n'ar fi fost mai bine să-l svârl, ca să nu ațâț și mai mult pe apași și să fac din ei iremediabil niște criminali . . .

Momentele treceau, cum spusei, penibil de greu și jocul de-a supravegherea nu înceta de loc între cele două partide adverse. În mîntea tinerei mele soții întâmplarea lua desigur proporții de film american, cu gangsteri, detectivi, cowboys . . .

În fine, în depărtare, pleoapa de întuneric a nopții se ridică grea de somn ca să lase printre gene o lumină vagă, viorie, ce indica începutul unei zile noi, iar noi ne întrebam cu teamă dacă avea să fie mai bună decât cea dispărută . . .

Bandiții din apropierea noastră hotărînd, se vede, ca să isprăvească mai repede comedia, se ridicară brusc . . . dar în loc să vie spre noi, o porniră cumînți spre gară. Uimirea noastră fu și mai mare când auzirăm pe unul din ei spunînd celuilalt:

— Dă-i dracului de șoacăți, că nu-i rost! . . . Țștia se pupă numai! . . .

Am isbucnit atunci amîndoi într'un rîs nervos, care nu însemna altceva decît o mare și agreabilă destindere. Cei doi firoși criminali nu erau — după cum ne-am convins apoi — decît doi studenți romîni ce așteptau și ei legătura cu trenul de Viena și în curiozitatea lor tinerească și explicabilă așteptau cu nerăbdare să ne surprindă și'n alte atitudini decît în aceea a doi îndrăgostiți, ce se pupau cuvincios din cînd în cînd.

Nu mult după aceea plecarăm în fine mai departe spre Italia, schimbînd trenuri și chinuindu-ne prin compartimente pline de lume, ațipind uneori, cu capul pe umărul celuilalt. A doua zi dimineață ajunserăm și la Mestre de unde, încântați cum eram aruncărăm în Adriatica ce'nconjura linia ferată, necazurile noastre multiple. Eram mai fericiți decît dogii în zilele cînd se logodeau cu marea . . .

Din gară, gondola ne duse liniștit pe Canal grande și numai din timp în timp aveam fiorul unei emoții în plus, cînd trecea pe lângă noi grăbit câte-un vaporeș sau vre-un motoscaf și ridica valuri ce

clătinau violent bărcuța cu silueta ei fină. Gondolierul o stăpânea însă și ne dădea continuu explicații, iar din când în când ținea să-și asigure în mod abil bacșișul: „Il gondoliere e amabile coi forestieri, ma an che i forestieri sono amabile, perchè fanno la mancia al gondoliere”...

Eram fericiți, strânși așa unul într'altul pe banca de catifea roșie a gondolei și ne'ntrecream ca sa identificăm clădirile somptuoase, pe cari le cunoșteam din ilustrați și să dăm astfel drumul micii noastre erudiții. Cum trecurăm pe sub Rialto ni se păru că și nouă ne eși ingerul vestitor înainte și ne spuse: „Pax vobiscum”, după cum celui ce venise să propăvăduiască în Aquilea îi zise tot pe locul acela: „Pax tibi, Marce, Evangelista meus”.

Și rând pe rând, ca'n basm, trecu pe dinaintea noastră Cà d'oro, a lui Marino Contarini, palatul lui Contarini-Fasan, așa zisa casă a nefericitei Desdemona, acela al lui Spinelli unde petrecu altă dată sgomotos ducesa de Berry și muri măhnit marele Wagner... și atâtea altele nenumărate.

Ajunserăm în fine la „traghetto”, adică la debarcaderul hotelului, care nu era decât o scară pitorească străjuită de stâlpi subțiri de lemn eșiți din mare și de care gondolierii își leagă gondolele.

Intre bețele acelea scâlciate, ce-și prelungeau în apă umbrele lor șerpuite, se afla într'un stâlp mai gros un fel de felinar elegant, în care era imaginea Maicei Domnului: „La madontta”. Ochii mei se îndreaptă imediat spre ea și îi adusei prinosul de recunoștință, că în fine începurăm atât de minunat luna noastră de miere.

Intrarăm apoi în holul elegant al hotelului și puțin după aceea și în odaia simpatcă, rezervată nouă, al cărei balcon dădea spre mare, așa încât aveam în fața noastră San Giorgio în Isola și Dogana, precum și toată mișcarea de pe Canal grande... Nevastămea era evident obosită și foarte plictisită de halul de murdărie în care se găsea, după o călătorie așa de lungă în trenurile îmbâcsite de fum, încât mă rugă drăguț să-i îngădui să facă bae și să se odihnească până la vremea mesei...

Eu profitai de ocazie și pornii să aflu prin magazine flori multe și mai ales flori frumoase, pe cari să-i le trimet să-și împodobească odaia, ce-avea să fie lăcașul primei noastre fericiri atât de așteptate...

De la hotel o apucaii pe străzi înguste, străjuite de vitrine interesante, pline cu obiecte ce-mi furau atenția. Mergând așa la întâmplare în căutarea celor mai frumoase flori mă trezii la un mo-

ment dat într'o piațetă unde se jucau șgomotos niște copilași cu părul roșcovan, care văzându-mă se repeziră la mine să le dau bani:

— „Fa la carità signore, fa la carità” . . .

În față intrarea impozantă a unei biserici mă atrăgea și gândindu-mă că aveam multe de ispășit și mai ales de implorat lui Dumnezeu am intrat ca să mă închin. Înăuntru era răcoare plăcută iar în semi-obscurul acela liniștitor nu se vedea nici o ființă omească, așa încât tresării când un individ eși ca din pământ lângă mine și începu să-mi explice frumusețile artistice cu cari se pare că erau pline altărașele laterale.

Dar eu venisem cu gândul să admir obiectele de artă ci numai pentru reculegere, încât spusei individului să mă lase'n pace. El însă cu o tenacitate drăcească, nu mă slăbea de loc, așa încât fusei nevoit ca de vre-o două ori să mă răstesc la el.

În fine, ca să scap, văzând înspre altarul cel mare o ușă laterală ce dădea în sacristie, intrai acolo, convins că într'una din stranele splendid sculptate ce se vedeau, voi găsi o clipă de odihnă și de reculegere, ca să mă pot ruga liniștit Domnului.

Spre indignarea mea individul era iarăși lângă mine, dar de data aceasta cu un ton extrem de provocator sbieră să-i dau bani, pentrucă el nu și-a pierdut vremea degeaba cu mine . . . Văzându-l agresiv, scoasei din buzunar o liră și i-o întinsei, dar el îmi dădu violent peste mână și-mi strigă: „Mi dia del denaro, molto denaro, non far l'elermosina!”

Ca să scap, dădui să es din sacristie, dar el cu ochii injectați, cu fălcile strânse, închise ușa, se așează în dreptul ei și-mi ceru toți banii, amenințându-mă că altfel acolo-mi rămân oasele. La un gest al meu de protestare, mă trezii că mă și apucă de gât și cu o forță ce nu admitea replică, mă lipi de perete și începu să mă sugrume pe'ncetul ca să am totuși timp să mă hotărâsc să-i dau banii.

O singură clipă luminoasă avusei în desfășurarea acelei întâmplări stranii și anume atunci când dusei mâna la buzunar și scoasei revolverul și i-l pusei în tâmplă. Văzând pericolul, banditul mă lăsă, deschise ușa și se făcu nevăzut.

Tremurând de frică, înspăimântat cum eram de pățania cu totul neașteptată, plecai cât putui mai repede să scap din pustietatea aceea. Când m'am găsit iarăși pe stradă în mijlocul lumii ce forfotea, o senzație de viață nouă, plăcută, mă inunda ca nici într'o altă clipă a vieții mele. Mă simțeam într'adevăr renăscut și cu totul fe-

ricit. Acest sentiment se amplifică atunci când ajunsei în celebra piață San Marco, unică în lumea toată.

Eram ca vrăjit și priveam cu nesaț minunata bazilică, dar fericirea durează puțin pe lumea aceasta. Intr'adevăr uitându-mă în direcția palatului dogilor avusei o strângere de inimă, când dădui cu ochii de individul ce puțin lipsise să mă sugrume, stând de vorbă cu un „carabinier”. Atâta îndrăsneală nu-mi inchipuisem că putea avea un om. Deaceea hotărât mă îndreptai înspre gardist ca să-i cer să-l aresteze, după ce-i voi povesti întâmplarea. Dar nici n'apucaii bine să fac câțiva pași și apașul dispăru, iar gardistul el însuși se îndreaptă spre mine.

Când mă ajunse îmi zise: „Domnule, aveți o armă asupra d-voastră?” Eu îi spusei că da. „Dar unde e permisul italian de armă?” Așa ceva, zic, n'am!... „Atunci vă rog să pofitiți la comisariat”.

Acolo, după ceasuri întregi de așteptare, în care timp de ce protestam mai energic, deaceea mă nesocoteau și mai mult, veni în fine comisarul, care îmi dresă procesul verbal de contravenție și mă înaintă prefecturei de poliție, unde mi se aplică o amendă bună și mi se confiscă și revolverul.

După rugăminți insistente, convorbiri telefonice agitate, intervenții la consulat, s'au îndurat în cele din urmă și domniile de la poliție să mă elibereze, înțelegând că la hotel m'aștepta o fată tânără ce plângea desperată, neștiind ce se întâmplase cu mine.

În fine, seara târziu, pe când mă întorceam la hotel, mă rugam ferbinte lui Dumnezeu să ne erte; el în marea lui bunătate a ascultat rugăciunea mea și ne-a dăruit o nespuse de fericită lună de miere, ce spre necazul vostru, mai dăinuiește intrucâtva și astăzi.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Serafim". The signature is written in a cursive, flowing style with a long horizontal stroke extending to the right.

FRAGMENT

de COCA FARAGO

Aici, lângă mine, nu e decât depărtarea ta
Care-mi flutură cenușe pe gând.

Pașii timpului trec dar eu nu-i văd,
Pașii timpului trec și eu nu-i aud nicicând,
Îi simt, doar, străbătând
Tăcerile din mine și vremea
Și încerc să-mi îndrept aripa de fum
A gândului spre altceva
Dar gândul nu mai știe lua

Alt drum...

Aici, lângă mine, nu e decât depărtarea ta
Oarbă și mută.

O știu demult,

Decând în freamătul tăcerilor din mine

O ascult

Tăcând,

Fluturându-mi cenușe pe gând,

Îngropând

În zădărnicie tot ce fac

Tot ce gândesc,

Tot ce trăiesc,

Tot..

Coca Farago

GENEVA ȘI SPIRITUL EI

de ROMULUS DIANU

Avorbi despre Geneva într'un timp când turismul descoperă și vulgarizează chiar colțuri mai puțin expuse călătorilor feroviari, ar fi o tentativă tot atât de glorioasă ca a creștinismului care descoperea amiaza la patru ore după prânz. În intenția celor cari m'au invitat să scriu aceste rânduri, ca și pe înțelesul meu, a fost o zugrăvire a spiritului care domină acest oraș, care este pentru Biserica protestantă ceea ce este Roma pentru aceea catolică și care prin spiritul ei, rămâne în opoziție față de toate cele trei Rome ale istoriei moderne: Roma lui Dante, Roma Casei de Savoya și Roma fascistă. Unitatea de concepție politică pe care o simte chiar cel mai superficial trecător prin Roma, formează un climat politic special, categoric deosebit de al Genevei. Și asta durează nu numai decând pe țărmurile Lemanelui și-a instalat arhivele Societatea Națiunilor. Nu. Geneva lui Calvin, Geneva lui Rousseau, Geneva tuturor refugiaților și persecutaților politice, era la fel cu aceea de astăzi. Fiindcă a trăit în pace, fiindcă n'a pregătit războaie ci a știut să profite de războaiele altora, Elveția e o țară bogată. Natura ei este frumoasă și oamenii ei sunt bogați. Orașul Bâle, care nu are mai mult de 140.000 locuitori, este ca nici un alt loc de pe fața pământului, orașul milionarilor. Lucru devine explicabil și într'alt chip decât negustorește vorbind. Elveția ocupă partea centrală a masivului Alpilor, dar acest masiv este fragmentat și expus influențelor exterioare. Pe teritoriul Elveției se întretaie toate marile drumuri ale continentului și condiția aceasta a contribuit în măsură enormă ca poporul elvețian să devină foarte tolerant față de străini, foarte înțelegător pentru orice fel de credință și de opinie, dar în același timp foarte atent la socotelile banului și ale restaurantului. Caracterul cosmopolit al populației a înlesnit contactul între civilizații deosebite pe teritoriul elvețian, care poate fi

asemuit cu hallul unui mare hotel unde străinii după exemplul amfitrionilor, sunt extrem de politicoși unii față de alții, cu toate că fiecare își continuă ipocritul joc al intereselor din timpul de pace. Sub acest raport Geneva este cel mai elvețian oraș al Elveției, cu toate că într'o țară de preponderanță germanică Geneva reprezintă floarea spiritului francez. Ar fi totuș o eroare să se înțeleagă din această sumară expunere că diviziunile de rasă prejudiciază cumva unitatea națională a Elveției. Dinpotrivă, în cantoanele din Nord și Răsărit, unde locuiesc aproape trei milioane de elvețieni germanici, ca și în cantoanele Sud-vestice, unde se vorbește un vechiu dialect roman, al vechilor Helveți, romanche, ca și la Geneva, unde limba franceză are clarități desigur mai pure decât în Montmartre, poporul e foarte unit. Dar, ca nicăeri, elvețianul stimează pe acela care nu este de părerea sa și acest respect ilustrat prin însuș spiritul colaborării Cantoanelor din Confederația Elvețiană. Acolo libertatea de gândire a fost și a rămas un ideal suprem al omului.

Cred că nu e un elogiu minor a spune că Geneva este Europa. Numele continentului nostru este un pseudonim.

Intr'adevăr ce însemnează Europa? Reflectează oare acest nume vre-o umbră a ideii de unitate de solidaritate de respect reciproc între moleculele cari compun acest bloc? Nu. Europa a fost și continuă să fie suma unor unități cari nu se pot aduna. În Matematică nu se poate aduna două mere, plus două pere, plus două portocale. În matematică, acestea la un loc, nu fac șase. În geografie și în politică, Franța, plus Germania, plus Italia, plus Anglia, fac patru adică fac Europa. E o aberație. Există o Americă, unde se află în luptă sufletul latinității dela Sud cu spiritul businessmanului din Statele-Unite, există o Asie unde sufletul slav al rușilor e amenințat de educația spartiată a japonezilor, dar nu există Europa nicăeri decât la Geneva.

Acolo în incinta din Rue de Paquis unde s'au ținut debaterile conferinței Dezarmării, sau în vechiul palat din Quai Wilson, statele europene sunt reprezentate prin oameni de experiențe foarte simple. Geneva face din oamenii cei mai mari ai lumii niște pietoni. Pe un trotuar, pe țărmul Lemanelui, un italian discută cu un diplomat străin carența principiului de autoritate în statele excesiv de parlamentare, iar pe celălalt reprezentantul unui stat la Societatea Națiunilor își exprimă cu precauțiuni nenumărate o părere personală asupra inexistenței controlului sub regimul confiscării libertăților. Acolo într'o zi de Iulie am văzut pentru prima

oară pe marele Louis Barthou, pe care o crimă însă neispășită l'a răpit păcii și umanității. Era, în momentul când Marea Britanie nu luase încă o atitudine lămurită în privința înarmărilor germane și când Franța dorea explicație. După duielul oratoric Barthou—Simon, terminat fără învingător și învins, ci într'o splendidă înțelegere franco-britanică, Barthou primea pe diplomați la Hotel des Bergues, ca să le spună, fără emfază, cât e de mulțumit de perspectivele păcii. Dela el am auzit atunci acest cuvânt frumos în gura unui om care avusese toate succesele posibile: Je travaille, donc je suis!... Muncesc, deci exist. La vârsta de 72 de ani, după ce fusese de patrusprezece ori președinte al Consiliului de miniștri, Barthou se simțea fericit în fața dificultăților. Orice greutate, orice amărăciune îl consola cu sentimentul existenței, care în sine însemnează biruință.

Cititorul de ziare din România are o mentalitate de om eminentemente practic. El se întreabă uneori care este folosul real și vizibil al activității dela Societatea Națiunilor. Evident că sunt împrejurări în cari ar fi de dorit ca Geneva să-și impună sentimente cu o forță care să depășească prerogativele nu importă cărei suveranități naționale. Dar acest lucru nu este, în practică, posibil el nu ar da rezultate de timp îndelungat, iar pentru instituție nu ar fi un bine. Geneva își propune mai curând să concilieze decât să sancționeze. Reprezentând un principiu de împăcare, Societatea Națiunilor se află de multe ori în situația doctorului care știind că nu mai poate scăpa dela moarte un bolnav nu se aliază totuș cu moartea și nu face o injecție chinuitului său client, pentru a-i prescurta suferințele. Reprezentând acolo viața, el nu poate da morții nici cel mai mic ajutor. În această privință, culisele Societății Națiunilor ajung să fie chiar mai interesante decât desbaterele politice. Apropierea între ei, a reprezentanților intereselor naționale adverse, permite un joc subtil al factorilor imponderabili. O prietenie între doi diplomați, se transformă câte odată într'o prietenie între două națiuni. Lacunele istoriei nu mai au nici un rol; prin asta Societatea Națiunilor este mai aproape de scopul pentru care a fost creată, decât prin orice alt ceva. Geneva e un șantier al justiției internaționale. Totuș există unele probleme cari depășesc, în aparență, forțele Societății Națiunilor. Acestea sunt de multe ori netezite printr'o procedură destul de complicată, amânate și fermentate, până își trădează adevăratele rădăcini. Atunci, ca în medicină, se consultă medicii, la căpătâiul bolnavului. Pentru limpezirea acestei chestiuni să luăm în observare

pe unul dintre bolnavii puși actualmente în camera de rezervă a Societății Națiunilor. Să luăm, de exemplu, încurcata afacere Chaco. Fiecare știe că statul Paraguay, care nu are mai mult de un milion de locuitori, a declarat războiul, în toată regula, Boliviei, care are trei milioane. Războiul se dă pentru o regiune pe care o veți găsi pe harta Sud-Americei sub denumirea de Chaco. Pentru acest teren, lung de 800 Km. și larg de 500, se ceartă două state neînsemnate. De fapt Chaco e o imensă mocirlă, în care nu se poate trăi din cauza malariei. Două râuri, Bermejo și Pilermayo, singurele cari udă acest pustiu, nu fac de cât să alimenteze paradisul fânțarilor, al reptilelor și al maimuțelor propriu zise. Nu s'a bătut nimeni, niciodată pentru blestematul Chaco. Acum trei ani însă a izbucnit războiul de care vorbeam. Cum nu se știe precis unde sunt frontierele dintre Bolivia și Paraguay și cum zona discutabilă întrece o suprafață de 400 km, Statele Unite au încercat să arbitreze conflictul, fără nici un rezultat. Bolivia a deferit atunci cazul Societății Națiunilor.

Anchete, procedură, discuțiuni. La început toată lumea se mira de subita pasiune pentru Chaco a Paraguayenilor. Mai pe urmă s'a aflat însă că în Chaco s'au descoperit importante zăcăminte de petrol și că în realitate nu se luptă Bolivia cu Paraguay, ci Standard-Oil cu Royal Dutch. Respectiv interesele petrolifere ale Americii, sunt în război cu interesele britanice. Standard-Oil are concesiuni de terenuri în Chaco-ul austral, în Bolivia. Royal Dutch susține însă cauza statului Paraguay. Orice pagubă a Boliviei în Chaco, este, de fapt, o pagubă în cifra de afaceri a lui Standard-Oil.

Care vreți să fie atitudinea Genevei față de acest bolnav? Atât Anglia, cât și Statele Unite sunt mari puteri. Orice sentință dealtfel platonice, în această chestiune, ar fi atras o seamă de consecințe dezastruase atât pentru cauza în sine, cât și pentru prestigiul Societății Națiunilor. Așa dar chestiunea a fost diferită unui comitet, la Buēnos-Ayres, la care a fost reprezentate Statele Unite, Brazilia și cele mai de seamă state ale Americii de Sud. S'a localizat astfel incendiul. Geneva a arătat o enormă bunăvoință. Mai mult nu putea Geneva.

Și ceea ce este adevărat despre Geneva, este adevărat despre toate științele morale: ele nu pot da decât sfaturi. Dacă ar exista Europa, sfaturile Genevei ar fi arhi-suficiente pentru o justiție internațională.

Am stat multe ceasuri pe o bancă, la umbra statuei lui Rousseau, la Geneva, privind la circulația aceea impecabilă a bicicletelor, automobile și tractoare, pe podul care traversează Lemantul în fața Hotelului des Bergues. În nici un oraș din lume n'am văzut atâtea biciclete. Poți ști câte persoane sunt într'un local, numărând bicicletele cari au rămas la ușe, afară. Și nu se întâmplă nici un accident, niciodată. Nici un 75 Cai Putere n'are chef, la Geneva, să ciocnească pe acela care circulă cu viteza de un om-putere. Nicăeri acest lucru nu ar fi posibil, dar la Geneva fenomenul poate fi văzut în fiecare zi, pentru că acolo este Europa. Pacea își are ritualul ei chiar în relațiunile dintre indivizi.

Romulus Dianu

CALE PESTE SOMN INFRANT

de VLAICU BĂRNA

Herald citadin scoborător de-amurg
In parcul greu de-armuri ivoriate,
Lasă-ne serpentina albă 'nspre cetate,
Aruncă-ne din șold o taină pentru burg.

Au strepezit în cornul tău aton
Burile moi sub roci de ametist:
In mantii de buratec și'ngroapă ochiul trist
Când trece-nom în arca de lire fără ton.

Căci pe măguri de vise, în ploae de culori,
Am întâlnit și taina regescului cuvânt:
Iaz clocotind în soare pe'nstrăinat pământ
Cu plute de aramă spre țări de madrepori.

La arcuita piatră lăsăm o stampă semn;
Trecând a tainei urnă va sângea în jerbe.
Pe'ntinsul mat o pânză în iureșe acerbe
Va căuta heraldul ucis în coif de lemn.

Vlaicu Bărna

NECULAI MILESCU SPATARUL

de TIBERIU MOȘOIU

IV

*„Curae leves loquuntur,
ingentes stupent“*

(Seneca)

Așezarea lui Milescu în Țara Românească n'a durat mai mult decât efemera domnie a protectorului său, adică nici un an deplin. În acest scurt răstimp a reușit să se înalțe în erarhia boerească, până la rangul de Mare Spătar și să devină astfel, comandantul unei oștiri, care păstra încă vie amintirea unei recente glorii, ce nu i-a fost îngăduit s'o sporească.

Gheorghe Ghica nu părăsise voluntar Moldova, unde avea vechi și trainice legături, dar nici nu cutezase să se opună ordinului imperial, care însemna totodată pentru el și dovada pertinentă a unei înalte increderi, pe care o meritase printr'o totală și nesdruncinată loialitate. Devotamentul singur nu a fost însă suficient pentru a prelungi mediocra sa carieră princiară.

Când a coborât în București, însoțit de Capidjilar Chehaiasi, care fusese însărcinat să-l înscăuneze, noul domnitor mai putea păstra anumite iluzii. Consimțise, fără să protesteze, la dărîmarea zidurilor Târgoviștei, a cărei apropiere de Ardeal stânjenea anumite interese turcești și își strămutase statornic scaunul pe malurile Dâmboviței, sperând că va obține, ca o compensație, o amânare a plății tributului. După un categoric refuz, a putut constata cu îndurerată mirare, cât de teribilă era favoarea pe care Împăratul i-o acordase, prin transferarea lui din Moldova.

Nu succesiv, ca în însemnările biblice, dar simultan și fulgerător, plăgile Egiptului se abătuseră asupra principatului dunărean. O foamete nemaipomenită și o implacabilă molimă se adăugaseră generalei anarhii produse de revolta predecesorului și istoveau cei-ace războiul și năvălirile celor însărcinați cu represiunea, lăsaseră neatins.

În asemenea neprielnice circumstanțe, capacitatea lui Gheorghe Ghica s'a dovedit dela început insuficientă. Blanda lui încercare de persuasiune, mărinimia cu care a iertat, neținând seamă de propriile interese materiale, datoriile către visterie ale celor săraci „pre toți scoțându-i dela catastih”, erau mijloace prin cari nu se putea domina o criză atât de acută și de generală.

Kiupruliul, aprigul mare vizir al acelei epoci, era un om pe care nu-l satisfăceau subalternii blajini și domoli, oricât de onești ar fi fost. Deaceia, într'o zi de Septembrie, o seamă de călăreți turci ai pașei din Silistra, cărora nimeni n'a îndrăznit să li se împotrivească, au intrat în București, au prins pe Domn și l-au purtat legat în lanțuri până la Adrianopol, ca să dea seama infricoșetorului stăpân, care își pusese în el atâta nădejde. Doar intervenția plină de abilitate a Postelnicului Constantin Cantacuzino a împiedecat atunci ca Țara Românească să devină pašalac.

Toți câți fuseseră în jurul lui Ghica, aduși de el din Moldova sau de aiurea, s'au risipit, căutându-și alte rosturi. Proaspătul vel Spătar s'a îndreptat și el spre locurile copilăriei.

Măsura în care Milescu a participat la grijile felurite ale acestei dificile domnii, nu ne este cunoscută, dar se poate afirma, că nici o clipă activitatea sa publică nu l-a sustras cu totul vechilor sale preocupări cărturărești.

Spătar, responsabil de siguranța Domnitorului său, n'a putut împiedeca incursiunea temerară a aventurosului Constantin Basarab, care a isbutit să intre în București, aclamat de proprii ostași ai principelui în funcțiune, să silească pe acesta să părăsească precipitat propria sa capitală și să caute adăpost la unul dintre pașii dunăreni. Scotocitor de arhive însă, a găsit răgazul să copieze cu mâna mai deprinsă să poarte condeiul decât paloșul, două manuscrise al căror conținut special n'avea nici un fel de raport cu funcțiunea sa.

Când părăsește Țara Românească, nu duce cu el, spre locurile natale, trofee războinice, adunate pe câmpuri de luptă, ci... liturghia Sfintei Paraschiva și aceia a Sfântului Grigore Decapolitul, alcătuite de Mitropolitul Mateiu al Mirrhelor, fost stareț al Mănăstirii Dealului și consilier domnesc.

Această desmărginire de contingente nu e simpla ostentație a unei disprețuitoare indiferențe, față de desnădejdea ce-l înconjura, ci conține un patetic interior de o rară calitate. În acele ceasuri grele, migăloasa și obscura muncă de copist a însemnat pentru Milescu, o penitență. Ajuns la Iași, fostul Mare Spătar a dăruit cele

două manuscrise, rod al veghelor sale, mănăstirii Sfintei Fecioare, zidită de Barnovski, întru mântuirea sufletului său".

În Moldova stăruia de un an aproape, Domnie tânără și sbuciumată.

Nici abilitatea, nici sacrificiile bănești nu fuseseră suficiente ca să redea lui Vasile Lupu, scaunul pierdut în împrejurări atât de dramatice, dar activitatea lui neostenită avea să capete totuș o compensație. Când anumite necesități de ordin politic au determinat transferarea lui Ghica în Țara Românească, Vizirul a consimțit să înscăuneze în Moldova pe Ștefăniță, fiul domnitorului mazil.

Acesta era încă un adolescent, pe care George Ștefan îl cruțase într'un ceas de neobicinuită generozitate și care ajuns în Constantinopol, în preajma tatălui său, fusese surprins de firmanul de domnie, în școala Patriarhiei unde își desăvârșea învățătura.

Când Milescu s'a reintors la Iași, domnia lui Ștefăniță întreruptă de o năvălire a aceluiaș Constantin Basarab, care gonise și pe Ghica din București, fără nici un folos, continua ca o glumă tragică. Totala inexperiență a juvenilului principe nu putea fi compensată de istețimea, pe care o desfășura Vasile Lupu, rămas la Țari-grad capuchiahaia al fiului său, iar sfaturile ce acesta îi trimitea, erau tardive și ineficace.

Copilul teribil, care silea pe boerii divăniți, cu lungi bărbi și trupuri greoaie, să încalece pe cai fără frâie, avântați în lungi curse năvalnice, nu putea fi lesne stăpânit de consilierii, de cari grija părintească îl înconjurase. Remontranțelor, pe cari și le îngăduiau vechii prieteni ai tatălui său, frații Cantacuzinești, Ștefăniță le răspundea cu străfulgerarea tăișului de hanger și provoca fuga precipitată a înțelepților și plictisitorilor sfetnici.

Pentru acela, pe care amărâta ironie populară îl numea Papură Vodă, prezența în nemijlocita sa apropiere, a unui cunoscător al oamenilor și împrejurărilor, sceptic dar în stare să-l înfrunte și cu vorba și cu sabia și cu paharul, precum era Neculai Milescu, însemna un indispensabil factor de echilibru.

Personalitatea fostului Spătar presenta toate însușirile necesare pentru a căpăta repede, un incontestabil ascendent asupra tânărului principe. O bună stare materială îi îngăduia ostentația unui lux de mare senior, în care magnificența nu era alterată de stridențele lipsei de gust, iar înaltele și multiplele sale calități intelectuale puteau compensa repede sa parvenire, chiar într'o socie-

tate mai hermetică și mai exclusivistă decât era proaspăta aristocrație moldovenească, din acea vreme.

Raporturile sale cu Ștefăniță au fost mai ales prietenești. Erau amândoi elevi ai aceleași școale și o pregătire cărțurărească, deplină la Milescu, rudimentară încă la tânărul Domn, dar analogă, creea între ei multiple afinități. Se curma izolarea în care se aflase până atunci adolescentul, arbitrar exilat într'un mediu, ce îi devenise strein și în care o reciprocă neînțelegere întreținea conflicte perpetue. Pe Milescu îl putea socoti drept un camarad mai vârstnic, a cărui experiență e suport și al cărui cuvânt e consolare sau îndemn.

La început, Spătarul a dovedit tânărului său prieten un necondiționat devotament. Renunțând la înaltul său rang, a acceptat să redevină „gramătic” precum fusese la debutul modest al strălucitei sale cariere. Această jertfă a vanității implica și o uriașă răspundere. Gramăticul Milescu nu putea fi numai un simplu translator al corespondenții domnești, ci trebuia să fie mai înainte de toate, mentorul lucid și ponderat al svăpăiatului său stăpân.

Între multiplele și absorbantele ocupațiuni, necesitate de funcțiunea lui, secretarul princiar a reușit însă săși rezerve frânturi de timp, pe cari să le dedice indeletnicirilor lui predilecte. Și astfel, în cursul iernii anului 1661 a mântuit traducerea din grecește „în proasta noastră limbă rumânească”, a unei „cărți cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre”, plină de lămuriri exegetice subtile sau elementare. Această traducere era numai un exercițiu prealabil, necesar unei întreprinderi de o amploare, vrednică de știința și de sânguința sa, pe care o proiectase probabil, încă din timpul șederii lui în Muntenia și anume transpunerea în românește a Bibliei. Ospetele dese și imbelșugate, prelungitul joc de cărți, atât de plăcut lui Ștefăniță, consiliile ostenitoare, dar mai ales un eveniment de capitală însemnătate pentru destinele lui viitoare, au împiedecat pe Milescu să dea încă de atunci un început de executare, vastului său proiect.

Cu toată intimitatea, pe care cronicarul o considera ca o prețioasă favoare princiară, precautele sfaturi nu puteau fi totdeauna determinante și în nici un caz nu puteau suplini neîndemânarea, agravată de un temperament choleric ereditar, a fiului lui Vasile Lupu. Starea Moldovei era mizeră, iar extravaganțele fiscale ale lui Ștefăniță nu erau de sigur cele mai potrivite mijloace de ameliorare. Marele Vizir, care nu părăsise cu totul gândul de a transforma principatele dunărene, în pašalâcuri turcești, lăsa imposibil

să se continue această sinistă și puerilă experiență, mulțumindu-se să sublinieze cu disprețuitoare ironie, dezastruasele rezultate, cari alarmau superlativ pe Vasile Lupu, conștient de iminenta primejdie.

Milescu a înțeles repede, cât de precară era situația Țării, precum și propria sa situație de favorit al unui Domn efemer. Soluția la care s'a oprit, nu era mai elegantă pentru o conștiință scrupuloasă, cum nu exista pe acea vreme, dar era cea mai eficace.

Intr'un băț sfredelit, purtat de un om de încredere, a trimis lui Constantin Basarab, care se retrăsese în Polonia, după ultima sa incursiune neisbutită în Moldova, o scrisoare prin care îl îndemna să încerce din nou, asigurându-l probabil de succes, aventura din anul precedent. Momentul era favorabil, fiindcă unicul sprijin eficace al lui Ștefăniță, părintele său Vasile Lupu, murise tocmai atunci, iar Milescu cunoștea prea bine cât de versatili sunt Turcii și cari sunt mijloacele potrivite pentru dobândirea bunei lor voințe.

Resemnarea lui Constantin Basarab era însă definitivă, iar intențiile sale binevoitoare față de Ștefăniță, cum nu putuse bănui necredinciosul grămătic. Deci, în loc să ridice oști leșești sau căzăcești, precum era sfătuit și să coboare încă odată spre Iași, a trimis Domnitorului, pe care era chemat să-l înlocuiască, bățul cel sfredelit și conținutul lui, adăugând probabil și o misivă, plină de considerații asupra nestatorniciei oamenilor.

Pentru Ștefăniță, trădarea curteanului a însemnat mai puțin decât necredința prietenului, iar scrisoarea primită dela Constantin, mai mult prilej de îndurerată uimire decât de mânie. De aceea a reacționat neprevăzut și neconform inveteratelor obiceiuri ale pământului, cari pedepseau complotul împotriva Domnitorului, cu moartea. În „casa cea mică”, în care din porunca Voevodului, a fost adus Milescu, spre a primi odată cu muștrările patetice ale celui înșelat și inevitabila pedeapsă corporală, Ștefăniță a poruncit călăului să taie penitentului, nu capul, precum s'ar fi convenit, ci nasul, dar nu cu vulgărul său cuțit de călău, ci cu hangerul domnesc, pe care febril l-a scos din teacă.

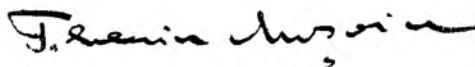
Tăierea nasului, pedeapsă rezervată претенdenților la Domnie, era, aplicată Spătarului, care uneltise pentru altul, o cruntă ironie, o cunună de spini, care sublima batjocura, dar rafinând-o, sporea cruzimea. Instinctiv, Ștefăniță reușise să se arate drept, apărându-se și generos, umilind.

Durerea produsă de o astfel de operație rudimentară, nu era intolerabilă, dar slufirea fizică precumpănea, la un om tânăr și de o

rafinată eleganță, pierderea unei demnități, atât de aleatorii. Primul gând al lui Milescu n'a fost deci să caute o nouă situație, pe care știa cât de lesne o poate găsi oriunde, ci să afle un practician abil, care să repare ravagiile produse de hangerul domnesc, brutal mânuit de călău.

Pe când în Prusia Electorului, un medic, utilizând străvechiul procedeu al rinoplastiei, făcea să dispară din figura Spătarului urmele violenței suferite, pe malul Nistrului, la Tighina, tânărul Domn al Moldovei murea în puține zile, de o maladie inexplicabilă, pe care anumiți bănuitori o considerau efectul unei subtile, dar neiertătoare otrăvi.

(Urmează)

GALOANELE DE RANIT

de GIB I. MIHĂESCU

În război am plecat cu contingentele tinere și cu alți amânați. Nu ne-au recrutat, dar din cauza invaziei au fost ridicați toți cei în stare să poarte arme dela 18 ani în sus și trimiși în Moldova. Acolo am fost ținuți pe lângă oficiile sedentare până ne-o veni rândul să umplem regimentele, iar cei care aveam mai mult de 4 clase de gimnaziu împărțiți pe la școlile militare. În satul acela de lângă Iași m'am despărțit de tata, care fusese deasemeni mobilizat cu grad de colonel medic. Când am ieșit din școală, proaspăt elev plotonier și m'am dus să-l regăsesc — tata murise cu trei luni înainte de tifos exantematic. În schimbul acestei teribile vești, comandantul oficiului sedentar mi-a propus să mă repartizeze la regimentul de marș al diviziei. Eu însă am cerut să merg pe front, și din durere pentru moartea tatei, dar mai ales din curiozitate. Era tocmai în anul luptelor dela Mărășești, dar regimentul a trebuit să stea mai multe zile în rezervă, aproape de apa Siretului; abia mai târziu, după un marș forțat de o noapte și o zi cu ploaie călduță, neîntrerupă și nesuferită de August, am fost aruncați în foc la Muncel, pe-o latură a Mărășeștilor. Acolo am rămas după respingerea inamicului, am durat tranșee și n'am mai fost schimbați până la armistițiu; însă de lupte mari n'am mai avut parte, decât odată la 14 Septembrie cu prilejul unei rectificări a frontului. În colo, mici hărțueli neînsemnate și neîncetatul bombardament al aruncătoarelor de mine; nici o mândrie și nici un fel de eroism, nuți pâlăia în artere, în fața acestui soi de morți războinice, persistente și anonime. În cele din urmă, însă, mă aleasei și eu, — care mă „culcam” cel din urmă la începutul bombardamentului, — cu frică și grijă pentru bruma de suflet cât îmi mai rămăsese de pe urma acestui trai de cârțiță bătută până'n fundul viziunii, — și acum numai că auzeam cel mai mic șuer și mă zvârleam, ca un automat la pieptul pământului ocrotitor.

Am pășit cu stângul, la demobilizare, — cum am spus — pentrucă și când am plecat pe front am pășit cu stângul. În schimb

când ne-a luat cercul de recrutare să ne ducă în Moldova am pornit cu dreptul și totuși a murit tata. Dar nici stângul nu mi-a fost cu noroc, pentrucă, ajuns înapoi la Zăreni — erau încă trupe de ocupație în Oltenia — când am confirmat mamei că e adevărat ceia ce aflase despre tata numai pe jumătate dela soldații reînțorși înaintea mea, a căzut greu bolnavă de cordul ei și peste trei săptămâni a închis ochii și dânsa. Am rămas deci singur cu casa și cu via, pe cari, scârbit de aceste lovituri le-am vândut, cu preț bun și după plecarea nemților am luat drumul Bucureștilor.

Am inaugurat o viață de chefuri, dar când a trebuit înfârșit să schimb haina militară — aveam voe demobilizații să le mai purtăm — m'am revăzut, chiar în haine civile bune și elegante, vagabondul de odinioară. Atunci crunte ambiții mi-au cutreerat creierul și inima; am început să învăț cu furie, pentru a-mi continua liceul și am știut așa de bine la examenul pentru clasa V-a că am obținut media cea mai mre. Însă atunci am băgat de seamă că față de alți camarazi de război, cari aveau grijă să se prezinte în uniformă, profesorii erau nespuse de indulgenți. Asta m'a făcut ca la examenele ce-au urmat să mă prezint și eu cu studiile numai amefite, în schimb cu uniforma mea cea veche și care în restriștea ponoselei ei, avea aerul cel mai eroic din toate uniformele de față. Însă cum, cu vremea, bună voința profesorilor pentru epoleții demobilizaților începu să se micșoreze, iată iar mijând în mine gândul falsului și-al excrocheriei, ba mai mult încă, iată chiar, acest instinct, înfăptuindu-se cu dela sine putere, par'că săvârșit de altă ființă, dinaintea ființei mele uluite și paralizate. Astfel la clasa 7-a m'am înfățișat cu mâneca tunicei dungată deasupra cotului de două galoane de rănit, iar la clasa 8-a de trei. S'a întâmplat însă ca la clasa 8-a să se nimerească unul din profesorii, cari fusese și la clasa 7-a; mi-a sărit inima din loc când ochii lui s'au oprit atât de scormonitori, pe cele 3 galoane, cari reprezentau cele trei răni închipuite ale mele. Însă după nota care am obținut-o la anatomie — obiectul lui — am văzut că privirea fusese de respect; mai putea omul să-și amintească după un an ce galoane a văzut la mâneca unui sublocotenent!

Cu uniforma aceasta am făcut minuni și la facultate: însă precaut, din cauza comănduirei, n'o îmbrăcam decât numai la examene. Afară de-un singur nemernic — și încă tocmai cel de drept roman! — în care instinctul patriotic era mort pe semne cu desăvârșire, — toți profesorii înainte de a-mi nota bila în catalog, se inspirau par'că contemplând câteva momente din nou cele patru ga-

loane de fir auriu (deveniseră patru proporțional cu timpul și studiile) de pe mâneca tunicei mele, pe care și acum o păstrez ca pe-o sfântă moaște, evident însă fără galoane de rănit. Numai cum spun, profesorul de roman, cu o nesimțire, care ar fi revoltat desigur și pe cel mai placid cetățean al României Mari, mi-a considerat mâneca în tăcere și a întors privirea ostentativ plictisit. Cum, nici patru răni pe câmpul de luptă nu-l impresionau pe acest beneficiar al bugetului Patriei? M'a întrebat despre „In jure cessio”, despre care mărturisesc, n'am prea știut să-i dau prea multe amănunte, însă am accentuat pe singurul care-mi rămăsese clar dela mica lectură a textului că la romani militarii ce se distinseseră în război erau scutiți de unele din formalitățile greoaie ale emancipației și ale acestui in jure cessio. Și rostind răspicat acestea, i-am brăvat disprețul din ochi cu privirea mea vulturească, îndesând cotul cu galoane pe masă. Și inchipuiți-vă, acest ambuscat, par'că și-l văd, brun, gras și inexpressiv ca o tobă mare, m'a trântit, vorba aceea de mi-au mers fulgii, încât la sesiunea următoare, m'am simțit nevoit să-i parcurg cursul anost nu mai puțin de șapte ori.

Dar înainte de toate trebuie să reamintesc de acel moment al vieții mele, care a fost un punct de plecare al întâmplărilor ce vor urma în aceste destăinuiri. A fost clipa atât de dramatică pentru mine, când am văzut întâia oară pe Alba. Însă în minutul acela, care mi-a întors după răsucelea lui, atâți ani de mai târziu, eu n'am știut că femeia gravă și mândră, înaltă și incremenitor de frumoasă care a trecut pe lângă mine, purta numele Alba, nici că purta numele distins de familie, pe care am aflat mai târziu că-l poartă și nici că în viața noastră cărările ni se vor încrucișa iarăși așa cum ni s'au încrucișat.

Destul că peste tot acest tineret, în mijlocul căruia mă găseam și care era îngrămădit dinaintea uși cu geamuri întunecate și cu grele zăbrele a liceului unde trebuia să ne trecem examenul de absolvire capacitatea, cum îi spuneam noi, o tăcere de moarte s'a lăsat deodată. Eram toți strânși prea de vreme, și intrarea în liceu, ca și în curtea liceului, rămâneau încă oprite. Băeți chipeși, îmbrăcați elegant, cei mai mulți cu primul lor costum civil stăteau pe ieșiturile ferestruicilor ca de cetate ale subsolului clădirei imense sau în picioare, în grupuri zgomotoase, toți cu grijă de dunga dela pantaloni și toți înbătați de culorile hainelor civile, cele mai multe — majoritate zdrobitoare — în bleu-marine. Printre grupurile staționare ale băeților, grupurile mobile ale fetelor,

câte cinci-șase cu mâinile petrecute una alteia pe după șale, parcurgeau îngusta și zgomotoasa tabără, presărând la tot pasul, vioaiele și galeșele lor priviri, flori albastre, verzui, ruginii închise sau negre ca fiorul din adâncul besnelor înfricoșate. Băeții le culegeau cu drag, iar alții, cei mai pirpirii, nici nu se mai uitau la aceste școlărițe ci rostogoleau bulbucății lor ochi timizi, cu aere exagerate de îndrăzneală trecătoarelor elegante, sau aparițiilor feminine din mașinile fugare.

Se găseau și exemplare distonante, în această exuberanță și nepăsare, chiar pe treptele pline de țărână ale scării de intrare, pe care le acaparaseră din vreme ca primi ocupanți; erau îmbrăcați în haine lustruite de băeți de prăvălie sau în vechi uniforme rebe-gite. Ei nu vreau să piardă nici ultimele minute căci răsfoiau atenți prin cărți și maculatoare; din când în când își șopteau înfiorați, informându-se de vre-un membru necunoscut din comisie, pe când dincolo, în grămada nepăsătorilor, se auzeau expresii admirative ca aceasta: „Ăla, înaltul și subțirelul? ei bine, ăla vorbește latinește domnule!” sau: „Cine, obraznicul ăla gras, de nu-i mai stă gura? Are scrisoare dela domnu' ministru Duca în buzunar, dragă!”

Și deodată s'a lăsat acea tăcere, comunicându-se din grup în grup ca o fulgerătoare contagiune: trecea ea, Alba. Cu pas de sus, cu o privire care nu se oprea nicăeri, ea parcurgea talazurile de tineret, cari se dau în lături ca valurile mării Roșii, dinaintea pasului lui Moise. Fetele însuși și-au strâns florile lor albastre, castanii și întunecate și'n semn de firesc omagiu le-au aruncat asupra ei, până a ocolit colțul: în ochii celor mai multe nu era invidia, ci mândria și încrederea în propriul lor viitor, de care nu le mai despărțea acum decât încă vreo două, trei examere. Dar trecătoarea cea minunată nu s'a uitat niciun moment, la nici una și la nici unul; numai eu am izbutit să întorc spre mine un moment ochii ei de nesigură culoare dar în orice caz teribil de întunecați și chiar să smulg un zâmbet, ce spun, un adevărat început de râs, de pe floarea buzelor ei.

Dar cum? Dumnezeuule, sinistru succes!

Eu o văzusem încă mult mai de departe, dar când a ajuns în dreptul meu, pentru întâia oară mi s'a întâmplat în viață, mâna a început să-mi tremure ca apucată de-un frig nervos și deodată marile dicționare de peste 2000 de pagini al lui Bailly format în 8 și cel de peste 1500 al lui Quicherat, au început să-mi joace sub braț; până să întind mâna cealaltă să le opresc, când ea era la un pas de mine, Bailly a și apucat spre caldarâm, de care s'a oprit cu o de-

tunătură spăimânătoare și pe urmă a pornit și Quicherat cu restul de cărți. Ea m'a privit înminunată de această întâmplare și gravitatea ei s'a scuturat de mai multe ori în acele sbucniri de răs, pe cari totuși se silea să le prime.

A devenit oare mai mândră de ea însăși plecând mai departe? Pentrucă era evident, după focul din obraji-mi și după urechile mele, pe cari le simțean ca două vălvătăi, ea și-a dat seamă care a fost cauza penibilei stângăcii. Multă vreme în juru-mi a răsunat râsul băeților și al fetelor; ele mă priveau chiar adânc și lung pe sub genele lăsate, dar când vedeau că întorc ochii într'altă parte nu se puteau stăpâni să nu izbucnească în hohote înfundate, ascunzându-și capul una după umărul celeilalte.

În tot timpul examinării, gândul mi-a zburat departe în după amiaza aceea. Fără să vreau, ba chiar silindu-mă să alung astfel de idei neroade, nu puteam să-mi explic, de ce trecătoarea care părea nobilă și avută, a tresărit atât de vehement la bubuitura dicționarilor de limbi moarte. De bună seamă, răspunsul e limpede: cine n'ar fi tresărit, când unui cogemite ofițer, cu trei galoane de rănit pe mânecă, îi scapă atât de aproape două vârtoase cărți din mână, bufnind așa de puternic pe asfat? Dar mi s'a părut mie... trăsărirea aceea, ba da, am văzut bine... era pentru mai mult decât atât... parcă era un svâcnet de nemulțumire, pentru orice zgomot, pentru orice întâmpinare nepotrivită cu mersul gândurilor, cu potriveala împrejurărilor, pe cari femeea această frumoasă le aștepta în drumul ei. A răs ea, fără îndoială, la urmă, și'n râsul ei pâlăpăia orgoliul că-i fusese adresat pe neașteptate un omagiu atât de insolit, dar acum, când în sala de examen scârțâe doar tocurile și ochii pătrund tot mai profund în încălceala stilului ciceronian, eu văd bine că râsul acela a fost parcă de ușurare, de mulțumire, de bucurie, că toată explozia, tot neașteptatul întâmplării caraghioase, n'a fost decât atât ce-a fost și încă, un compliment, un umil compliment al unui biet ofițeraș descins și demobilizat care-și trece un examen în restanță, un stângaci și sincer, compliment, adresat involuntar rarei ei frumuseți.

Dar atât și nimic mai mult: ea a plecat cu adierea aceea de teamă care i-a pâlăpăit deodată în ochi și'n suflet, a plecat mai departe cu ea, numai acoperită de un zâmbet de mulțumire, de fericire și orgoliu. Nu știu dacă ați văzut vre-un copil fraged și frumos pălit de cine știe ce bruscă spaimă și n'ați dorit ca spaima aceea să aibă un motiv real, să nu fie stârnită de-o biată vedenie copilărească,

pentru a interveni de îndată, până și riscându-ți viața, numai ca să primești de pe buzele subțiri și din ochii grei un semn de mulțumire, numai pentru a vedea mâinile plâpânde și febrile, îndreptându-se, recunoscător spre tine? Dar acum închipuiți-vă pe această frumoasă femeie, cerându-vă ajutorul într'un moment de cumplită panică, într'o grozavă derută sufletească? Poate fi ceva mai minunat, mai dulce, mai răscolitor, decât recunoștința unor ochi frumoși de femeie? Eu-mi terminasem, cred, bine tezele la latină și mai ales la greacă (urmasem clasica, pentru că prin porturi ajunsesem s'o rup bine în greceasca modernă și cu toate deosebirile acesteia de elina veche, mi-era grozav de ușor să descifrez texte și să mă servesc de dicționarul enorm, care mă făcuse de rușine adineori) și'n așteptarea semnalului de plecare, mergeam cu gândul după femeia, care-mi mulțumise cu ochii pentru spontana mea gafă admirativă. Dacă sufletul ei era agitat, drumul ei trebuie să ducă pe cărări întortochiate, mă gândeam și mă vedeam ieșindu-i dinaintea la cel mai greu cot al vieții. Mi-au plăcut totdeauna drumurile complicate, încurcate, al căror sfârșit să nu poată fi văzut, nici măcar ghicit, după primii pași. Războiul ar fi fost pentru mine un adevărat amuzament, dacă scena luptelor s'ar fi schimbat zilnic ca'n tragedia napoleoniană. Dar monotonia tranșelor mă exasperase cu desăvârșire și toată amintirea acestui formidabil eveniment al vieții mele, nu se traducea decât prin miros de pământ și prin imaginea unor băltoace de noroi și sânge: noroioasă glorie!

Acum stam în odaia asta de școală, pe băncile căreia băeți de oameni așezați se străduiesc să descopere în încălceala frazelor antice, drumul cel mai drept al vieții. Eu însumi m'am zbatut adineoarea la fel, pentru un astfel de drum, cu toate că mă îngrozesc de acum de netezimea și monotonia lui; o, capetele astea toate, tunse sau frezate, ondulat, pomădate, oxigenate, și dracu mai știe cum, mă desgustă literalmente cu încăpățânarea lor, de-ași afla prin muncă cinstită sau mici pungășii pe sub bancă, un rost cât mai clar și o comoditate cât mai sigură a traiului lor viitor. Mi-e scârbă pur și simplu, cu toate că nu mă ridic să apostrofiez pe profesor de mizeria acestor formalități idioate și știu bine că mâine, voi veni la fel, să scriu și să mă las întreat, să mă treacă toate nădușelile în căutarea celui mai bun răspuns, că apoi voi merge mai departe la universitate și voi frecventa regulat și docil pe toți acești grăditori ai culturii mele, cari trebuie să-mi dea o pecete și-o iscălitură, să aplice o marcă standard pe clocotul adânc al sufletului meu.

Textul pe care l'am tradus din grecește descrie primii pași ai

lui Ulise în insula nimfei Calypso. Eu am știut tot episodul mai de parte și versurile limpezi și armonioase, și frumusețea sentimentelor cari se închiagă aci răsună atât de distonant în această incintă de căpătuială că mă cutremur. Lăsați-mă după femeea necunoscută, s'o pândesc la colțul străzii, să pătrund cât de puțin în încălceala cărărilor străbătute de pasul ei majestuos imploră ochii mei pe domnul de greacă cu ochelari de celuloid, cu burtă cât un butoi de zece decalitri și cu degetele pătate de cafeniul trabucurilor proaste pe cari le pufăe după program. Iată unde vă poate duce, bravi băeți, versurile lui Homer, par a grăi ochii lui crăpând de satisfacție, și pântecul crăpând de tensiune. Iar băeții scriu de zor, foarfecă dicționare și aruncă sterpe sonde în străfunduri de memorie, pelerini triști ai vieții în drum neogoiat spre idolul lor, idealul lor sfânt, burta domnului profesor sau alte burți cu cât mai mari, cu atât mai sus pe scara vieții netede și drepte.

Se vede că profesorul de limbi vechi a înțeles rugăciunea ochilor mei, că ne-a permis celor ce am terminat, să ieșim. M'am postat la răspântia din fața liceului, pândind în adâncul străzii pe care cotise necunoscuta. Și mi s'a părut c'o revăd, chiar mai repede decât mă așteptam. Era încă departe, însă mersul ei de antică regină mă asigură că nu poate fi altcineva. Aș fi vrut s'o urmăresc pas cu pas din depărtare, să-i prind pe încetul firul nemulțumirilor, poema tristețelor ei parfumate cu grelele picături ale tentațiilor și misterului și gândul mă duce hăt departe, mă vedeam apărându-i salvator în armură, în culmea supremei restriști, — când, ea avu deodată un moment de ezitare, o mașină a trecut pe lângă dânsa, ea a oprit-o și s'a urcat repede. Imbecilul, n'am înțeles dintr'un început că mă cunoscuse de la distanță după enormele dicționare; mașina a prelins bordura trotuarului pe care mă aflam și'n trecerea fulgerătoare, n'am văzut decât ochii adânci care mă priveau, poate cu spaimă, poate cu mânie, poate cu batjocură, pe deasupra genții de șarpe, deschise în dreptul buzelor și-al feței. E îngrozitor cum omul nu vede încă la apropierea semenului său, decât dorința de a face rău, egoismul și interesul și nici un gând bun și curat nu acordă intrusului care sosește dintr'o altă cavernă.

Am așteptat aci, în locul acestor încrucișeri ale soartei cu necunoscutul trecător și incert, zile dearându-l. Târziu, la o săptămână, o înmormântare somptuoasă m'a înfășurat ca o revărsare de ape negre la postul meu de veghe; convoiul venia pe drumul, de pe care ea-și luase sborul cu mașina. Mi-am dat seama dela început că mortul e un bărbat, un om cu mare situație, și gândul

acesta m'a învăluit îndată, că ea nu e străină de jalnica solemnitate; am cercetat deci cu luare aminte ferestrele mașinelor grele și cernite care formau suita, dar chipul ei nu l'am văzut printre gravii și eleganții jăluitori. În schimb, dintr'un grup, care se răslețise puțin de grosul alaiului pedestru, am prins aceste vorbe, pe cari, curios, nu le-am uitat, cu toate că nu le-am găsit nici o legătură, nici cu funebrul convoi, nici de bună seamă, cu aceia ce mă interesa pe mine. — „Și acum puteți vedea ce maestru este acest Georges Radu Șerban...” tocmai sfârșea unul de vorbit, când au ajuns în dreptul meu”. — „Eu cred c'a fost avantajat și de adorarea lui obișnuită, care de data asta s'a preschimbât în devărată furie...” a răspuns după un moment un altul. E atât de straniu cum eu n'am reflectat mai adânc asupra acestor cuvinte, cari m'ar fi adus dela început pe drumul cel bun și dimpotrivă, ele nu-mi veniau mai târziu în minte, decât ca să illustreze cât de indiferentă era această ceremonie, participanților invitați și cât de indiferentă putea fi banala întreținere a acestora, față de aceia ce se sbătea în sufletul meu.

Astfel zadarnic am mai pândit la colțul liceului și la șosea, zadarnic am bătut străzi și cartiere. Zadarnic am așteptat prin hallurile cinematografelor și'n vestibulul teatrelor; ciudata frumusețe trecătoare nu mi-a mai fost dat s'o văd. Cu prilejul atâtor căutări și așteptări am întâlnit alte femei, pe cari, asmuțit de nenoroc, le-am urmărit, le-am cunoscut și m'am inveselețit cu ele în intimitate. Degeaba, ochii lor erau limpezi și rostul vieții lor din cele mai lămurite. De geaba, ea nu era, neliniștea acea delicioasă din privirile ei n'o mai găseam și timpul trecea acum iute, când îmi dam seama și mă uitam îndărătul vieții mele. Am încercat apoi primul examen la facultate și m'am poticnit (ah nemernicul de „roman” care, cu siguranță, în ascunsul conștiinței lui simpatiza cu nemții, deși toți pretindeau că-și făcuse studiile la Paris, — dacă nu era cumva de origine ungurească așa cum îl arăta fața-i rotundă și ochii mici, negri, jucăuși), pe urmă l'am câștigat și apoi l'am câștigat și pe-al doilea.

Însfârșit mi-am luat și licența și acum băteam Calea Victoriei ca unul care nu mai avea nici o osteneală de înfruntat în viață; dar ea, ea, zâna neliniștei și a misterului, nicăeri! Nu-mi rămânea pentru potolirea sufletului meu decât să mă obișnuiesc cu gândul că va fi fost vreo provincială în trecere prin București, sau, Doamne! cine știe ce actuală parisiencă, revenită doar în treacăt prin patria pe care o părăsise de copilă. Și când astfel de presupuneri îmi cutre-

erau prin cap, imi venea uneori gândul să răscolesc țara în lung și'n lat, dar ideea Parisului nemărginit mă liniștea îndată ca pe un nebun, o găleată de apă cu ghiață. Bani de mult nu mai aveam, pentrucă leul rostogolise rău de tot și scurtă vreme după primele chefuri de capitalist retras la București, cu bani la ciorap spart, am băgat de seamă că vândusem pe nimic viișoara și casa părintească: dar eu știam să găsesc ușor și să duc bine la capăt orice lucru hamalesc și în privința asta nici Parisul nu m'ar fi înspăimântat. Inșă acolo eu socot lumea mai călită în nevoi și disperare; pe când aici, unde buna stare mai trona până mai alaltăeri neturburată și unde groaza restriștilor țipă atât de strident, pe toate cărările, în ochii senini și neobișnuiți cu greul, e tocmai locul unui brav cavalier rătăcitor ca mine. Deci, la lucru, în căutarea unui devotament, căruia să mă subjug cu tot sufletul și trupul! Dar unde, dar cum? Durerea plânge pe atâtea fețe, dar eu vreau să fie ceva frumos, complicat și romantic; ar trebui poate să dau și un anunț la ziare. Inșă toate astea sunt numai glume gratuite și pure prostii. In gândul meu nu domnea decât o singură femeie și mai cu seamă lumina aceia ciudată din ochii ei. Iar încăpățânarea de-a nu o uita, de a nu renunța la nădejdea găsirei ei, mi-o aplicam ca pe o prevenire, ca o asigurare, ca o siguranță nu numai că o voi mai întâlni odată pe femeea asta, dar că, hotărît, ea va întoarce într'un fel sau altul acul, care arată perindarea irevocabilă a seninului și gravelor intemperii pe cadranul existenței mele.¹⁾

Lucy Milhater

¹⁾ Din romanul Dona Alba, sub tipar.

OBRAJII AURORII

de GEORGE FONEA

*E-o dimineață crudă în nervuri
Și o mireasmă potolită'n sânge
Aleia de castani parcă se frânge
De-atâtea decorații și armuri.*

*O creangă pare mai adevărată:
De cât un vis ce-ți tremură în pleoape
În palma unei frunze mai aproape
Destinul vieții tale ți-se arată.*

*Un fir de iarbă birue țărâna
Semeș, cu țipăt proaspăt în artere:
Ascultă nemărginire și tăcere
Și lângă suflet ți-se duce mâna...*

*Strivești în iarbă chinul și ți-e bine
Și ți-ai lipi obrazul de pământ
Ai respira neliniștea din vânt
Cu sângele tău pajști de glicine...*

*Și deodată parcă toți castanii
Încep ca să pornească din alei
Și-ai vrea să pleci și tu la drum cu ei
Dar inima e veche... și sunt anii...*

George Fonea

FAMILII NOBILE ROMANEȘTI IN SECOLUL AL XVII-LEA

de ȘTEFAN MĂRCUȘ

O epocă întreagă, cea mai importantă dela începuturile istoriei noastre din evul nou, se reconstitue din diplomele de nobilitate (armalinele vremurilor racolțiene) ca niște crâmpEE din vitregia timpurilor, din cari nepriceperea oamenilor noștri ne-au putut păstra atât de puține documente. Identificarea evenimentelor, cari prin desfășurarea lor ne-au hotărât viața, contribue la întregirea unui trecut cunoscut in parte fragmentar. Complectarea cunoașterii acestor evenimente, cu mărturiile vremurilor, scoase din rafturile prăfuite, — intră în intențiunea cercetărilor de acum.

O seamă de nobili, predaliști, prezintă epoca premergătoare calvinizării românilor din Crișana. Calvinii ardeleni, după lovitura de la Mohács, pun mâna și pe punctele mai importante dela granița etnică a românismului, împinsă spre șesul Ungariei și — după cum arată documente vechi, — indiscutabile din Tatra spre linia Tokaj, Debrețin, Giula până la Dunăre in jos. Județele Sătmar, Crasna, Solnocul de Mijloc (Sătmarul și Sălajud de azi) și Bihor, devin cuibul celor mai puternice familii feudale de lege calvină, dintre cari familiile: Domahidy, Fábíán, Drágfy, Iklódy, Kende, Kovács, Solymossy, Tisza, Uray, Keresztszeghi, Teleki, Telegdi, Sulyok, Korda, etc. s'au menținut până in ziua de azi.

Principii Ardealului și in deosebi familiile Bethlen și Rákóczi, adică o familie de origină rutheană și o familie de origină românească, — sunt propagatoarele cele mai fervente ale calvinismului. Poporul românesc deposedat de toate drepturile sale, recâștigându-și abea dreptul de a se muta dintr'un loc in altul, acum fără voievozi și cnezi, cu prea puține familii de nobili și jurați, rămas român in felul său, fără nici un ajutor de undeva, uitat de

Domnii din Moldova și Muntenia, cari și-au legat existența de banul plătit Inaltei Porți, — zace lungit sub călcâiul latifundiarilor creați din slujbași umiliți de toate neamurile, de către Impăratul neamț și de dominațiunea ungurească.

Vorbim de epoca tristă, când Domnii Moldovei și ai Munteniei se jeluesc lui Rákóczi, ca unui domnitor mai puternic, și se obligă în fața lui, că nu vor purta războiu în țara lor unul contra celuilalt, — vorbim de epoca, când armata Domnului țării Românești a jurat și Măriei Sale lui Rákóczi Gheorghe, biruitor mare al Ardealului, — când gândirea poporană din biserică se schimbă din slavonă în grecească, — la un punct fatal al istoriei neamului nostru, cu doi episcopi români, unul calvin și altul de legea grecească-orientală în Ardeal. Acestea sunt vremurile, când Mitropolitul din „Transalpina” este și „Mitropolitul Ungro-valahiei și exarh al Ungariei și Plaiurilor”, și Românii din Crasna, Bihor, Solnocul de Mijloc și Districtul Chioarului, — a Cetății de Piatră, — sunt puși din nou sub ascultarea și păstorirea vlădicului dela Bălgrad.

Politica aceasta de „desbinare și învăluire”, se intensifică prin traducerea și introducerea cărților bisericești în românește, în intențiunea ritului calvin, de altă parte, prin introducerea elementului românesc în masse, în oștirile conduse de Principii unguri din Ardeal. Multe dintre familiile de seamă românești, nu pot rezista tendințelor de desbinare. Cei cari trec la calvinism, ca Drag, Balc, Micula, Iklódy, Egri, Pop, etc., și-și părăsesc legea strămoșească, pentru susținerea unor averi, din cari neamul românesc nici un folos n'a avut, își schimonosesc și numele după concepția dominațiunii străine. Și cnezul și voievodul de eri a românilor, făcut nobil, trebuia să-și lepede și pe urmă neamul în urma prigonirilor calvine. Mulți dintre aceia, cari nu și-au plecat capul, s'au îndreptat mai bine spre câte-o mănăstire din Ardeal. Aici s'au întâlnit ei, cu boerii refugiați din Muntenia și Moldova, când „pungile au avut singurul rol de târguiață” la Poartă și nu mai aveau siguranța vieții de pe o zi pe alta.

În răstimp, Turcii vin și dispar dela Granița de Vest a României, rămânând doar o primejdie concentrată în teritoriile ocupate de ei, căci n'au alt gând, decât să scoată biruri cât de grase de pe acest neam de sate, să-i scoată la muncă și să se folosească de brațele lor fără plată, pentru zidirea și întărirea fortificațiilor și pentru alimentarea trupei, care se găsea în continuă mișcare, distrugând gospodăriile și vitele iobagilor inhămați la toate prestațiunile fizice și civice posibile și imposibile. Așa își extinde Vizi-

rul-bașa și spahii din Oradea dominațiunea peste comunele noastre din Crișana, unde „mizera plebs” se formează în mare parte și aproape exclusiv din populația românească.

Iată cum ne înfățișează situația tristă deciziunea orașului Baia-Mare din 12 August 1658:

Voevodul Gheorghe Ștefan, fost Domn al Moldovei, sprijinit la scaunul de Domnie de Gheorghe Rákóczi al II-lea, în nesigurranța continuă față de Înalta Poartă, se refugiase cu averea și familia sa în Ardeal. Aici înaintează o cerere către conducerea orașului Baia-Mare, să-i-se îngăduie să-și cumpere, ori să-și închirieze o casă pe teritoriul orașului. Orașul, nu-i admite cererea, motivând că: „străinii, să nu-și pună sub nici un chip piciorul în oraș”.

Dar mai bine va învedera starea lucrurilor un raport al principelui ardelean Rákóczi Francisc către Domnul țării Moldovei, în care, între altele, spune: „Se va aminti Domnului cu supunere, că cele două țări, Moldova și Ardealul, au trăit dela început în armonie, că oriunde s'ar fi produs vre-o „disturbare” aceasta nu numai că au suferit-o locuitorii reciproc, dar au crezut, că e bine să se protejeze unul pe celălalt în fața oricărui pericol, așa că în Moldova se refugiase ungurimea din Ardeal, fără știrea Înaltei Porți, iar în Ardeal, boerimea din Moldova, „quietis gratia”, s'a putut retrage fără știrea Impăratului neamț, „venind și mergând, după cum au voit”...

Nu era deci înțelegerea perfectă între Principii Ardealului și Domnii Țărilor Românești, așa după cum se păstra aparența, căci Principii Ardealului au făcut din dragostea lor față de domnitorii țărilor românești, numai o chestiune de ambiție. Indesebi Rákóczi Gheorghe al II-lea, dacă a încercat ocrotirea nobililor de origine românească, și în cetatea sa din Aced, a păstrat legat luxos și împodobit cu pietre scumpe Noul Testament în traducerea românească, distribuindu-l familiilor calvinizate românești, toate acestea erau doar în aparență, de fapt au servit scopului, de a exploata conștiința și energiile românilor în folosul apărării intereselor de dominațiune, cucerire și supremație străine de sufletul lor.

Exemplu clasic al dărniceii domnești și tablou adevărat al vremurilor este armalina din posesiunea familiei Micu—Dr. Kis din Oradea, care a fost autenticată de către Scaunul Cetății de Piatră, în ședința din 23 Septemvrie 1814 la Șomcuta-Mare. Din actele anexate acestui document se vede, cum s'au schimbat numele românești în cele ungurești, ce rol deosebit li s'au dat soldaților români pentru apărarea și siguranța personală a Principelui,

ce averi au moștenit nobilii români pentru slujba lor, și cum s'au prăpădit aceste averi din sămânță'n sămânță, slăbind rezistența și puterea elementului autohton.

Dau diploma de nobilitate după originalul latin în traducere românească; totuși ca cititorul și cercetătorii treburilor vechi să fie pe deplin orientați, prezint înainte un fragment după originalul din fața mea:

„Nos Georgius Rákotzi Dei Gratia Princeps Transylvaniae, Partiumque Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Memoriae Commendamus tenore praesentium significantes, quibus. Expedit, Universis. Ouod nos cum ad Nonnullorum fidelium Dnorum Confiliariorum Nostrorum Nobis propterea factam intercessionem, tum vera benigna memoriá repetentes fidelia Studio et Servitio. Strenuorum Ioannis Horvát et Mány Burda de Lemény (Lemniu),* Stephani Lázár de Sásza (Șasa), Ioannis Kosán, Theodori Bozga, et Abrahami Rada de Kovás (Coaș), Gabrielis Ignatii et Alecsii Flora de Preluka (Preluca), Ioannis Orosz de Drágavilma (Vimamică), Steliae Drula de Csokmány (Ciocman), Mikhaelis Csürke de Toplitz (Toplița), Theodori Dániel de Fejérszeg (Fersig), Stephani Lázár de Purkerétz (Purcăreț), Theodori Tartzal, Gregorii Keresztén, Petri Tartzal, Georgii Triff et Petri Lup de Kerbunár (Cărbunar), Michaelis Dántz de Nagy Bun (Boiu-Mare), Ioannis Áts de Gaura, Martini Sleu de Dolfalva (Dol), Ioannis Onoka et Ioannis Mik de Somkut, Ioannis Buda de Nagy Nyires (Mireșul Mare), Petri Kontz, Ioannis Kopsa de Karullya (Coruia), Luca Illyei de Kis Bun (Boiul mic), Gregorii Kozma de Faurest (Făurești), Ioannis Proftei et Ioannis Gliga de Remete (Remetea), Gregorii Márk de Alsó Fentőș (Finteușul Mic), Ioannis Koszta alias Korna de Arany Mező et Ioachimi Bodgya de Szelnitze (Selnița), sclopetariorum videlicet virilium Nostrorum vulgo Zöld puskás vocatorum, qua ipsi in omnibus Nostris Expeditionibus bellis, tam intra, quam extra regnum nostrum susceptis strenuae simul et fortier Nobis exhibuisse perhibentur, ac etiam imposterum pari animi fervore et Constanti fortitudine, toto vitae ipsorum tempore se se Nobis exhibituros et impensuros fore promittunt et pollicentur...”

La prima vedere, fără greutate, oricine poate constata, că numele românești sunt intervertite, iar ortografia greșită de către scriitor. Burda, Lazăr, Coșan, Bozga, Rada, Flora, Drula, Daniil, Tarța, Triff, Lup, Danciu, Aciu, Stan, Onaka, Micu, Buda, Coșsa,

* Denumirea românească a localităților puse în paranteză nu există în original.

Luca, Cosma, Prostu, Gliga, Marcu, Costa, Cornu, Bodea, și dacă nu sunt toate nume curat românești, totuși ele s'au generalizat până'n ziua de azi și în familiile române din Chioar.

Multe dintre comunele înșirate, la data diplomei, în anul 1658, n'au avut altă numire, decât numirea curat românească, de ex.: Gaura, Preluca, Șasa, Toplița, Purcăreț, Cărbunar, Coruia, Făurești, Selnița, de aceia s'a menținut în armalina „pușcașilor adevărat viguroși, numiți în comun Pușcașii Verzi” numirea cea de baștină, locuitorii însă au fost și au rămas până în ziua de azi români. Comunele: Nagybun — Boiu-Mare, Kovás — Coaș, Draga Vilma — Vima mică, Csokmány — Ciocman, Kis Bun — Țopa, Aranymező — Băbeni; Remete: Remetea-Chioarului, — au fost cu numele maghiarizate, dar locuitorii lor au rămas aproape exclusiv tot români. Fejérszeg poate fi numai Fersig-ul românesc și Dolfalva va fi comuna românească Dol, pe cari însă ungurii le-au botezat și a doua oară și au făcut din ele Fehérszék și Dál.

Concluziunile ce se pot trage din aceste fapte întemeiate pe acte autentice, sunt foarte instructive, și vor servi de sigur la augmentarea materialului documentar ce se adună, în vederea desvălirei trecutului nostru adevărat.

Deocamdată voiu urmări literele diplomei noastre. și să vedem ce dispune mai departe, cu privire la stema, impunerea și situația nobililor:

„Prin urmare, pe toți și pe singuraticii și pe erezii lor și pe urmașii acelora, atât pe cei născuți, cât și pe aceia cari se vor naște în viitor, fiind de ambele sexe, pe toți, din grația noastră specială, din Statul și condițiunea de ignobili în care s'au născut, și până acuma au trăit, cumilostivenie ridicându-i și în rândul și numărul adevăraților, născuților și neindoielnicilor nobili ai Regatului nostru Transilvania și a părților anexate aceleia din Ungaria, numărându-i, agregându-i, cooptându-i și înscriindu-i, ordonăm: ca în urma acestora, în baza literelor de față, de acum înainte în toate timpurile aceiași, să se numere, agregeze, coopteze și înscrie ... de adevărați și neindoielnici nobili, iar în semnul acestei adevărate și perfecte nobilități, aceiași, să poarte arma și insigniile nobilității cu scutul militar în culorile albastre, în câmpul căruia, sau pe planul ei să fie un călăreț armat în bluză verde cu chipiu crestă, ținând în mâna dreaptă o pușcă din Teschen, în cea stângă văzându-se, cum dirijează frânele calului. Deasupra scutului așezat coiful militar, deschis, cu trese, iar deasupra lor așezată

diadema regală elegant împodobită cu pietre și mărgele mari prețioase, atârând dela coif lemnișoare, frunzulițe în culori diferite, spânzurate pe ambele brațe și margini ale scutului, împrejuindu-l și împodobindu-l în modul cel mai frumos, astfel după cum toate acestea se văd, în baza literelor noastre la început și cum sunt pictate și exprimate prin mâna iscusită de artă a pictorului. Darius."

„După declarațiunea cea mai amplă față de ei, să nu li se ia toate și întregile case ale lor și părți din casele acelea și moștenirile de drept avitic pe linile paternă și maternă, cari așa zise posesiuni privesc și aparțin la Cetatea noastră din Chioar și cele ce există și sunt în comitatul Solnocul de Mijloc — prin urmare hotărâm: să fie pentru totdeauna prea grațios scoase dela toate dările, taxele și dela toate contribuțiunile noastre, precum și dela plata ajutoarelor și veniturilor Camerei noastre, precum și dela prestațiile oricăror servitori plebei și cetățeni, dela suportarea oricăror sarcini de ignobili, de sub cartiruirii silite, dela dăjdi de vin, sămănături, furaje, arături și ori ce fel de moșteniri ale acelora în teritoriile și între adevăratele hotare ale teritoriilor și posesiunilor prediale, la aceleași case și părți ale acelora și moșteniri de drept și de mult aparținând și privind pe aceleași, — dela zeciuală și a noua parte, dela plata drepturilor și dărilor miniere, în orice fel să fi fost date drept pensiuni în perpetu”.

Sancțiunile sunt categorice, după cum interesantă este și poziția principelui față de acești nobili „fideli și constanți”, pentru caz de moarte.

„Din care cauză, Vouă tulpinelor magnifice, generoase, alese, și nobile, supremi și vicecomiți, judecătorilor nobililor și asesorilor jurați și către Universitatea tuturor magnaților și nobililor, precum și directorilor, numerotatorilor dela orice dare și taxă și contribuțiunea noastră, exactorilor, decimatorilor, nonatorilor, și tuturora din Comitatul Solnocul de Mijloc, cărora li s'a dat și li s'a spus; la fel căpitanului provizor, castelanului și altor oficiali ai Cetății noastre Chioar, nu mai puțin judecătorilor și juraților, cetățenilor și tuturora cari locuiesc pe posesiunile amintite... precum și tuturora altora, pe cari îi interesează sau îi va interesa, ca să vădă literile prezente, — prin seria acestora încredințăm și poruncim hotărât, că așa după cum pe Voi, și pe cei susamintiți, pe erezii și urmașii lor de ambele sexe, pe toți să-i țineți și cunoașteți de adevărați și neindoelnici nobili ai Regatului nostru”.

„Pe aceștia în persoană, în bunuri și în locurile lor, în orice mod a-i împiedeca, tulbura, molesta, sau în orice mod a-i păgubi, — să nu prezumați sau să cutezați în vre-un mod oarecare”.

„Altfel să nu se facă”.

„In amintirea și întărirea perpetuă a cărui lucru prezentele litere ale noastre le întărim cu sigilul nostru atârnător și autentic . . . să le fie, — ca nouă și urmașilor noștri tuturorora fideli și constanți, să ne servească și nici vreodată să presteze serviciu altuia, — . . . dacă însă oricare altul, (Dumnezeu să ne ferească), afară de noi și fiul nostru ar stăpâni acest principat, din acel moment să fie deslegați nobilii; cu milostenie am hotărât să le dăm și să le concedem cele de mai sus”.

În Cetatea principelui din Oradea, în anul 1658 ziua 7 August a Domnului a fost dată această diplomă, în al zecelea an al Domniei Sale, cu trei ani înainte de moartea sa întâmplată tot aci la Oradea.

Diploma are aceiași subimpărțire, pe care o au toate diplomele contemporane și între cei cuprinși în ea, sunt incontestabile 25 de familii românești din Districtul Chioarului și a Solnocului de Mijloc. Acești nobili au fost împrăștiți cu averi nobile în anul 1663 de către Apafy Mihail, principele de atunci al Ardealului, unora, schimbându-li-se numele prin mutarea locului de ședere în alte ținuturi, sau prin căsătorii cu alte familii din comunele și județele învecinate.

Desfăcute aceste documente, cari le vom trata pe rând, ele ne transportă din uitarea vremurilor spre conștiința strămoșilor noștri, cari luptând pentru libertate și-au redobândit drepturile strămoșești, — demonstrându-se încăodată continuitatea nobilimei române pe plaiurile Principatului din Ardeal și afirmându-se contribuția complectă a elementului românesc la toate îndatoririle față de țară și pământ.

WISEZ UN PORT

de NICOLAE MOȚICA

*Visez un Port în marea vieții, 'n care
Aș vrea ca să debarci, necunoscută,
Și să-mi răzbuni absența ta durută
C'o nesfârșit de lungă sărutare.*

*Să te ghicesc, cum stai în nerăbdare
La proră'n vînt, cu haina desfăcută,
Și să tresar de-o bucurie mută
Cînd puntea se va da spre debarcare.*

*Visez un Port în marea moartă-a vieții,
Pe care nu plutesc nici cînd vapoare
Și naufragiază toți drumeții.*

*Visez un Port și visul meu mă doare
Și-mi frînge tot elanul tinereții
Că nu sosește barca salvatoare...*

Nicolae Moțica

O PAGINA TRISTA DIN ISTORIA ARDEALULUI

de ALEXANDRU OLTEANU

În ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea, conștiința națională românească a devenit subit o forță operantă în mișcarea politică a Ardealului. Cunoscutele memorii, în frunte cu *Supplex Libellus Valachorum*, cari solicitau pentru români drepturi egale cu celelalte națiuni, aveau la bază convingerea că românii sunt locuitorii autohtoni ai Ardealului și că, în realitate, își revendică drepturile pe cari le-au avut înainte de 1437, dar lăcomia stăpânitorilor i le-a confiscat. Această convingere s'a sprijinit pe două documente, pe cari istoriografii unguri, la început, căutau să le bagatelizeze, mai târziu, când autenticitatea și forța lor probantă nu s'au mai putut pune la îndoială, le-au prezentat ca neconcludente și fiind în flagrantă contradicție cu însuși spiritul epocii, în care s'au redactat.

Unul din aceste documente este diploma lansată în congregațiunea pe care regele Andrei al III-lea a ținut-o la Alba Iulia, în 1291, „cum universis nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis in partibus Transylvanis pro reformatione statum eorumdem” (cu toți nobilii, sașii, secuii și valahii din părțile transilvane pentru reformarea statului lor). Diploma menționează că în această congregațiune „s'a ridicat maestrul Ugrinus, banul român al Severinului și și-a revendicat dreptul de proprietate asupra Făgărașului și satului Sambothol”.

Celălalt document litigios este convențiunea încheiată la Cluj-Mănăstur, după revoluția țărănească din 1437, pedeoparte între „universitatea nobililor” (*Universitas Nobilium* ab una parte), iar pedealtăparte, între Paul Vaidahazy „vexilifer Universitatis regnicolarum Hungarorum et Valachorum huius Principatus Transilvaniae” (stegarul universității locuitorilor unguri și valahi din acest principat al Transilvaniei).

Istoriografii români, din diploma regelui Andrei al III-lea, au

dedus, cu drept cuvânt, că strămoșii lor au participat la adunările legislative. Nu li se poate deci reproșa că ar fi niște venetici în Ardeal. Ungurii afirmă că congregațiunea din 1291 nu a fost legislativă. Plângerea maestrului Ugrinus ar dovedi tocmai că ea a fost convocată în scopul de a judeca unele litigii ivite printre locuitori cu privire la proprietățile lor. Prin urmare, din prezența românilor nu s'ar putea deduce că ei, în secolul XIII-lea, au avut drepturi depline, egale cu drepturile celorlalte trei națiuni.

Fapt este că adunările obștești ungare, în primele două secole ale regatului, nu erau numai legislative, ci serveau și pentru distribuirea dreptății. Statul medieval nu cunoștea separațiunea puterilor statului. A încredințat puterea judecătorească bisericii, unica ierarhie organizată în stat. Având, însă, în vedere că Ungaria nu avea încă o biserică organizată, aici puterea judecătorească a fost concentrată în mâna regelui, a cărei personalitate apostolică simboliza principiul teocratic în justiție.

Sfântul Ștefan în luna August a fiecărui an ținea câte-o „zi de lege” (törvéynap), convocând pe toți justițiabilii, unde la început în persoană, mai târziu prin persoane interpușe, promulga decretale-legi și făcea dreptate. După Bula de Aur caracterul acestor adunări a suferit schimbări radicale. Odată cu legiferarea dreptului de rezistență armată (jus resistendi) a nobililor contra regilor, cari ar ignora privilegiile lor, congregațiunile se transformă în adunări legislative (congregatio generalis). Conform legilor din 1222 regele era obligat ca, la aceste congregațiuni, să invite pe arhiepiscop, pe episcopi și clerici. O lege din 1267 impunea prezența a cel puțin doi-trei nobili din fiecare județ, iar o altă lege din 1290 — participarea tuturor nobililor (publicum parlamentum).

În secolul al XIII-lea puterea regală, constituită în perfectă regulă, își exercita drepturile suverane prin persoane interpușe. În Ardeal puterea judecătorească fu încredințată clericilor, nobililor, organelor autonome și voevodului, pe care Ladislau Cumanul l-a numit în fruntea provinciei. Procesele civile, pe moșiile bisericii erau judecate de clerici, pe moșiile nobililor de nobili, iar pe teritoriul universităților săsești și secuiești de judecătorii naționali aleși de populație. Numai în procesele importante se făcea apel la curia regească.

Românii își duceau, la fel, viața lor națională în organizațiuni mai mult sau mai puțin autonome (Terra Blachorum). Posedau pământurile lor după obiceiurile vechi (more keneziatuș) și erau judecați de cneji și voievozi. După diploma din 1247 a regelui Bela

al IV-lea, numai boierii (maiores) din Țara Lotrului aveau drept de apel la curia regească, dacă vreunul dintre ei a suferit o condamnățiune capitală. Românii deci nu pot fi considerați un popor fără drepturi politice. Terminologia documentelor contimporane nu lasă îndoială că organizațiunile lor erau asimilate unor stătuțe vasale. Andreanum din 1224 numește Țara Făgărașului drept „sylva Blachorum”, acordând sașilor asupra ei un drept de folosință similar dreptului românilor (usus comunes exercendo). Un alt document din 1247, însă, obligă Țara Lotrului ca, în caz de atac „din afară”, să acorde teutonilor donatari sprijin „cu aparatul său de războiu” (cum aparatu suo belico). Ceeace condiționează existența unui stat inchiegat.

Probabil că în regiunile, cari le aparțineau din timpurile vechi, ca de pildă în Țara Făgărașului, ei aveau asupra pământurilor stăpânite un plin drept de proprietate, iar în regiunile ocupate de regii unguri, dreptul lor s'a limitat la folosința bogățiilor naturale. Această distincție s'a inventat pentru ca regii să poată dona liber coloniștilor străini bucăți din pământurile românilor, menajând susceptibilitățile nobililor și a universităților naționale. Astfel se explică faptul că, printr'un document din 1223, mănăstirei Cârța i se donează o fâșie de pământ „răpită dela valahi” (exempta Blaccis). Iar cu un an mai târziu, în 1224, cavalerii teutoni, deși constituiesc o tagmă privilegiată, se mulțumesc cu drepturi egale cu drepturile românilor. Dacă românii, în acel timp, ar fi fost un popor fără drepturi, desigur că libertățile acordate acestor venetici nu ar fi fost considerate drept „privilegii”.

Analiza gramaticală a diplomei din 1291 duce la rezultate și mai pozitive. Regele scrie că congregațiunea a ținut-o cu „toți” nobilii, sașii, secuii și românii din Ardeal și anume: în scopul de a reforma statutul lor (pro reformatione statum eorumdem). Dacă această congregațiune, de fapt, ar fi fost o adunare a justițiabililor, nu era nevoie de prezența tuturor locuitorilor, ci regele s'ar fi mulțumit cu prezența aceluia, cari avea vre-o plângere. La Alba Iulia, însă, a fost reprezentată, prin delegați, întreaga populație a Ardealului, ceea ce lasă de bănuț că acolo s'au luat hotărâri importante cu privire la structura politică și administrativă a principatului. S'a reformat până și raportul diferitelor „națiuni”.

Intervenția puterii regale, în acest sens, era absolut necesară. În a doua jumătate a secolului XIII-lea siguranța publică s'a micșorat în Ardeal. Regatul ungar, în trei secole, nu a isbutit să asimileze populația de aici. Transilvania nu a încetat o clipă să

accentueze autonomia sa, iar după invazia tătarilor, a manifestat veleităţi de stat în stat. Bela al IV-lea a încredinţat guvernarea ei, fiului său Ştefan, tocmai pentru ca să învingă ostilitatea ardelenilor faţă de puterea centrală, care pierduse chiar şi simpatia episcopului din Alba Iulia. Principele Ştefan, însă, în loc să îndepărteze ostilitatea, a speculat-o în interesul său propriu. În 1262 s'a proclamat „vicerege al Ungariei, principe al Ardealului şi Domnul Cumanilor”. A domnit ca un adevărat monarh în Ardeal şi asupra teritoriilor limitrofe. Lansa acte de danie şi de privilegii, îşi organizase o armată proprie, cu care în cinci rânduri a intrat în Bulgaria, iar în 1267 a atacat chiar şi pe tatăl său.

Paralizarea influenţei puterii regale asupra Ardealului a provocat polemici violente între naţiunile de aici, cari se învârtau în jurul dijmei şi al proprietăţilor litigioase. Astfel, în 1276, s'a ivit un conflict între universitatea saşilor şi episcopul din Alba Iulia asupra posesiunii unui ținut pe care ambii şi-l revendicau. Conflict, care s'a isprăvit cu incendierea palatului episcopal, la 21 Februarie 1277.

Documentele ne mai dovedesc că, după invazia tătarilor, românii nu erau agreaţi de loc de unguri, saşi şi secui, pe cari desigur: că i-a nemulţumit şi prezenţa lor în congregaţiunea din 1291. Regele, „de perfect acord cu nobilii”, în 1293 ordonă ca toţi românii de pe moşiile particulare, cu excepţia celor cincizeci de familii colonizate, cu aprobarea antecesorului său, în satele Füleşd şi Enöd, aparţinând episcopului din Alba Iulia, să fie readuşi cu forţa pe moşia regală din Secaş.

Menţiunea că această dispoziţiune s'a luat „de comun acord cu nobilii”, denotă că ei au cerut-o. Dacă românii ar fi fost un popor fără drepturi nobilii trebuiau să se bucure de prezenţa lor, doar după invazia tătarilor în Ardeal era mare lipsă de muncitori agricoli. Motivul cererei lor a fost că, în secolul al XIII-lea iobagii, cu cari au fost asimilaţi românii, încă erau liberi. Deci, nobilii au protestat contra penetraţiei românilor liberi cari, fiind un popor prolific, nu au mai putut trăi pe teritoriile lăsate în posesiunea lor, ci au invadat terenurile părăginite din lipsa forţei manuale.

Nu se poate presupune că un popor de păstori ar fi avut un respect atât de pronunţat pentru proprietate încât să şi-o revendice în faţa regelui. Şi mai puţin verosimil este că, în congregaţiunea convocată pentru „reformarea statului” naţiunilor conlocuitoare, s'ar fi discutat mici procese de mezină. Insuşi faptul că

s'a convocat o congregațiunea ardeleană aparte, arată că aici s'au discutat chestiuni locale și de mare importanță. Plângerea maestrului Ugrinus, prezentată în calitate de „ban român al Severinului”, a răstălmăcit prejudiciul ce a cauzat românilor una din celelalte universități și trebuie considerată primul protest românesc împotriva abuzurilor ungare. Aici nu este vorba de reclamarea unui drept de proprietate în sensul dreptului civil, ci de un conflict de drept public ivit între două unități quasi-autonome.

Rămâne deci bine stabilit ceea ce memoriile românești din secolul al XVIII-lea au susținut cu atâta tărie că: românii ardeleni, în secolul al XIII-lea, au avut drepturi civile și politice depline și au participat la congregațiunile legislative, unde par aliații puterii centrale împotriva națiunilor recalcitrante.

În secolul al XIV-lea Ardealul este învins de puterea regală. Sistemul banderial, înființat de Ludovic cel Mare, impune nobililor mari sacrificii financiare pe cari aceștia caută să le arunce asupra iobașilor. Tot el începe și cunoscuta campanie pentru catolicizarea românilor. În 1365 scoate pe iobași de sub jurisdicțiunea nobililor. Iobașii ripostează. Reacțiunea se produce cu câteva decenii mai târziu, sub forma sângeroasei răscoale țărănești din 1437. Conflictul se aplanează prin convențiunea din Cluj-Mănăstur pe care capul rebelilor o semnează și „în numele universității valahilor”.

Istoriografii unguri contestă că aici „universitas” ar însemna o unitate politică și că uniunea celor trei națiuni s'ar fi îndreptat contra românilor. Iobașii răsvrățiți au cerut abrogarea dijmei, legiferarea dreptului de locomoțiune și reducerea birurilor. Ori, dânsii spun că românii, nefiind catolici, nu au plătit dijma, ci cincizecimea, un impozit ușor de suportat, prinurmare, nu aveau niciun motiv să se revolte ca națiune.

Adevărul este că domnia Angevinilor a deschis epoca suferințelor și a persecuțiilor în istoria românilor ardeleni. Ludovic cel Mare a interzis cnejilor să angajeze preoți de rit oriental. Cei cari au respectat această interdicție, s'au făcut catolici și și-au păstrat drepturile moștenite din strămoși, dar pe aceia, cari nu au lepădat legea străbună, i-a asimilat „primarilor comunali”. Cum agenții politice de catolicizare și desnaționalizare au fost nobilii și episcopul din Alba Iulia, evident că românii s'au solidarizat cu iobașii răsvrățiți. În afară de dușmanul comun, i-a târât în tabăra revoluționarilor și speranța că, prin isbânda acestora, își vor redo-

bândi și dreptul de locomoțiune, pe care regii l-au confiscat sub presiunea nobililor.

Deci, uniunea celor trei națiuni, prin care națiunile Ardealului și-au făgăduit un sprijin reciproc împotriva inamicului extern (turcii) și a celui dinăuntru, în realitate, s'a îndreptat contra românilor cari, după întemeierea principatelor române, au devenit și mai „periculoși” pentru coaliția de clasă a nobililor cu episcopul din Alba Iulia.

Alexandru Olteanu

K Y A Z I M

ROMAN

de M. G. SAMARINEANU

VI

Judecata

În aceeași zi Constantinopolul fremăta. Din larg, în zori de zi, apărură trei crucișetoare engleze și apoi, peste un sfert de oră, alte trei franceze. Pe dâra abia lăsată în Marmara de primele își făcură drum celelalte. Era aceeași întrecere, care, probabil necesita vaste servicii de spionaj, fiindcă una din aceste mari Puteri vroia să știe ce face cealaltă, ca, apoi s'o imite. Doar Germania se menținea pe alt plan, pe planul întâi. Ea știuse să-și asigure privilegiu cari îi dădeau drept de prezență ori unde. Și era, la Constantinopol ca și în alte părți ale Turciei. Ea avea în permanență unități în apele turcești, prin apropiere de capitală, fără ca să se arate, sfidătoare, cum făceau Puterile celelalte. Germania era permanent aci, de aceia evita bruscări inutile, cari pălmuesc anumite sentimente ale unui popor.

Portul era agitat, ca de obicei. Acum părea mai mult. Căci întregul corp diplomatic se afla pe chei. Cele două legații erau în păr. Iși așteptau compatrioții, veniți pe porțiunea aceea de teritoriu național, hoinară, care e vaporul.

— Ce caută Avropa? — se întrebau unii din naționaliștii cetățeni ai Constantinopolului. Avropa era Europa. Și li se arăta lor în chip de mașini, pururi aducătoare de nenorocire; în chip de oameni cu pălărie, vecinic aroganți și buni ca să dijmuiască vistieria în numele nu știu cărei legi internațională nerespectată de islam; în chip de arme de foc, prevestitoare de pârjol.

— Ce caută Avropa? Europa azi venea fumeșând din câte două și trei coșuri, în șase vase uriașe. Și înainta provocător și sigură de sine însăși. Nimic nu exasperează ca siguranța adversarului. Avropa se simțea la ea acasă în rada acestui port. Și era, acest

port, Capitala unui imperiu care înspăimântase lumea altădată. Era orașul pentru cucerirea căruia Mahomet II, acum jumătate mileniu, concentrase sute de mii de soldați și întrebuițase toate mașinăriile epocii și toate tertipurile. În sfârșit era Constantinopolul, mândria semilunei. Dece grozavele castre din Dardanele nu opriră dincolo de Marmara, în Adriatică, aceste solii ale Avropei? La ce folosesc inexpugnabilele fortificații cari închid drumul mării, dacă nu ca să înlăture încălcarea mândriei naționale?

— Ce caută Avropa? — era întrebarea ce se strecura din ureche în ureche și care îndrepta pașii mulțimei indignate spre port. Nu era prima dată când vapoare străine veneau să acosteze în rada portului acesta cu aliură mai mult de port internațional. Și nici „avropeii” nu călcau pentru prima oară în Constantinopol. Orașul roia de europeni. Aveau comerțul, aveau puțina industrie care exista în Turcia, aveau totul în mâna lor. Școli, și chiar poștă anexă, a fiecării Puteri, alături de poșta statului. Ba, Germania, avea și armata națională turcă în mână, fiindcă o mare parte din ofițerii instructori erau din ofițerii armatei Kaizerului.

Și cu toate acestea, azi, mulțimea haimanalelor și hamalilor, a hogilor și a oamenilor de treabă, părea mirată de vizita celor șese crucișetoare streine. Și mirarea lor a fost mai mare când au văzut că oficialitatea dă o atenție deosebită acestei vizite a „Avropei”, făcând vaselor de război primire oficială.

— Ce însemnează aceasta?

— Cum ce însemnează? Englezii și francezii au fost invitați de Padișah.

— Ca să ne umilească, cu prezența lor țanțoșe?

— Nu. Ca să ne viziteze oficial. Dervișul care dădu această lămurire, izbucni în râs.

— Naiv ești, Nuri efendi. Crezi că de dragul lor i-a invitat Padișahul? Ia gândește-te mai bine, ce eveniment avem azi în Constantinopol.

Nuri efendi, vameș la pod, se izbi cu palma pe frunte:

— Ptiu, așa e... Procesul lui Kyazim bey. Care va să zică, diversiune, pentru mulțimea de pierdevară.

— Diversiune, da. Nu însă pentru pierdevari. Ci pentru naționaliști. Nu știi dta, Nuri efendi, că avem atâția „Vataniști” rătăciți, cari militează, organizați în „Juni turci”!... Căinii aceștia cică vrea să scape Țara. De cine? De islamism, de credința strămoșească, de Mohamet!... Kyazim era șeful lor... Înțelegeți că ar putea să facă vr'o boroboată, de aceia i-am mânat, cu patriotismul ațătat, în port.

„Ce caută Avropa” a fost petrol peste foc. Dela 4 tot colindăm cartierele și cafenelele, aruncând mulțimei acest explozibil...

Pela 9 Seraskeratul era în fierbere. Tot ce avea notabilitate Constantinopolul, se prelinse grav pe pod peste Cornul de Aur, și urcă dealul înghesuit de clădiri vechi suprapuse a Stambulului. Hogii și dervișii dominau. De unde apărură atâtea stafii? Parcă din filele Koranului, versetele, revoltate de tâlcuirea piezișe pe care le-o dau agramatii ostași ai lui Mahomet, se intruchipară, și, năucite că din scoarțele Scripturii întunecate au ieșit la lumina zilei, au pornit-o huiduma în sus, spre vastul Seraskerat. Vor cere îndurare pentru cel care a greșit, reprezentanții lui Allah, bunului, iertătorul Allah, pentru Kyazim bey?

Dar nu. Ulemalele, hogii și dervișii cari urcau spre sala în care un simulacru de justiție era să citească doar sentința de mult dată de Sultan, nu erau intruchiparea versetelor cărții-cărților a înțelepciunii-înțelepciunilor. Erau cârțițele tradiționalismului, erau cutrele transformate în cerberi ai îndărătniciei, erau demonii întunericii cari stăvileau raza de lumină ca nu care cumva să ajungă până la nevoiașii urmași ai lui Otman. Deci nu veneau la locul judecății pentru a propaga duhul iertării. Ci veneau să se bucure de o sentință care răpea viața unui ales exemplar din cei mai aleși semeni.

Când ieși din turnul dela Yedicule, după o lună de bolie, Kyazim avea înfățișarea veche a maiorului de altă dată. Dacă în cotidienele vizite pe cari le făcea la fortăreață, Zulhi nu reuși să-și vadă soțul, rușetul, iarba fiarelor din această țară, parveni să-i transmită rufărie curată și haine noi, confecționate la cel mai bun ceaprazar din Pera. Ca să-și ajungă ținta, Zulhi nu precupeți banul.

Cum apăru pe poartă, între cei opt soldați cari îl duceau, un copil se desprinsese din umbra zidurilor și-i se aruncă în brațe, înainte ca soldații să-și dea seama. Scena era atât de emoționantă în cât patrula, cu toată strășnicia ordinelor pe cari le avea, se făcu preocupată de spusa bătrânului temnicer care venise într'adins până aci, să lase pe deținut un moment liber.

— Tată... tată... articula micul Tahsim, cu șiroaele de lacrimi în ochi, și se lipea de pieptul lui Kyazim. Tată... tată... Negăsind un cuvânt de alinare și mai plin de iubire, rosti: mama...

Și mama veni și ea din ascunzișul unde se găsea. Întâlnirea soților, fu ceva mai presus de puterea omenească... După trei ani,

se revedeau, aci, între sentinele, la temelia înfiorătoarei fortărețe Yedikule.

Caporalul veni să-i despartă și porni pe prizonier.

— Curaj Kyazim bey, soțul, mândria și viața mea, îi strigă Zulhi, când îl văzu cotind dealul.

— Curaj și ție, lumina ochilor mei, îi răspunse maiorul.

Drumul până la Seraskerat a fost lung. Socacurile înguste și lumea se îngrămădiseră de se strivea. Diversiunea Padișahului cu cele 6 crucișetoare, prinsese. Portul gemea. Și se scrâșneau dinți pe toate cheiurile. Dar populația Constantinopolului e mare. Și poate face față mai multor spectacole deodată. Iar spectacolul pe care-l înfățișa trecerea unui maior cu nume și poziție strălucită, între sentinele, condus spre locul unde i se va ceta o sentință de moarte, nu-i de lepădat.

Câți nu s'au uitat în ochii lui Kyazim amenințător, și câți nu s'au aruncat în genunchi, în față-i, riscându-și viața, căci poliția îi ridica și-i stigmatiza complicii!...

Introducerea maiorului asasin în sala consiliului de război provocă murmur prelung.

— Inșalah, frumos bărbat, se auzea în mai multe grupe de demnitari.

— Chipeș e edepsâzul, scrâșneau din dinți dervișii, lansându-i în gând pravoslavnice injurături de dulăi sătui și doritori de trupuri bărbătești.

Rechizitoriul a fost scurt și curtea se ridică să treacă în deliberare. În momentul acela, apariția unei hanâm în sală, provocă senzație. Era prima dată când într'un ansamblu de bărbați pătrunde o hanâm musulmană. Un corp tânăr, înalt, se contura sub mătasea feregelei. Iașmacul, când ajunsese în dreptul estradei curții, fu ridicat de o mână cât puiul de porumbel și o voce cristalină se prelinse din cârmâzul buzelor:

— Sunt Aișe hanâm, soție de caimacam. Și am venit cu o dovadă care va lumina înalta justiție asupra mobilului crimei dela Elasona. E chiar motivul care a dat naștere omorului. Și am venit eu, hanâm, credincioasă tradiției, pentru că o hanâm a fost jignită. Maiorul Kyazim bey, n'a făcut de cât să spele onoarea soției sale, onoarea unei femei superioare osmană. Sunt sigură că oricare dintre voi, în condițiile lui Kyazim bey, ar fi procedat la fel...

Aișe salută, își lăasă iașmacul pe față și ieși, pășind sigură.

Actul adus de cea de a treia soție a caimacamului Nazim bey dela Elasona, era ordinul trimes în ajunul crimei de Nișet Pașa lui

Kyazim. Era cea mai mârșavă mârșăvie care s'a putut stiliza vr'odată cu caractere arabe, fiindcă viza o hanâm, de-asupra soției de ostaș al Padișahului, ofițer superior.

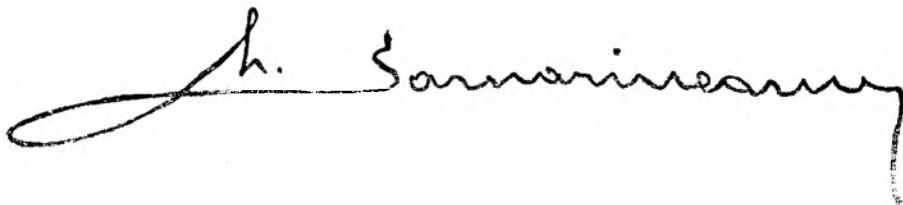
Și un curent favorabil maiorului Kyazim începu să ventileze sala.

— Trebuia să spele insulta gravă, se comenta în rândul asistenței. Dacă nu proceda astfel, trebuia reformat din armată. Și la bursa sentimentelor, acțiunile lui Kyazim se urcară vertiginos.

— Va fi achitat, începură să anticipeze, tinerii ofițeri.

Dar caracudele cu cealma, începură să-și rumege hula. Un derviș chiar se ridică și începu să blesteme: Duhul dezagregării călăuzi pașii acelei hanâm care frânse opreliștea tradiției musulmane și veni aci, sub ochii poficioși ai atâtor bărbați, ca prin conținutul unei hârtii fabricată de „avropei”, să înlătore trăsnetele dreptății divine. Am cere achitarea criminalului dacă ar fi posibilă readucerea la viață a celor doi Pași prin vraja vr'unui alt răvaș. Poate să facă această minune criminalul? Nu. Ei bine, după cum el nu poate reda viață aceloră cărora le-a ridicat-o, tot așa dreptatea divină nu-i poate lăsa lui vița. La moarte cu el deci . . .

Curtea eși din deliberare după șase ore, așteptând noi instrucțiuni dela Padișah. Și cu ritualul obișnuit, ceti sentința de condamnare, așa cum i se trimise din cancelaria imperială dela Yldiz Kiosk: 12 ani temniță celulară în penitenciarul de la Brusa și degradare.

A handwritten signature in black ink, starting with a large, stylized initial 'H.' followed by the name 'Samarin' in a cursive script. The signature is written on a white background.

PATRU POEZII

de AUREL TITĂ

PREDOSLOVIE

*Am adunat lumină prea multă
în cuvinte prea mici ...*

*Cititorule, peste noaptea din carte
apleacă-ți sufletul și-ascultă
Sfonuri vași venind de departe,
de undeva, din trecut,
regrete moarte, — stele de pripas;
lacrimi prin cari-am trecut
Și amintiri în cari-am rămas ...*

*În furtună fraza de colb și de gânduri
Să rămână curată numai ois și durere ...
Dar sufletul nu-l vei găsi în vorbe efemere,
căci sufletul e printre rânduri: e tăcere ...*

NOSTALGIE

*Sunt cerul obosit de toamnă
ce-și odihnește truda'n mâini
pe ghizduri aplecat cu sete
să-și bea albastrul din fântâni ...*

*Setos de mine peste tot mă caut ...
Și azi m'am regăsit prin cimitire
ca un căuș întors — enorm — de-asupra
fântânilor pustii din amintire.*

*Sub fruntea sbuciumată de furtună
nori negri — gânduri — chinuite strâng,
Și coborînd cu înserarea împreună
ades cu ochii streșinilor plâng ...*

*... Sunt cerul obosit de toamnă
care-a pornit — drumeț trudit — la drum
să-ți întâlnească, undeva, în amintire
albastrul lui de liniște și scrum ...*

UITARE

*Gol. Nimic.
seara care sue dealul e un dric
spre vecii purtând o zi mai mult.
Noaptea cade
— soon cernit —
Eu ascult.*

*Vântul a pornit prin cimitire
să-și găsească umbra în trecut...
Și pribeag în noapte s'a pierdut
ca 'ntr'un hău fără fund o amintire.*

FINAL

*Sufletul — carte cade în gol
— cum ziua ca o stea în noapte. —
Trăirea rămâne unicul simbol...*

*Forbele au împietrit pe drum
— popasuri de tăceri spre Dumnezeu —
și lipsa lor mă doare...*

*Sub cerul amintirii, gândul meu
pipăe cu degete de scrum
rana unor sboruri viitoare...*

Aurel Tită

ASPECTUL ANTIMETAFIZIC AL FILOZOFIEI ROMANEȘTI

de I. BRUCĂR

Cum am arătat în studiul meu introductiv, referindu-mă la „fenomenul filosofic românesc” ca problemă și ca idee ce urmează a fi descrisă în toate fațetele posibile, aspectul ei antimetafizic constituie numai un moment, așadar un dat ce urmează să fie pus în paranteză, pentru a ajunge în cele din urmă la ceiace „este” felul însuși de a fi al acestui fenomen.

Acest fapt nu poate fi însă realizat decât dacă ne referim la acei filosofi români, cari sunt reprezentanții aspectului antimetafizic și anume, la gânditorul P. P. Negulescu și la elevul său, d. Al. Posescu. Textele ne stau abundent la îndemână pentru a face descrierea ce încerc.

Ne frământă însă gândul acesta deocamdată: dacă nu cumva ei urmează pe linia unei convingeri tot antimetafizice, care să fi fost formulată într'un fel sau altul, în trecut, de vreun filosof român. În această privință, este drept că la un moment dat gândirea românească, mai ales cea științifică, a fost influențată de filosofia materialistă și pozitivistă a occidentului. La Iași, dacă punem în cumpăna verificărilor, studiul d-lui D. A. Bădăreu: „O sută de ani de naturalism în România” (1930). Dar nici un filosof român n'a exprimat cu toate acestea înaintea d-lor P. P. Negulescu și Al. Posescu astfel de convingeri. Iar Vasile Conta, deși influențat de filosofia biologică a lui Spencer, a scris dimpotrivă despre „bazele metafizicei”. Nici influența „Junimei” nici vreun rol al lui Titu Maiorescu, nu pot fi considerate aci. Fiindcă, Maiorescu a fost influențat în estetica sa și în tot ce a scris, de cugetarea idealistă, prin excelență metafizică, a lui Hegel. Deaceia sunt înclinat a spune că filosoful P. P. Negulescu pare a nu urma prin atitudinea sa decât firul propriei sale impulsuni.

Este însă posibil să gândim, că întrucât d-sa este un erudit în ce privește cunoașterea progreselor științei și este un specialist al istoriei filosofiei, — gândirea sa să fi întâlnit în perioada de formație, gândirea lui Auguste Comte, și astfel, din pricina unei afinități electiv valabilă și în domeniul acesta al spiritualității, filosoful român să-și fi apropiat metoda de lucru și felul de a gândi al filosofului francez. În felul acesta însă, deși putem ajunge la explicarea ori-

ginelor unei gândiri, ar trebui pentru a adânci problema, să încercăm a studia un aspect filosofic românesc sub o înfățișare a sa proprie, dar care, n-ar avea nimic comun cu momentul filosofic în care ne găsim azi. Fiindcă gândul acestui moment a trecut prin criticism și se află poate fixat încă în fenomenologia lui Husserl. Dacă n'a depășit-o cumva și pe aceasta.

În plus, toate aceste considerații asupra originelor unei gândiri, n'au valoare în fond, decât din punctul de vedere al istoricității în care un fenomen poate să fie studiat. Cum deci, aspectul antimetafizic al cugetării românești prezintă pentru noi un interes teoretic numai dacă ne referim la aceeași constituie însuși conținutul său de idei și îi dă tocmai această înfățișare, este dela sine înțeles că nu asupra unor lucruri de ordin secundar am putea să întârziem acum. Deoarece determinarea sau explicitarea istorică a unui fenomen, are întotdeauna o importanță secundară și relativă, ele neputând să epuizeze niciodată esența lui. Fiindcă, ele nici nu o văd. Fiindcă, sunt periferice fenomenului însuși de studiat. Felul propriu de a fi al „aspectului” pe care voim să-l descriem, fără a ne mai opri asupra izvoarelor lui, trebuie prin urmare să formeze preocuparea noastră dintâi. Adică, să-l vedem degajat de tot ce poate fi un dat periferic al său însuși, pentru a-l descrie în ceiace formează un cuprins al său.

În această ordine de idei prin urmare, ași putea spune că atitudinea antimetafizică a d-lui P. P. Negulescu, manifestată oarecum mai vag în studiile sale asupra „Filosofiei Renașterii”, unde metoda de studiu folosită este empirică, istorică și naturalistă, a căpătat pregnanță abia în ultimul timp. Cu ocazia discursului pe care d-sa l'a rostit la sărbătorirea sa în 1934, la Fundația Universitară Carol, și câțva timp după aceea, cu prilejul apariției volumului său: „Geneza formelor culturii”.

Discursul d-lui P. P. Negulescu este într'adevăr mărturisirea de credință pe care un filosof și-o poate permite a o face, după ce a închinat o viață întreagă munca sa cercetărilor științifice, încercând să le pună în legătură cu credința ce fiecare din noi o avem, că am putea deslega problemele universului. O mărturisire sceptică, deoarece dela început, filosoful P. P. Negulescu a afirmat următoarele: „Problema universului, vastă, imensă, infinită poate ca și obiectul ei, depășește în chip atât de vădit puterile noastre atât de mărginite, încât este la prima vedere aproape de neînțeles cum au ajuns oamenii să și-o pună și mai ales cum au îndrăznit că creadă că ar putea să o rezolve”. Iar jocul imaginației la care oamenii au recurs totuși pentru a-și formula deslegările, i-a adus în urmă la convingerea că explicarea universului nu putea „lua o formă fixă și invariabilă, dimpotrivă, formele ei deveneau din ce în ce mai numeroase și mai diferite, fără ca vreuna dintre însele să fi putut ajunge să satisfacă în adevăr și în mod durabil omenirea”. Cum însă, ni se spune mai departe, istoria filosofiei care înregistrează toate construcțiile de imaginație cuprinse în sistemele de filosofie, nu este numai o cronică „nu arare ori penibilă și câteodată scandaloasă a îndrăznelilor premature, și prin urmare a erorilor inevitabile ale spiritului omenesc”, ci mai e și tabloul

„progreselor încete și anevoioase, dar totuș reale, pe cari le-a făcut spiritul omenesc”, progrese ce constau în „precizarea treptată a problemelor și în perfecționarea treptată a metodelor”, rezultă, că oricîc studiază filosofia trebuie să păstreze contactul cu știința, să adune un material de date pozitive, și astfel, întemeiat numai pe bogatul material de date adunat, să încerce a gândi ce este lumea. Ceiace nu s'ar putea face decât într'un viitor foarte îndepărtat.

D. P. P. Negulescu afirmă și mai pregnant acest scepticism față de metafizică. în cartea sa ultimă, închinată problemei „Genezei formelor culturii”. Iar adversitatea sa împotriva metafizicii se manifestă aci și mai vădit, în ultimele pagini ale cărții unde d-sa se împotrivesc explicațiilor „complete”. „definitive” ale metafizicienilor, preferându-le „părerile fragmentare și îngrădite de atâtea rezerve ale oamenilor de știință”. Într'un cuvânt, d. P. P. Negulescu preferă explicațiilor metafizice ale filosofilor. „grămecile de material” pe cari oamenii de știință le strâng cu zel, în vederea vastelor construcții științifice de mai târziu. Construcțiile acestea, „dacă nu vor fi pompoase, vor fi utile, și în orice caz, nu vor consta în simple iluzii de optică sufletească ale unor oameni prea grăbiți, prea îndrăzneți, sau câteodată, prea puțin scrupuloși”. (pag. 471.)

Deși mai puțin profetic și mai puțin rebarbativ împotriva construcțiilor metafizice, d. Al. Posescu manifestă aceeași atitudine împotriva filosofiei, în lucrarea sa de doctorat intitulată: „Incercare asupra datelor ultime ale materiei” (1934). Am făcut în „Revista de Filosofie” No. 1/934, observările mele asupra acestei lucrări, și, cu toate că ea sfârșește, lămurind rezultatele epistemologice și ontologice scoase din istoria doctrinelor asupra materiei, rezultate ce s'ar reduce la formularea unui principiu al indeterminării (înlocuind pe cel al cauzalității), valabil pentru studiul unci lumi microfizice, ceiace ar fi putut la un moment dat să ne facă să credem că d. Al. Posescu nu poate disprețui nici „teoria”, nici „ipoteza”, nici chiar metafizica, — linia gândirii d-sale ni s'a vădit totuș a fi rămas definitiv ancorată în lumea faptului concret numai și al experienței. În felul acesta, d-sa își garează gândirea pe linia cugetării pozitivistice și naturaliste a dascălului său. D. Al. Posescu nu cunoaște alt criteria al adevărului decât experiența, iar în ce privește filosofia și „haosul” și „crorile” sistemelor ei, d-sa crede că atâta timp cât aceasta va găsi criteriul adevărului numai în rațiune, nu ar putea să aibă pretenția de a rezolvi problemele ultime. Repet deaceia aci, fără a mai face poate discuția necesară asupra ideii că știința însăși în afară de rațiune nu este posibilă, următoarele rânduri din recenzia mea amintită: „d. Posescu, rămas în lumea faptelor și a experienței științifice (și uitând și de lumea valorilor), a exagerat valabilitatea rezultatelor științei (foarte mici și ele, dealtminteri). Și în acelaș timp, rămas la comportarea naturalistă și pozitivistă față de lume, a uitat că filosofia a trecut și prin criticism și pare a fi ancorată azi, în fenomenologie. A avea prin urmare o astfel de atitudine față de știință și a dis-

prețuit „haosul” și „erorile” pe cari ni le pun la îndemână o istorie a filosofiei fals interpretată, este poate o greșală. Ași aminti deaceia, pentru ripostă, adevărul pe care filosoful Hegel l'a exprimat atât de pregnant: „Istoria filosofiei, în ce privește conținutul ei esențial nu se desfășoară în trecut, ci spre ceiace e etern și absolut prezent, și, considerând-o în rezultatele ei, nu trebuie să ne-o reprezentăm ca un tablou pe care se mișcă erorile spiritului, ci mai curând ca un Pantheon al formelor divine”. Știm apoi, că aceste forme divine sunt „diferitele grade ale ideei, așa cum ele apar în succesiunea dezvoltării lor dialectice, etc.”.

Acum: formulate așa, observările mele își păstrează valabilitatea și aci în acest studiu, unde încerc să prezint aspectul antimetafizic al gândirii românești. Cu singura adăogire și lămurire numai, că vorbind de acest aspect, înțeleg să descriu, așa cum am arătat de altminteri și la început, numai o notă dintre altele multe, cari formează pentru mine balastul de parantezat, dacă voiesc să ajung într'adevăr la posibilitatea de a înfățișa specificitatea însăși a „fenomenului filosofic românesc”, văzut în sine, în principiul său existențial. Așadar voiesc să spun că nu acest aspect antimetafizic poate să caracterizeze esențial fenomenul de care mă ocup.

Pedealtă parte, cum nu urmăresc să fac decât descrierea unui element din cuprinsul secundar al unei idei, firește că nu este locul nici să judec mai mult, într'un fel sau altul, acest aspect din gândirea românească. Il pun în paranteză numai, deși sunt înclinat a afirma că el, nu numai că nu se sincronizează cu gândirea filosofică de aiurea, unde problemele metafizice formează preocuparea primă a filosofilor și lucrările tocmai cu referire la limpezirea obiectului și problematicei generale a metafizicei abundă), — dar, în același timp, nici nu corespunde însăși preocupărilor filosofilor sistematici dela noi. Nici preocupărilor d-lui I. Petrovici, care, deși influențat de gândirea filosofică franceză, prin excelență pozitivistă chiar cu Bergson, nu numai că nu a arătat vreun dispreț metafizicei, ci dimpotrivă, a încercat în afară de descrierea posibilă a metodelor ei, să o legitimizeze totodată. Capitolul: „Metafizica și legitimitatea ei”, din lucrarea sa: „Introducere în metafizică” (1924), este edificator în această privință.

Este necesar să mai amintesc că gânditorii sistematici ai metafizicei, sunt filosofii C. R. Motru și Lucian Blaga, lăsând la o parte propriile mele lucrări. Primul vede în metafizică știința totalității posibile a cunoașterii și este autorul unui vast sistem de metafizică idealistă, cu nuanțe hegelienice, deși întemeiată în rădăcinile ei, întâiu pe o critică a filosofiei lui Kant și apoi, pe o fundamentare a ei pe un principiu personalist, evoluționist-energetic. Al doilea, Lucian Blaga, e autorul unei întregi construcții sistematice asupra metodei noastre de cunoaștere și asupra sensului metafizic al cunoașterii însăși. Deaceia, amintesc din considerațiile sale asupra metafizicei și

¹⁾ Vezi studiul „Preocupări metafizice în legătură cu lucrarea lui Paul Menzer: Deutsche Metaphysik der Gegenwart” din volumul meu „Cadențe filosofice” (1934). Deasemeni, și nota din studiul „H. Rickert și problema ontologiei”. (pag. 328—329), din volumul meu, „Filosofi și Sisteme” (1933).

experienței științifice (cap.: Introducere, din lucrarea: „Cenzura transcendentă”), următoarele idei: În știință experiența este instanță suverană de control, în metafizică însă, deși orice viziune metafizică este cupusă controlului științific, experiența nu este tot. În metafizică experiența nu este „temelie, clădire, acoperiș, și ogradă”... ei, este un dat implicat al ei și decide aici în sens negativ mai mult, adică poate opune un „nu”, oricărei viziuni metafizice a lumii. Adică, decide dacă poate fi cuprinsă sau nu în viziune. În știință, adevărul „e înțeles în funcție absolută de experiență”, în metafizică nu. După Lucian Blaga, ceiace decide de soarta unei viziuni metafizice sunt alți factori decât aceia ai experienței și cari firește n'au trecut în știință: „Asupra sorții unei viziuni metafizice hotărâse sub aspect pozitiv factori cari în știință nu joacă decât un rol foarte stins: adânci sau înalte atitudini spirituale, elanul sângelui, dedesubturi temperamentale, necesități imanente momentului istoric în care viziunea apare, câte odată în nevoia de a compensa insuficiențe personale, totdeauna fatalitatea și capriciile inerente individuațiunii, și nu în mică măsură magia cuvântului și efectele supreme ale graiului în cari e oferită viziunea”. În sfârșit, ceiace diferențiază mai departe, tot după Lucian Blaga, viziunea metafizică de concepția științifică, e rezonanța atitudinală. „Metafizicianul de vocație tinde spre teze de o maximă rezonanță atitudinală. Omul de știință tinde spre teze de o minimă rezonanță atitudinală. Sub acest unghi, metafizicianul și omul de știință se găsește pe poziții tocmai opuse”. În ce privește acum funcțiile pe cari știința și metafizica au să le îndeplinească în legătură cu omul: Metafizica se integrează atât de mult în destinul uman, „încât orice faptă pronunțat creatoare a unui om, începând dela un act personal de o natură morală, până la o operă constructivă în orice domeniu spiritual, poate fi interpretată ca expresie a unei metafizici, a unei metafizici cel puțin latente, dacă nu declarate, a autorului ei. Știința nu posedă nici pe departe aceiași fecundă corespondență cu destinul creator al omului. Știința a luat naștere printr'un act de renunțare și s'a dezvoltat sub semnul stăpânitor al acestei renunțări. Prin actul de renunțare la contactul intim și permanent cu puterile demiurgice ale omului. Ea n'a putut să se substituie metafizicii tocmai din acest motiv”, etc. Deaceia, încheie Lucian Blaga, gândurile metafizice sunt și profund incomode....

Oricât s'ar strădui mintea noastră să separe lucrurile și ideile: mi-a fost de pildă imposibil să descriu „aspectul” antimetafizic al filozofiei actuale românești, fără să vorbesc și de unele forme ale preocupărilor metafizice pure. Le-am enunțat numai, fără a lua nici o atitudine. Fiindcă, o descriere mai amplă a lor, ne duce la înfățișarea unui alt moment al „fenomenului filozofic românesc”, de care mă ocup. Adică, la prezentarea aspectului pozitiv-realist acestei filozofii.

I. Brucăr

EXPOZIȚII BUCUREȘTENE IN IANUARIE

de AL. BUSUIOCEANU

Sub cerul plin de toane al lunii din urmă, în care augurii au și citit desigur toate asprimele ca și blândețile ce ne așteptă, an nou s'a deschis pentru plastica românească, purtător de speranțe și de pregătiri de fapte mari. Anul care a trecut a fost, — e drept —, un an ca toți anii. Nici o ploaie de stele n'a brăzdat cerul care ne acopere, niciun stâlp de foc nu s'a ridicat în drumul nostru către lumea pe care ne-o dorim. Câteodată, călători destinați drumului, ne mulțumim și dacă, la popasul obișnuit, caravana a isbutit să ajungă fără aventuri primejdioase și fără mari pierderi. Drumul stă mereu deschis înainte. Vom avea poate altădată popasurile eroice pe cari nu le-am avut acum.

La începutul altui an și a altor străduințe, toate optimismele ne sunt deci îngăduite. Și nu ne vom mira dacă în rândurile celor cari au și pășit pentru himericele cuceriri, vom afla mai cu seamă tinerețul, mai nerăbdător și mai dornic de mari fapte. Luna care a trecut a fost, în adevăr, pentru arta noastră plastică, o lună a tinerețului. Expezițiile s'au succedat în toate sălile, pentru a ne arăta realizările câtorva artiști pe care îi cunoșteam de mai înainte sau pentru a face intrarea altora mai tineri, ale căror nume le însemnăm acum întâia dată. Talentele n'au lipsit. Unele sunt chiar destul de încercate și pășesc pe drumul sigur al realizărilor. Celelalte merită a fi și ele amintite, măcar pentru speranțele pe cari le pot trezi.

N'a lipsit nici chiar un mic salon al artiștilor tineri, pe cari asociația „Grupul nostru” l-a organizat la „Mozart”. Fără tendințe programatice și fără caracterul militant care justifică de obicei asociațiile și grupările în artă, falanga artiștilor despre care vorbim ni s'a înfățișat și în alte rânduri, cu acelaș caracter de liberă tovărășie, ținută laolaltă numai de prietenia dintre membri și poate și de un anumit nivel artistic pe care fiecare înțelege a și-l impune. Nu e puțin nici atât, pentru stimulentele ce poate eși dintr'o astfel de tovărășie, ca și pentru atmosfera de senin idealism pe care o presupunem în sânul comunității. În vremuri în cari încurajarea din afară e atât de slabă și în cari arta e din ce în ce mai părăsită sensului ei principal de „no-

bilă inutilitate”, solidaritatea, fie și platonică, a artiștilor, poate fi un serios sprijin al străduințelor lor atât de puțin răsplătite.

Dar subliniind acest avantaj al tinerei înjghebări artistice, nu ne putem opri de a face și o observare care privește însuși sensul și posibilitățile de succes ale grupării. De ce oare, într'o expoziție atât de restrânsă, în care unii din artiști nu aduc mai mult de două trei bucăți, să întâlnim atât de puține lucruri inedite? Expoziția de anul acesta a avut aproape un caracter retrospectiv. Unele bucăți le-am întâlnit de două și de trei ori, în diverse expoziții. Să fie atât de puțin activi membrii tinerei grupări încât să se vadă nevoiți să se repete? Expoziții retrospective nu-și au interes decât pentru artiști cari expun la mari răstimpuri sau pentru manifestări colective făcute să îmbrățișeze aspecte mult mai cuprinzătoare ale artei. „Grupul nostru” ar câștiga desigur dacă în aceste întâlniri anuale s'ar înfățișa cu realizări noi, cari să justifice însuși sacrificiul unei expoziții.

Dintre artiștii cari în anul acesta nu au neglijat o asemenea cerință de noutate poate fi citat d. Băjenaru, cu peisagiile și naturile sale moarte, în uleiuri și în acuarelă. E un pictor ale cărui calități n'au trecut neobservate nici în expozițiile anterioare, unde ni s'a arătat întotdeauna destul de preocupat de un cromatism în genere luminos și vibrând în expresii îndrăznețe. Imi amintesc chiar că într'una din aceste expoziții paleta sa ataca game de roșuri atât de cutezător întrebuințate, încât i le-am și reproșat atunci, pentru excesul la care ajungeau. Expresia artistului era totuși clară și energică și ea lăsa să se vadă un temperament de colorist, capabil de a-și defini impresiile și de a le încheaga în imagini personale. Nu știu ce a putut interveni pentru ca pictura dlui Băjenaru să ajungă acum la o culoare mult mai puțin limpede și la o viziune câteodată chiar șovăitoare. Până și în acuarele, colorarea sa de acum rămâne turbure și fără luminozitate. Abia într'o bucată sau două, în natura moartă, mai cu seamă, înfățișând un Coș cu fructe pe o masă — una din lucrările cele mai bune, dealtfel în expoziție — am regăsit calitățile de colorist ale artistului și puțința sa de realizare armonioasă și clară. În incertitudinea prin care artistul pare a trece, bucată aceasta i-ar putea fi un punct de îndrumare dintre cele mai sigure și mai fericite.

Alături, d. Papatriandafil a expus numai două lucrări mai vechi, de un desen simplu și de o molatică, aproape obosită execuție.

Mai harnică a fost dna Nina Arbore, cu uleurile sale în alb și negru. Desenul extrem de simplificat al artistei și tendința de a izola obiectele pe fonduri netede, fără variații coloristice, dau picturii sale un aer de constrângere, de limitare voită și uneori de monotonie. La acestea s'a adăugat anul acesta și tonul foarte închis, într'unele bucăți aproape fuliginos, al paletelor întrebuințate. Am preferat, dintre lucrările expuse, gravurile, în cari am regăsit și tehnica și stilul pe drept apreciate ale artistei.

Numai două lucrări a înfățișat și d. A. Kessler, pictor cu reale însușiri de colorist și cu înclinații către o viziune analitică a lucrurilor. Bucățile prezentate acum au fost oarecum variații pe un singur

ton de culoare, nu lipsite însă de armonie și de o justă nuanțare a valorilor.

Despre peisagiile bucureștene ale dlui Phoebus am vorbit nu de mult, în altă parte, în legătură cu expoziția sa de la „Cartea Românească”. Sunt bucăți cari ne făgăduesc o interesantă evoluție a artistului, liberat de rigiditatea desenului său de odinioară. Și e de sperat că viziunea aceasta nouă vom putea să i-o apreciem în curând nu numai în peisagii, dar și în portretele și compozițiile sale.

Un panou destul de bogat și de îngrijit a înfățișat d. Nichita, ale cărui peisagii în ulei ne-au arătat încăodată temperamentul echilibrat și expresia facilă a artistului, înclinată către o potolită și egală interpretare a lucrurilor. Coloritul dlui Nichita e plăcut și nu lipsit de strălucire. Viziunea sa în genere e a unui pictor care găsește în sine destulă vibrație pentru a da lucrurilor viață. Meșteșugul de asemenea nu-i lipsește. Dar toate aceste calități sunt poate prea mult ținute pe același plan. Pictura sa rămâne prea egală de la un tablou la altul pentru ca să nu dorim artistului o revizuire a mijloacelor sale picturale și o concentrare mai atentă asupra propriei sale arte, pentru o expresie mai adâncită și mai variată, care nu stă în afară de posibilitățile artistului.

D. P. Miracovici s'a înfățișat cu panoul cel mai numeros și la locul de onoare al expoziției. Peisagiile sale, menținute toate într'un ton de gris verzui și într'o lineatură moale și simplificată le-am mai văzut însă în expoziția sa de acum un an, când am remarcat în ele unele amintiri din Corot. Portretul de dimensiuni mari pe care l-a prezentat acum era, cred, singura bucată nouă. Realizarea lui s'a oprit însă la un colorit prea dulce și la o manieră prea sumară și netedă pentru ca pictura să câștige și expresivitatea necesară.

Despre desenele colorate ale dlui T. Soroceanu am vorbit de asemenea de curând, cu prilejul expoziției artistului la Ateneul Român. Sunt bucăți în cari calitățile de desenator ale dlui Soroceanu apar cu o claritate și o grație spontană, care ne fac să așteptăm cu interes realizările viitoare ale artistului.

Lucrări inedite a prezentat d. A. Moscu, peisagii mai cu seamă în ulei, îngrijit pictate și cu o mare atenție pentru realitatea înfățișată. D. Moscu e un artist de desfășurare lentă și metodică. Ochiul său știe să urmărească cu răbdare obiectul studiat și să îl redea cu conștiinciozitate și cu scrupul de adevăr. Personalitatea sa se cam eclipsează poate îndărătul acestei obiectivități. Artistul stă discret în umbră, lăsând să vorbească mai mult lucrurile eșite din mâna sa. Dar cred că, cu aceeași seriozitate cu care acum pictorul își urmărește numai dobândirea meșteșugului, într'o zi vom vedea apărând în lucrările sale calme și ponderate și expresia personalității sale, acum disimulată.

Bucăți cunoscute a înfățișat și d. St. Constantinescu, care de curând și-a avut expoziția sa de acuarele tot la „Mozart”. Autoportretul în ulei, merita a fi însă reamintit, pentru calitățile lui de culoare ca și pentru execuția sobră și concentrată.

D. Avakian a adus câteva lucrări noi, înfățișând caricaturi în la-viuri ușor colorate. Nota de humor nu le lipsea. Dar bucățile erau prea

expeditiv executate, unele aveau prea mult aerul unor simple încercări, pentru a justifica osteneala de a fi fost prezentate într-o expoziție. În cartoanele artistului, ele puteau servi mai bine pentru lucrări viitoare mai studiate și mai importante, în cari am putea avea o trăsătură nouă a talentului acestui artist.

Cât privește sculptura, dnii Baraski și Mac Costantinescu singuri, au înfățișat câteva lucrări, cari de asemenea au mai fost văzute. Cel dintâi perseverând într'un gen prea puțin structural ca să poată reuși în lucrări de plastică mai importantă — și o probă destul de clocontă am avut în monumentul de războiu expus recent în fața Palatului Cercului militar; cel de al doilea, dovedind încăodată talentul său excepțional pentru o plastică în care tehnica savantă se aliază întotdeauna cu subtile cunoștințe intelectuale. Chipul de Korai arhaică, pe care l-a expus acum, ca și figura de Circe, cu donatelliene amintiri, își au locul printre cele mai bune realizări ale dlui Mac Costantinescu.

Dar în afară de această expoziție, în care am găsit efortul comun al unor artiști de aceeași generație, câteva manifestări individuale am mai avut, cari se cuvin a fi și ele trecute în revistă.

* * *

La Ateneul Român, de pildă, d. Sever Burada a prezentat un număr destul de însemnat de picturi, peisagii de la Balcei în deosebi, nuduri, figuri, naturi moarte, reprezentând o activitate de vreo câțiva ani. D. Burada e un sânguincios pictor pentru care materia primă a artei e sentimentul său poetic față de natură. O educație academică, unită cu un colorism de derivație oarecum impresionistă formează mijloacele acestei picturi, în care artistul pare a vedea un fel de confesiune induioșată a gusturilor și a preferințelor sale, sentimentale. Paleta sa albastră și roz; materia e moale și spumoasă; penelul blând; subiectul însuși docil și ușor zâmbitor. E o imagine a lumii zugrăvită par'că de temperamentul unui poet visător, care, năzuind o lume mai franceză și mai bună decât cea reală privește lucrurile vărsând totdeauna și o lacrimă asupra lor...

Cu d. R. Iosif, care și-a avut expoziția la Dalles, trecem însă la o altă categorie — a artistului preocupat de meșteșugul artei sale și de expresia pur vizuală a acestei arte. D. Iosif e un studios căruia aproape nu-i găsim pereche printre tinerii noștri artiști. Pornind de la grafică înspre pictură, și practicând tehnicile cele mai subtile și mai dificultose, d-sa își descopere neîncetat noi probleme de rezolvat și noi studii de întreprins, pentru lămurirea unei viziuni solicitată deopotrivă și de grafică și de pictură. Rezultatele se văd în lucrările întotdeauna interesante pe cari le expune. O cunoaștere aprofundată a meșteșugului, o conștiinciozitate rar întâlnită, un bun gust neîndoelnic, — dar și o curioasă interferență, uneori voită, alteori poate involuntare, între tehnicile și genurile practicate. Grafica sa se aliază de atâtea ori cu culoarea, pentru a obține valori subtile, pe cari numai albul și negrul nu le-ar putea da desigur. Dar mai puțin voită e poate pătrunderea viziunii grafice în pictura sa, care, din această cauză,

rămâne oarecum constrânsă și ținută numai la efecte de mare sobrietate. În expoziția din acest an am putut întâlni astfel tablouri în ulei, a căror țesătură intimă era lineatura neagră a desenului coloarea restrângându-se la un singur ton general, din care artistul se mărginea a scoate nuanțele și valorile necesare. Efectul era fără îndoială prețios. Artistul transpunea în culoare o problemă studiată de el îndelung în alb și negru. Dar pictura în sine pierde, prin asemenea experiențe, împuținându-și fără motiv calitățile ei de culoare și de strălucire. Arta d-lui Iosif va face un pas decisiv numai când va ajunge la o diferințiere limpede a tehnicilor pe cari acuma stăruiește încă a le îmbina.

Cu expoziția dlui C. Vlădescu, pe care o avem la „Mozart” eșim desigur din rândul manifestărilor tinerești din luna aceasta. Dl Vlădescu e un artist care are satisfacția de a-și vedea uneori pe proprii săi elevi expunând. Și lucrările pe cari ni le înfățișează acum vorbesc destul în această privință. Desenul corect, compoziția îngrijită, coloarea bine folosită și mai cu seamă sobrietatea și măsura cu care sunt realizate toate lucrările artistului, sunt ale unui maestru care, înconjurat de tineri ucenici, e conștient de răspunderea sa pentru fiecare atingere a penelului pe pânză.

* * *

Îmi rămâne prea puțin loc pentru a vorbi și despre expozițiile celor mai tineri, cari întâia oară vin să se prezinte publicului. Ele au fost luna aceasta deosebit de numeroase, și câteva măcar, au scos în evidență talente în cari se pot pune speranțe.

Înainte de a-l menționa desigur pe dl D. Bâșcu, ale cărui lucrări expuse la Dalles, au revelat un talent în adevăr remarcabil. Personalitatea artistului e încă nedecisă. În lucrările expuse sunt moduri de a vedea și preferințe în cari ai impresia că ai putea distinge cel puțin trei pictori la un loc. Unul mai sintetic, care încearcă a defini imaginile prin simplificări, atât de linie cât și de culoare; altul destul de sensibil la nuanțe și la o prezentare mai diferențiată a lucrurilor; în sfârșit, în două trei bucăți — cele cu chipuri de mineri văzute în efecte tari de umbră și lumină, — avem încercări destul de isbutite într'un gust însă cu totul academic, în contrast cu celelalte bucăți prezentate. În toate însă talentul artistului și puterea de a se exprima ușor și personal sunt vizibile. Desfășurarea disciplinată a acestor calități ne va da desigur un pictor de care se va ține seamă.

Tot la Dalles am avut și expoziția dlui Sorin Ionescu, artist foarte tânăr, cu un talent evident, dar cu o pregătire încă insuficientă pentru pictură. Desenele sale colorate însă, cu vederi din București sunt excelente, și ele ar putea da îndemn artistului pentru cultivarea mai de aproape a graficeii propriu zise.

Desenul colorat și acuarela le-am avut reprezentate și în expozițiile d-relor Victoria Constantinescu la Hasefer și Lena Constante la Dalles. Cea dintâi, prezentând schițe de mult bun gust și de o înflo-

rită viziunea a Balcicului, cea deadoua arătând calități într'un gen miniaturistic și spiritual, în care vedem mai cu seamă posibilitățile unei îndemânatică ilustratoare.

În sfârșit, o mențiune trebuie făcută și despre expoziția de picturi a dnei Conștace Billek Dolor, la „Mozart”, ca și despre aceea de mici sculpturi a dnei El. Tălasescu, în același local, — și una și alta arătând dispozițiuni pe care studiul stăruitor s'ar putea să le desvolte.

* * *

Nu se cuvine însă să încheiu fără a aminti și alte două expoziții pe cari le-am avut tot în luna aceasta și cari ies oarecum din cadrul celor enumerate. La „Mozart” am avut expoziția de picturi a dlui Tibor Ernő, artist minoritar de la Oradea. Peisagiile sale, din Ardeal, din Franța sau de la Balcic, ne-au arătat mai cu seamă deosebire profundă de temperament și de viziune a picturii pe care artistul o reprezintă, față de pictura românească. Temperamentul nostru cere mult mai multă armonie și echilibrare de efecte, și respinge tot ceea ce e asprime și stridență în expresia artistică. Am privit, de aceea, cu un sentiment oare cum de mirare și de apăsare acele curioase vederi în cari artistul maghiar a isbit să facă atât de sumbru și neprietenos până și țărmlul însoțit al Balcicului, unde pictura românească și-a găsit un izvor atât de generos de lumină și de armonie.

Intr'altfel curioasă a fost expoziția tânărului artist turc Bedri Rahmi, la Hasefer. Intr'o serie de peisagii și de bucăți inspirate din patria sa, pictorul ne-a dat aproape o expoziția franțuzească. Montmartre pe țărmlurile Bosforului, s'ar fi putut intitula această expoziție, care mărturisea oarecum despre spiritul nou al Turciei de azi. Dar privite bine, picturile acestea trădau totuși și ceva din spiritul tradițional al poporului pe care artistul îl reprezenta. Erau bucăți în cari, gândind la Matisse sau Picasso, artistul ajunge fără voe paginii de humor oriental amintind miniaturile înflorite ale cărților musulmane. Erau scăpări de penel? sau poate o înclinație firească pe care pictorul n'a putut-o încă corecta? Nu știu. Dar ori câtă stimă aș avea pentru Turcia cea nouă și modernă, nu mă pot opri de a prețui mai mult această înclinație către ce e autentic și firesc în expresia artistică, decât imitația, oricât de avansată sau de îndemânatică s'ar întâmpla să fie.

Al. Busuioceanu

SCRIITORI ȘI CARȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

MIRCEA ELIADE: OCEANOGRAFIE (Ed. Cultura Poporului)

Noul volum a lui Mircea Eliade e o culegere de eseuri apărute între 1932—1934, mai ales în revista „Vremea”. Recitindu-le avem aceeași bucurie de a găsi o gândire originală — fiindcă e personală — și în plus satisfacția de a fi apreciat just când vedeam în ele cristalizarea unor idei ce vor trece peste timp. Spun cristalizarea fiindcă idcia de cristal nu presupune numai decât geometria și perfecția formală. Sunt și cristale amorfe și gândurile lui Mircea Eliade sunt dintre acestea. Nici autorul nu le vrea altfel și e bine că sunt așa pentru că păstrează un aer de familiaritate, de intimitate, de degajare, care nu se poate găsi într'un volum de filozofie sistematică. Lui Mircea Eliade îi repugnă sistematicul, deși acesta e cristalizarea geometrică a unei gândiri dar sistematicul ține prea mult de formă, de exterior. Și apoi în sisteme gândirea capătă gravitate doctorală repulsivă. În interiorul eseurilor lui Mircea Eliade este o axă conducătoare care poate juca rol de sistem. Sunt adică anumite constante în gândirea lui, cari dau osatura acestor eseuri, numai aparent disparate. Inșă acele constante nu se pot vedea cu ochiul liber, ci trebuie puse la microscopul unei cercetări atente și apoi ele se reduc la anumite atitudini generale, fundamentale, la anumite afirmări sau negări a căror consecință logică se deduce fără ca autorul să-și fi epuizat gândirea.

Meritul acestei gândiri nesistematice și improvizatoare stă în aceea că prin amabilitatea ei stă la îndemâna unui cititor neprevenit — pentru a nu spune nepregătit special — în materie de filozofie. Și se poate înțelege că astfel gândirea lui Eliade poate deveni imediat fructoasă, prin contactul cu o suprafață de cetitori mai mare decât a cetitorilor specializați. Ea devine un breviar, un izvor de sugestii de viață. Și mă gândesc ce infinit mai mare priză asupra vieții oamenilor ar fi avut Kant dacă nu și-ar fi închis gândirea în tipare și în altitudini inaccesibile unui nepregătit. Ce esențială și ce imediat eficientă ar fi fost astfel. Și la fel e cu toți filozofii. Pe când „De civitate Dei” este o operă inabordabilă pentru nespecialist, ce stimulent de viață și ce puț de sugestii în „De imitatio Christi”.

„Oceanografie” este asta în primul rând: o mare de sugestii. Mircea Eliade are acest merit că nu-și epuizează subiectul, pentru că nu-i

extrage, logic, toate concluziile, toate corolarele. Într-o idee a lui Mircea Eliade stau latent posibilități de dezvoltare și consecințe, cari se impun lectorului. Și numai atunci o gândire poate fi stimulentă, când nu-și epuizează conținutul, ci lasă adresantului rolul de a continua, de a o relua, de a o extinde, desvolta. Și mai ales de a și-o apropia. De a o transforma în bun propriu, în aliment și în îndreptar. Este cazul gândirii lui Mircea Eliade.

În „Oceanografie” se întretaie idei și sugestii și adesea paradoxe, uneori contradicții, dar toate acestea fiindcă autorul gândește viu, organic. Fără să vreau a face o expresie fericită, din acelea pe cari autorul le condamnă, pot spune însă că gândirea lui Eliade e o epică a inteligenții și că „Oceanografie” e un roman al spiritului. Gândirea lui Eliade are toate caracterele imaginației, ale aventurii și ale vieții. Ideile lui sunt personaje, și evenimente cari trăesc și se agită și cari se luptă într'un ritm epopeic. O forță concretă, plastică animă aceste idei, cari fără să aibă culoare și relief au totuș contur, o fizionomie caracteristică. Și caracterul de roman al ideilor mari îl are „Oceanografie” și pentru întorsătura de creștere organică, naturală, neîncorsetată de sistem a gândirii ce cuprinde.

Mircea Eliade ar protesta desigur contra oricărei încercări de a fi catalogat și formulat. Și încercând să-i definesc axa structurală a gândirii sunt obligat să mă servesc de anumite formule. Dar aceste formule cari spun mai puțin sau altceva, când se aplică la Eliade, nu pot fi confruntate și înțelese decât de aceia cari au cetit „Oceanografie” și cari vor putea să le dea conținutul exact, acela pe care și-l trag din însăși gândirea autorului.

Ideia pe care se centrează toate gândurile lui Mircea Eliade este idea de viață și organicitate. Mircea Eliade este un realist. El promovează trăirea sinceră, imitarea vieții, a naturii și creația normală, nudă, autentică. Autenticitatea are la Mircea Eliade acest înțeles de conformitate a creației cu natura intimă a creatorului. Mai mult chiar decât un realist, autorul e un vitalist. El promovează o trăire activă, o experimentare naturalistă a vieții. Și această postulare a vieții o definește Mircea Eliade în contrast cu ideea de perfecțiune, de creație estetică, de creație calculată, artificială, sistematică. Vorbind de caracterul de divagație al eseurilor lui, el spune: „că o adevărată divagație coincide cu însuși gestul vieții: curgerea, creșterea, nesimțita prefacere organică” (p. 13). Acest gest al vieții, care poate duce până la contradicție cu sine însuși, e unghiul sub care privește Eliade realizarea de sine.

Mircea Eliade este contra a tot ce este sistematic contra tipicului, a artificialului, a prejudecăților, a sistemelor, a dogmei, a preveniturii, a formulei, a soluționatului, a comodului, a automatismului, și deaceia e în general contra esteticului și contra criticei. Este pentru imediat, pentru întâmplător, pentru experiență, pentru insolubil, pentru incomod, pentru creație, pentru organic. E interesant că Mircea Eliade face o deosebire între creație și între estetic. La el acești doi termeni sunt opuși. Iată însăși esența acestei gândiri în câteva citate:

„nimic nu contează în afară de gestul inițial al vieții, creația. Perfecțiunea este o absurditate, de care viața nu ține nici odată seamă. Un lucru perfect este o abstracțiune un ideal, o himeră. În locul perfecțiunii, viața ne oferă organicitatea, trăirea articulată, stilul”... „singura justificare a unui gest este organicitatea lui. Inutil să reflectezi, inutil să critici, inutil să lauzi...” ... „existența trebuie să coincidă cu creația, ... ar fi trebuit să însemne o creație continuă, o neîntreruptă depășire, o îmbogățire a unei vieți universale cu forme noi și vii, cu gesturi noi și fertile” (p. 283).

În flozofie acest catehism va duce la proclamarea divagației ca unic mijloc de creație veritabilă:

„... divagarea filozofică: Gândire care nu se lasă niciodată paralizată de propriile ei forme, de regulile ei, de istoricul ei, gândire care se vrea întotdeauna nouă, schimbându-și optica și instrumentele după cum o cere ceasul, gândire care să nu se oprească în sisteme (aceste pietre de mormânt ale filozofiei, cum spune Nae Ionescu) ci să coincidă neconștient cu experiențele și emoțiile ceasului” (p. 41).

În baza acestei idei autorul vede în întâmplare și pierderea timpului mijlocul de a găsi adevărul. Căci întâmplătorul coincide cu viața însăși „Marile adevăruri — și singurele cari contează, de altfel — sunt găsite la întâmplare” (p. 59). Și pentru a nu se crede că încerc să reduc gândirea lui Eliade la un numitor comun, iată ce spune autorul cu câteva rânduri mai jos despre aceste adevăruri și care justifică deducția noastră: „Le descoperim deodată în suflet, fără să știm cum au ajuns acolo. Ele sunt și nu poți spune nimic altceva despre ele decât că sunt” (p. 37). Nu e aci încă o afirmare a caracterului real, vital, existențial, al adevărului? Din acelaș motiv autorul ne sfătuiește să pierdem timpul: pentru că numai atunci vom putea privi viața din jur și vom ajunge la o cunoaștere mai efectivă a realității. Tot pentru aceea autorul prețuiește ridiculul: „Ridiculul singur merită să fie imitat. Căci numai imitând ridiculul imităm viața, deoarece acolo se ascunde sinceritatea ei deplină, iar nu ideile și convențiile ei — cari sunt aspecte ale morții” (p. 28).

Dar „Oceanografie” e o carte cu dublu aspect: afirmativ și negativ. Cele două planuri se succed, când nu se întretaie direct. Și autorul se definește tot atât prin afirmare cât și prin respingere. Și conform acelorăși idei el detestă femeile superioare, ca și bărbații superiori, pentru că se conformă unor tipuri, unor formule, și, deci, falsifică gestul vieții. E contra negativismului și contra disperării pentru că se opun vieții. E contra filozofiei, fiindcă sistematizând omoară viața. Și așa mai departe.

Ori această vitalitate, tradusă în concepția realistă a creației și a cunoașterii, are ca, succedaneu imediat un optimism, care nu trebuie înțeles ca o complacere beată și stupidă în viață așa cum e la unii oameni, ci ca o energetică a vieții, o continuă încredere în valabilitatea ei. Iată expresia acestui optimism realist:

„A face din viață și cunoașterea ta o permanentă bucurie — în potriva tuturor mizeriilor și întunecimilor, și păcatelor, și neputințelor și deznădejdlor iată o datorie adevărat virilă, o datorie a omului

și a omeniei din tine. A face din viața ta o victorie continuă contra morții, contra răului, contra întunerecului — aceasta este o datorie peste care nici o morală din lume și nici o societate nu poate să treacă. (p. 184).

Ceeace nu însemnează că autorul nu recunoaște terapeutica suferinței. Dar suferința nu e pentru el decât o terapeutică, adică o cale. Pentru el agonia însăși e un drum spre bucurie. „Dar și durerea și agonia ajung negative, sterpe, și inutile, dacă nu sunt depășite”. (p. 183).

Și agonia e un nou prilej pentru autor de a-și afirma realismul „Singura valoare a agoniei este verificarea vieții, după cum singura valoare a durerii este verificarea cunoașterii” (p. 183).

S'a înțeles cred că realismul lui Mircea Eliade nu e un realism înțeles estetic, nici științific, ci un realism gnoseologic, dacă vreți un heraclitism, dar fără nici-una din restricțiile sistematice ale filozofiei.

S'ar părea că Mircea Eliade este un individualist, ca o implicație a acestor idei. Dar nu e decât un personalist, ceeace e cu totul altceva. Căci individualismul e disciplina care pune accentul numai pe valoarea individului pe care-l postulează social și estetic punct de plecare al oricărei creații. Dar Mircea Eliade nici nu se preocupă de individ. Pe el îl interesează conținutul sufletesc pe care-l poate închide un om. Un om crează din sine, cu ceeace are el. Și în acest sens Eliade prețuiește individul. „A trăi tu însuși, a cunoaște prin tine, a te exprima pe tine” (p. 177). Dacă am socoti drept individualism aceste rânduri (fapt în-potriva căruia chiar autorul protestează în fraza următoare) atunci această frază care exprimă o generozitate nemărginită, o renunțare la sine, ar părea o contradicere: „Încercați să nu vă gândiți la voi. Să vă transformați în potire, în cari să se adune altă viață, mai plină, mai umană” (p. 190) sau această afirmare a insuficienței expresiei și a ineputabilului sufletesc: „Sunt oameni cari cred că dacă vorbești și scrii, spui tot ce ai pe suflet” (257).

De fapt autorul nu pune preț pe un conținut sufletesc decât întrucât el exprimă viața, nu întrucât e expresia unui individ. Nu omul, nu persoana îl interesează, ci gestul lui gnoseologic. Intru cât printr'o confesiune se revelează o realitate și un adevăr supra — sau extra — uman, ea e apreciabilă. Totuș e regretabil că autorul n'a insistat mai mult aspra acestui punct pentru a-l explica.

În jurul acestor idei o dramă intelectuală se desbate. Mircea Eliade scrie cu pasiune. Ideile am spus că le trăiește. Și tocmai caracterul acesta de subiectivitate animă și fertilizează întreaga carte. E o tensiune interioară în ceeace scrie Eliade, în acest scris chiar care abstract fiind, ar trebui să fie senin. Dar nu e. Este încordat, e violent, e nestăpânit, poartă toate mărcile unei sensibilități în veșnică stare de vibrație. Și nu numai atât, dar ideile acestea explică întreaga carieră a autorului. Acest pasaj de ex. îl dispensează pe Eliade să se mai apere contra acelor cari îl acuză că scrie prost, sau neglijent, sau că n'are o sistemă în gândire, ca și când acestea ar conta în fața unui asemenea gânditor:

„Nu mă interesează perfecțiunea oprită pe loc, mă interesează însă întotdeauna o serie de eșuări, de băjbăeli, de căderi. Intru'o perfec-

ține, într-o certitudine — gestul vieții s'a împlinit, prin însuși faptul că e „perfectă” și „certă”, a murit, a înghețat, ceva nou nu se mai poate naște de acolo. Și prefer să asist și să ajut la nașterea umilă și mediocră a unei forme pasagere, imperfecte, decât să contemp lu la nesfârșit o formă magnifică dar moartă, desăvârșită. Cine știe acea naștere mediocră îmi va putea aduce într-o zi și o naștere care să revoluționeze lumea (și atunci, funcția ei fiind desăvârșită, se va opri, va pieri) — pe când momentul perfect rămâne mereu acelaș moment perfect și nimic mai mult” (p. 165—166).

Și astfel „Oceanografie” devine ceva mai mult decât o carte de esuri, devine confesiunea unei gândiri. În fond „Eseurile” lui Montaigne ce alt au fost inițial decât tot confesiunile unei gândiri. Și, păstrând proporțiile, și mai ales făcând deosebiri de structură „Oceanografie” e în aceeaș familie de spirit. Și Mircea Eliade, dacă în concepție este un realist, în schimb prin atitudine, prin sensibilitate e un romantic. Un romantic fără lirism, sau cu un lirism al abstracțiilor, care fără să aibă pitoresc, au o pecete subiectivă, personală, accentuată. Ceeace nu le exclude cariera lor de îndrumătoare, ce acum li se deschide. Printr'o mutație culturală ele vor deveni evident călăuze și deschizătoare de drumuri. Și chiar când nu admiți anumite opinii ale lui Eliade trebuie să te pleci în fața convingerii pasionale cu care-și afirmă ideile. Ideile lui Mircea Eliade, păstrează încă ceva din carnea lui din care și le-a smuls.

Am încercat să arunc o ochire generală asupra acestor eseuri, unde însă stau în embrion, sau dezvoltate, atâtea alte idei cari se cer re-luate și pentru expunerea cărora spațiul lipsește. „Oceanografie” nu valorează în rezumat ci în citire și mai ales în repetată citire. În „Oceanografie” Mircea Eliade a realizat primul moment escistic al gândirii românești.

ARON COTRUȘ: HORIA

Ceeace părea în politică o aberație, adică împerecherea cuvintelor „național” și „social” s'a dovedit totuș o realitate prea realizabilă. Se părea numai, că „naționalul” exclude „socialul” așa cum politicul și spiritualul se exclud: ei bine, nu. Național și social nu sunt două planuri contradictorii și nici măcar contrarii, ci două planuri cari se implică mai mult decât odată. Naționalul implică socialul în sensul că sfera primului cuprinde sfera, mai mică, a celui de al doilea. Să nu se creadă că e un simplu joc de vorbe aici. A rezolva o problemă socială este de interes național. Și un naționalist e obligat să-și pună problemele sociale și să le rezolve tocmai în interesul națiunii sale. În vechiul regim, în feudalism, acolo da, naționalul și socialul se excludeau, întrucât naționalul era reprezentat de un singur om, care urmărea rezolvarea numai a intereselor sale personale, neglijând pe acelea ale realității sociale, din care făcea o sclavă a lui. Într'un anumit sens, azi, problemele sociale trebuiesc rezolvate într'un chip național și în acelaș timp naționalul te obligă la soluționarea socialului.

O dovedește însuși fenomenul rus și comunismul rus nu e cum s'a mai spus — decât o formă a naționalismului rus.

Această introducere ar fi deplasată pentru un volum de versuri, dacă acestea n'ar fi, ca versurile lui Aron Cotruș, cu un sens social. Incepând prin a fi un semănător în brazda lui Lucian Blaga, Aron Cotruș a continuat prin a-și găsi, o formă personală și a sfârși cu integrarea, în această formă originală, a unei concepții sociale. Aron Cotruș, a devenit astfel poetul clăcașilor, al robilor, în general al țăranilor înpilați și în versul său a dat glas celor obișnuiți împotriva asupritorilor. Poet de sursă ardeleană, Cotruș a păstrat cadrele vechi, din vremea stăpâniri maghiare, pentru realitatea nouă și deși nu mai există iobagi și grofi, aceștia au rămas în poezia lui, ca simboluri ale unei stări de fapt evaluate în drept, dar puțin schimbată în fapt. Totuș, prin simpla dominație a stărilor sociale, Cotruș leagă sensul desrobirii sociale a țăranului de sensul desrobirii generale a neamului și prin aceasta împreunează accentul social și cel național. Problema socială, astfel pusă, era oarecum nedumeritoare, întrucât starea pe care o exprima poetul — deși estetic valabilă — era însă revolută. Era o amintire, iar desrobirea națională un fapt împlinit. Era necesar ca această poezie să împerecheze socialul și naționalul într'un simbol, trecând peste timp și acest simbol l-a găsit poetul în figura lui Horia.

În revoluționarul dela 1784, Aron Cotruș sintetizează catehismul lui social, care este în fond libertatea în cadre naționale (ideea nu-i un paradox. Acest socialism naționalist, cam simplist e drept, e reprezentat de „Societatea de mâine” și de Ion Clopoțel, în ideologia politică a Ardealului)

Horia e un țăran:
de jos
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
pentru moți,
pentru cei săraci și goi, pentru toți...
și-ai despicat în două istoria,
țăran de cremene
cum n'a fost altul să-ți semene,
Horia!...

Dar acest țăran nu e numai reprezentantul unei clase, ci al unui neam:

pîn'la Bălgrad pe roată,
uimind călăi, nemeși, gloată,
și-a bătut neschimbat sub ținundra săracă
aceeaș mare, ne'nfricată inimă romano-dacă...

El este exponentul durerilor unei clase asuprite, al iobagilor obișnuiți:

din norod te-ai ridicat, pentru norod...
de-aceea, veac după veac,
îți va ridica statornice statui
doar pe piatra gândurilor lui
poporul sărac...

Însă prin el se împlinește un fapt istoric, de eliberare națională:

Când strivit, înfrânt,
trupul ți l'au aruncat în mormânt
ai grofilor străjeri, —
cu propria-i mână
și-a strîns întâiul bulgăr de țărînă
pentru propria-i groapă, Ungaria de ieri...

Figura lui Horia este un arhetip social:

și te-ai însutit,
te-ai înmiit
neconținut,
ca iobagii în suflet să te poarte
în lupta lor pe viață și pe moarte...

Dar mai mult decât țaran, e un moț, adică un reprezentant al unei anumite regiuni, un tip național:

pe-aici legați de stânca săracă
c'o patimă aspră și idolatră,
sbatu-se moșii ce știu să vrea și să tacă,
moșii tăi de fier și de piatră...

Horia devine figură de mit, existență după moarte, figură profetică și legendară:

în pământ, în piatră, 'n văzduh
trăește pe-aci răsboinicu-i duh...
potecile toate și-aduc aminte
de mersu-i fierbinte...

Și pentru a încheia citatele, această poezie sintetizează concepția națională a socialului, în aceste două strofe unde exponentul unei clase sociale, Horia, e diferențiat, de exponentul aceleiaș clase sociale, dar al unui alt neam:

istoria
în mersu-i de urcușuri și căderi,
alături i-a pus, în vâlmășagul de ieri,
pe Doja și pe Horia...
ei doi

în gând și 'n faptă s'au întâlnit
peste prăpastia ce'ntră neamul lui Arpad și noi
de veacuri se sapă neconținut...

Concepția aceasta Aron Cotruș o înbracă într'o formă cu totul originală. E în stilul lui Cotruș ceva de stâncă, de masivitate granitică, de bloc prăvălindu-se peste blocuri în prăpăstii adânci. E mai întâi versul lui, mai liber, inegal, rupt, frânt, poticnit, cu avânturi largi și deodată cu constrângeri bruște, cu opriri aprige. Un vers ca de rostogolire, de cascadă de pietre. Duritatea de piatră a versului e accentuată de ritmică și de aliterație. Poetul alege consoane explosive și vocale profunde și din repetarea lor scoate un efect de uruit, de sonorități aspre, colțuroase, sacadate și obsedante. Silabe profunde și accentuate greu, silabe de fier se succed în câte cinci-șase rime consecutive, producând un efect de incantație de forță, de brutalitate. Toate aceste versuri au în ele o grosolanie sublimă, o asprime țărănească, de pământ, o energetică originală, primitivă, elementară. Caracterul de primar, de frust, al poeziei lui Cotruș, subliniază de minune duritatea concepției lui sociale, strigătele lui de revoltă, de amenințare. Versuri hurducănite ca bolovanii într'o căruță, cărașind însă într'o sensibilitate naivă și puternică de om al pământului. Versuri cu substanță socială și cu armonie adecvată, versurile lui Aron Cotruș sunt un capitol de istorie românească. În „Horia” poetul a ridicat cel mai frumos monument acestei figuri istorice și legendare totodată. Pentru încheiere cităm această poezie de o realizare superioară și ca sentiment și ca formă:

mort e de mult Iosif împăratul
și praf alesu-s'a de 'mpărăția lui...
cât vezi pe-aici dealungul și dealatul
e slobod astăzi drumul moșului...

altă rânduială, alte graiuri, alte legi...
răsună dulce chiar și asprele porunci
date drept, pe limba noastră, nației întregi,
cum pentru noi nu răsunau atunci...

drumul nostru merge tot mai neted înainte
dar departe pe întinsul colțuros al drumului
o ruptă roată ne-aduce-aminte
de jertfa ta ce n'a pierit ca umbra fumului...

MIHAIL SEBASTIAN: CUM AM DEVENIT HULIGAN (Cultura Națională)

Noua carte a lui Mihail Sebastian e un adevărat prilej de delectare intelectuală. Răspuns la atacurile concentrice îndreptate împotriva sa pentru crima de a fi publicat un roman cu o prefață anti-

semită „Cum am devenit huligan” e o carte de mult bun simț, de clară logică, model de bun simț și exemplu de polemică în acelaș timp țesătură de zâmbitor scepticism și ironie acidă. Într’adevăr „De două mii de ani,” romanul publicat în primăvara lui 1934 de Mihail Sebastian a stârnit o furtună polemică și a dat prilej tuturor gazetărașilor de a treia mână să-și spună opinia sus și tare în această chestiune. Și chestiunea era într’adevăr gravă. Mihail Sebastian a scris o carte în care exprima tragedia intelectualului evreu, mereu desrădăcinat și suspectat și a pus în fruntea ei prefața cu vădite concluzii anti-emite a lui Nae Ionescu. De aci scandal. Presa stângace, adică democratică — nu spun democrată! — a atacat pe autor, ca și presa de dreapta. Unii l-au acuzat pe Mihail Sebastian că e un trădător de neam, că vrând să obțină un succes de vânzare a acceptat să fie flagelat în pragul propriei sale cărți. Cei alții l-au acuzat că e un trădător de țară, pentru că ar fi atras în cursă pe „bietul” Nae Ionescu pentru al compromite, ca și când Nae Ionescu e un copil inocent care nu-și dă singur seama de răspunderea scrisului său. Cert e un fapt: că judecarea romanului a fost falsificată. Oamenii cari l-au atacat pe Mihail Sebastian nu și-au dat seama de deosebirea de planuri, acela al prefeței și acela al romanului. În loc să vadă în ele două compartimente deosebite, două puncte de vedere fără tangentă, ei le-au contopit și au stabilit legături de cauzalitate și intenții false. Adevărat e că dacă „De două mii de ani” ar fi apărut fără prefață, ar fi fost proclamat drept un roman formidabil și autorul lui direct genial. Aceiaș oameni cari l-au înjurat l’ar fi laudat acum, deși poate contra voinții lor, dar pentru a servi o idee. Așa însă Sebastian a ajuns „trif” pentru vina de a fi publicat prefața unui „goi”.

Am spus la timp părerea despre acel roman și m’am ferit de a duce în judecată criteriile străine adevărului estetic pe care îl numesc cinstit. (Vezi „Reporter” Iulie 1934). Mai mult însă decât romanul îmi place această nouă carte care e o respingere și o apărare în fața atacurilor primite.

Explicația pe care o dă Mihail Sebastian faptului că a publicat prefața încriminată, nu mă mulțumește. E drept că după ce a cerut o prefață unui om — și ce om! — nu o mai putea refuza. Că nu i-a cerut o anume prefață, ci o prefață, fără condiții asupra conținutului. Și că nici nu putea s’o respingă, dar nici nu o putea cenzura. Dar toate aceste argumente sunt secundare în fața unui argument mult mai important pe care i-l ofer lui Mihail, Sebastian: acela că a preferat o luptă aprigă unui succes comod. În psihologia lui Sebastian este ceva care detestă ceea ce e comod, confortabil. Acest ceva, acest curaj publicistic și mai mult decât publicistic, un curaj fin și simplu, l-a făcut să se pună singur într’o poziție incomodă, care-i oferă satisfacția mobilității, a acțiunii. Explicația mea presupune că Mihail Sebastian bănuia scandalul pe care-l va provoca prefața. Chiar dacă nu-l bănuia, îl presimțea. Il presimțea tocmai grație aceluia instinct al neconfortabilității care se pare că-l călăuzește mereu.

„Cum am devenit huligan” oferă mai întâi un admirabil peisaj al moravurilor literare din cultura noastră de azi. Autorul arată cu multă

vervă și precizie toată reaua credință de care sunt călăuziți polemicii și criticii improvizate ai acestei culturi. Rea credință, judecată, personală — nu pasională! — bazată pe interese, pe invidii, sau pe capricii. Apoi lene de gândire și la alții incapacitate de gândire. Iar în slujba acestora, un arsenal de falsuri și confuzii. De fapt autorul neglijează un fapt. Cele mai vehemente și cele mai frecvente atacuri au venit tocmai din partea coreligionarilor săi, blocați în citadelele stângii. Mobilul care i-a îndemnat la aceasta este, în primul rând, atitudinea de intelectual cinstit nedeformat de superstițiile ideologice marxiste, a lui Mihail Sebastian. În al doilea rând, nu-i puteau erza acești oameni lui Mihail Sebastian că a scris timp de cinci ani la un ziar care pune accentul pe fenomenul românesc și că a încercat și el să-l servească. În definitiv, acceptând să fie un intelectual dezinteresat și obiectiv Mihail Sebastian. Înțelegea să servească însăși cultura românească. Ori, — acest lucru n'au vrut să-l înțeleagă cei dela dreapta, dar cei dela stânga l-au înțeles și nu l-au putut permite. Pentru că ei înțeleg ca evreul să fie cetățean român, adică să beneficieze de aceleași drepturi ca și românii, dar nu-i permit să servească cauza sufletului românesc, așa cum ar trebui. Fiindcă Mihail Sebastian s'a dovedit intelectual pur, dar și servitor cinstit al culturii românești, a fost atacat și terfelit de oficioasele democratice ale Sărintarului românesc.

Și al doilea interes pe care îl oferă cartea de față e tocmai definirea poziției intelectualiste pe care se află autorul ei. El se definește tocmai prin opoziție cu politicul — fie el marxist, fie fascist — și prin punerea accentului pe spiritual. — Trebuie citit capitolul „Despre arta de a fi bolșevic și reacționar în același timp” (p. 52—66) pentru a vedea acest lucru. Și autorul exagerează în judecarea politicului și greșete confundând spiritul fascist cu cel marxist, ceea ce trebuie reținut, e demnitatea lui de gânditor căruia îi repugnă reducerea la animal care se operează în mod fatal prin faptul politic colectiv. În afirmarea acestei demnități de gânditor, deasupra încăerării și a sbuciumului, e blazonul de nobleță scriitoricească a lui Mihail Sebastian și aci îi găsem comparatie dar în cultura franceză, în Julien Benda.

Al treilea interes al cărții e fixarea locului pe care l-a ocupat „Cuvântul” — și-l va mai ocupa, desigur — în publicistica românească. Rolul de îndrumător conștient, de îndreptar logic, de călăuză spirituală și mai ales caracterul neconținut revoluționar a lui, le explică foarte just Mihail Sebastian: „N'a fost problemă, n'a fost situație, n'a fost moment politic, pe care „Cuvântul” să nu-l fi înțeles și luminat sub unghiul de vedere al revoluției” (p. 70). Și pentru cine a urmărit — ca noi — zi cu zi cea foaie, e un lucru știut. Mai mult, autorul, abordează chiar figura lui Nae Ionescu și o explică. Și aici e al patrulea punct important al cărții. Nae Ionescu e arătat ca un director de conștiință, ca un ghid spiritual: „Nae Ionescu asemenea lui Papini, asemenea lui Gide, asemenea lui Péguy, aduce înainte de orice, mărturia unei drame personale” (p. 86). Și deaceia are el atâta influență asupra tinerilor: „Nu învățătura îi face virulenți și activi în lumea de tineri, care îi recunoaște drept directori ai ei de conștiință, ci tensiu-

nea lor, temperatura interioară, dela care vorbesc și care le arde din adânc scrisul și viața” (p. 86—87). Și dacă aceste rânduri sunt numai talmăcirea mai adâncă a rolului pe care-l are Nae Ionescu între tineri, iată-l cum apare el direct: „Scrisul lui clarifică pentru noi unele lucruri esențiale, pe cari fără el le-am fi gândit confuz. Prezența lui ne ajută să ducem până la capăt un control intim, care altfel ar fi fost lipsit de criterii. Era un om care vorbea cu simplitate de iubire, despre viață, despre moarte, ca despre niște lucruri reale și decisive. Era în scrisul lui ca și în viața lui, o continuă silință de a comunica direct cu ceace este viu, spărgând tiparele, formulele și schemele. Era în sfârșit un om dramatic, fără certitudini asupritoare, fără intoleranțe, gata să înțeleagă o viață de om în toate îndoelile și umbrele ei” (p. 83—84). Sunt poate în ciudat puțin pe Mihail Sebastian că, judecând prefața lui Nae Ionescu i-a găsit totuși un viciu de gândire. Și, obiecția pe care i-o aduce el, nu e puerilă și stupidă ca aceea pe care a adus-o un gazetăraș director de revistă, care vedea o contradicție în faptul că Nae Ionescu afirma odată, că Iuda suferă etern, a doua oară că suferă în momentele de criză economică. Ori Mihail Sebastian respinge judecata primară care vede aici, o contradicție, când de fapt e aici o complectare și precizare, și aduce exemplul omului bolnav care suferă totuș numai în momentele de criză. Dar Sebastian, după ce arată contrazicerea din gândirea lui Nae Ionescu care până la un moment dat afirmă că Iuda suferă dintr'un destin lăuntric conformației sale și în prefață pune cea cauză afară, în primejdia pe care ar exercita-o popoarelor unde locuiesc și în faptul că n'a recunoscut pe Mesia. Ori Sebastian ripostă just: de ce dacă Iuda suferă pentru că n'a recunoscut pe Mesia, de ce a suferit mai înainte venirea acestui Mesia și de ce suferă și acolo unde nu sunt creștini, în Palestina, unde sunt măcelăriți de Arabi? Dar păstrându-i o muștrare lui Sebastian pentru că a putut să aducă într'adevăr un argument care să sdruncine gândirea lui Nae Ionescu, îi amintesc și va recunoaște cred cu mine, după cum spune Lucian Blaga că: „Numai operele mediocre sunt ireproșabile, cele mari niciodată” s'ar putea spune și cu privire la personalitățile gânditoare.

Scrisă cumpanit și calm, această carte e un model de polemică dreaptă, curată, fără parțialități, aplicată strict la obiect. Scrisă mai ales frumos, în acel stil de limpede geometrie și cu multă ironie, cu multă cruzime ironică (vezi nota despre I. Ludo” acest Tânase al mahalalei evrești) care dă savoare problemelor abstracte pe cari le pune autorul. Și e, mai ales, mare merit, o carte care desminte afirmația a lui Brunetière că „o carte de tânăr e o carte în care cuvintele sunt mai mari decât lucrurile pe cari vrea să le spună”. Acest lucru care s'ar putea spune despre Emil Cioran totdeauna nu se poate spune despre nici o frază a lui Mihail Sebastian. Și e aci un semn de laudă. Singurul regret e că, aplicată la fapte efemere. „Cum am devenit huligan” e prea legată de oameni cari vor dispărea și ei. Sunt în ca precizări cari vor rămâne. Dar o mai accentuată generalizare a problemelor ce se pun acolo, o totală desprindere a lor de tonul polemic și mai ales o axare a lor pe o singură sistematică, ar fi făcut din ea

un îndreptar intelectual și critic. Totuș, alături de „Fals tratat pentru uzul autorilor dramatici” de Camil Petrescu, cartea lui Sebastian va rămâne o pasionată și interesantă desbatere intelectuală, un repertoriu de arme și fapte critice și fixarea unui jalnic moment de cultură.

FLORICA MUMUIANU: JOC ÎN TIMP (Cartea Românească)

Florica Mumuianu dă expresie acelei părți din sensibilitatea feminină care, învecinându-se cu simțul metafizic capătă nu știu ce senină înțelepciune de la el, dar îi dă în schimb o rară frăgezime și delicatețe. În literatura română numai o poetă a isbit să creeze o poezie durabilă cu elemente feminine, Elena Farago. Dar cu elemente subiective, romantice și pasionale, cu confesiuni crude, cu o revărsare clocotitoare a întregului suflet. Florica Mumuianu știe să extragă din amalgamul sufletesc feminin ceea ce e elixir rar și prețios, o delicată prezență, o apropiere imaterială, o seninătate castă. E poeta sentimentelor ușoare, deși adânci, subtile, calme, fără slucium, fără patimă. E în poezia ei un sentiment de comuniune cu natura cu viața, dar eul poetei e atât de estompat încât devine o prezență fluidă. Întreaga poezie din „Joc în timp” detestă parcă un contur precis, o afirmare brutală și decisivă. Esența întregii sale poezii este discreția. Un susur, o cântare lină, o incantație, un cântec de leagăn. Toată poezia Floricăi Mumuianu e ca un cântec de leagăn care se șoptește. Și toată poezia ei e șoptită. Primul vers din volum exprimă timiditatea și retractarea poetei:

Mă joc în timp furis și aplecat.

Poeta se joacă pe furis și aplecat în toate versurile. Parcă i-ar fi teamă să nu fie surprinsă, denunțată. E o pudoare gingașă și în substanța și în factura acestor versuri.

Am spus substanța acestei poezii și când spun, înțeleg o substanță foarte desghiocată de elementele ei materiale, concrete. Poeziile Floricăi Mumuianu n'au subiect și se pot dispensa de el. N'au nici-o idee. Ci numai sentimente. Sentimente vagi, aburite, cari sugerează doar ideia. Căci ceea ce cuprind aceste poezii sunt mai mult doruri, aspirații, elanuri și melancolii, regrete, așteptări, nehotărâri, o serie întreagă de emoții și sentimente, o gamă de culori psihice.

Poeta e obsedată mereu de gândul copilăriei:

Aș vrea să dorm în soare
Alături de îngerul care-mi veghea copilăra
Când prindeam fluturii cu pălăria
Când nu știam că viața moare

Sau:

Alți copilași cu sania
duc copilăria mea pe zăpadă

Amintirea e un prilej de concretizare a stării de melancolie:

Praful cărării și vântul
te mai pomenesc, din când în când, pe seară
și gândul meu ascultă (p. 56)

Un dor neîntrerupt de întoarcere:

O m'aș întoarce în fotografii vechi
cu bucle mari și râsul palid de început,
...o întoarcere târzie cu flori decolorate slut (p. 37)

In general poeta cristalizează sentimentele nedeslușite pe cari le sintetizează într'o imagină sugestivă sau muzicală, sentimente de calitate a acestuia:

O, singurătate, tăcere și vis,
Când tremură vântul și cântă,
Ce dor neștiut către cer ai deschis,
Ce sbor cu aripă frântă? (p. 11)

Poeziile acestea sunt redarea unei impresii feminine, subtile, o expresie fragilă și pură, o expresie „subțire”, după însăși autodefinirea autoarei:

Cânt și eu cu glas de fată,
Atât de subțire cânt,
Incât glasul se îndoiaie. (p. 13)

Poeta găsește imagini de o noutate surprinzătoare pentru a exprima neconturatul și impalpabilul.

Prin geamul deschis
sufletul trecând dincolo de vis
a lăsat poate, o boare caldă și ușoară (p. 63)

Versurile acestea au o muzicalitate caldă, o muzicalitate pianissimo de clavier vechi și în acelaș timp o plasticitate ciudată, care fără să te facă să vezi, fără să-ți violenteze simțurile, te îmbie să-ți reamintești lucrul. Poeta are imagini grațioase, uneori aproape prețioase. Iată spre exemplu:

... rândunelele înșirate ca mărgelile pe ață (p. 62)

Maci, plângând de dragul ei
pierdeau batistele roșii (p. 71)

..... două-crizanteme

Grele și albe ca doi prunci adormiți. (p. 76)

Pe vârful picioarelor se urmăresc zile de cenușă (p. 41)

E atâta grație, atâta discreție, atâta pudoare în această poezie încât ai identifica imediat identitatea autoarei chiar dacă și-ar păstra anonimatul pe care-l afectează în vers. Căci de ce vorbește în versuri mereu ca un bărbat? Peste tot — deci nu numai din necesitățile ritmului — își atribuie o identitate masculină, ceea ce distonează cu atmosferă atât de femeiască a poeziei.

Aș putea cita „Fior” și „Liniște neîndoelnică” pentru accentuarea caracterului de expresie muzicală a unei impresii feminine, de determinare în cuvinte a unei impresii inefabile. Prefer însă să citez „Flori” unde s’au strâns alături și caracterul muzical și cel plastic pentru a forma ca un fel de broderie muzicală, un fin pastel acompaniat de melodie:

Icoana florilor sub amurgită lumină
Inchipuirea sufletului tău, înalt și rar
Învăluit în ceața de melancolie lină
A lunei văzute prin lacrimi de cleștar.

Flori mari, cari au crescut departe de pământ
Intr’o îmbrățișare a’nchipuirii tale...
Imnul culorilor, murmuri cald ca pe un cânt
Cu gura închisă de smerenie.

Pale petale

Sufletul, fără să știi, ți-ai zugrăvit
Cu flori smulse din rădăcina celui mai suav chin
Așa cum și-a lăsat Cristos pe ștergar tipărit,
Cu lacrimi și sudoare, chipul încununat cu spini. (p. 48)

Trebuie consemnată în această poezie o aplecare spre mister, care o înrudește cu poezia lui Lucian Blaga. Din marele poet ardelean a păstrat poeta chiar unele înrudiri mai evidente de accent, de ton. Iată o imagină care poartă pecetea lui Blaga:

Ornicul lunei, fără limbi și nu bate (p. 18)

Iată un ton din L. Blaga:

La stea căzătoare cu semne descânt
Pentru somnul cel fără înviere
Fără tristețe, fără mângăere (p. 23)

Sau întreaga „tăcere biblică” e inspirată de poetul din „La cum-păna apelor”. Dar influența lui Blaga s’a exercitat asupra Floricăi Mumuianu prin ceea ce Blaga are vag, discret, misterios. Și poeta a feminizat, a transformat calitatea misterului din poezia lui Blaga. Pe când la acesta misterul este o idee, o realitate dată, mărturisită,

la Florica Mumuianu misterul e o atmosferă în care realitatea se îmbăiază pentru a-și emusa conturile.

De obiectat am avea acestei poezii o anumită prețiozitate, o anumită căutare în grațios, o anumită — uneori — afectare a propriilor mijloace de cari se vede că poeta e foarte conștientă. Și o anumită facilități în căutarea muzicalității, care ajunge la efecte cam ieftine, de repetări de silabe, ca „nalbă albă”, „azur dur”, „dând gând”, cari chiar integrate în vers sună supărător la ureche.

Dar „Joc în timp” e un volum delicat și frumos. E o expresie discretă și melancolică de sentimente subtile, cu pudoare și feminitate redată și cu estomparea unui eu violent și supărător. Așa că lirismul lui stă, nu în afirmarea progresivă și vulcanică a unui eu poetic, ci în poetizarea muzicală a unor impresii suflatești clar-obscur. Poeta care a scris:

Aș vrea să dorm în soare
Pipăit de umbletul adierii de vânt
Simțind cum sub coastă, în pământ
Inima se prinde ca un răsad de soare (p. 8)

și:

Prietene, acum ai puterea să ascuți
cum crește fără svon, floarea de crin
și ai aflat taine care ți-au plăcut
și ai prins rădăcină, ca pomii sub lut (p. 63)

va rămâne în istoria lirice române. Și pe masa iubitorilor de poezie — orfeverie intimă, cu rafinat parfum de metafizică feminină.

JOACHIM BOTEZ: INSEMĂRILE UNUI BELFER (Ed. Fundațiilor Regale)

Joachim Botez a strâns într'un volum o parte din foiletoanele, publicate sub același titlu general, în ziarul „Curentul”. Rareori s'ar putea găsi într'o serie de foiletoane mai mare unitate care să le justifice strângerea într'o carte. Căci am onoare să împărtășesc opinia prietenului Petru Manoliu care-și face o părere mult mai înaltă despre „carte” — el care afectează dispreț pentru literatură —, decât mulți din cei cari afectează pasiune pentru ea. Într'adevăr o carte nu se poate face din adunări de articole, din cronici strânse cap la cap, decât când acestea constituie o unitate organică. O carte trebuie să fie o plantă, crescută organic dinăuntru, care să reprezinte o singură atitudine și să aibă o fizionomie încheată. Și dacă sunt cărți cari, scrise în scopul de a fi unitare și organice, nu reușesc să fie astfel, în schimb aceste foiletoane constituie o mai puternică înlănțuire, o mai strigentă conformitate cu o tonalitate unică, decât dacă ar fi fost scrise dintr'o răsufare. Foiletoanele acestea au fost scrise izolat, dar cartea pe care o constituie le-a preexistat, în sensul că toate se centrează armonice pe o aceeași linie și în concepție și în stil. Era necesar să precizăm acest

fapt deoarece fiecare foileton a devenit în volum o schiță și în însăși intenția cărții este de a fi organică și nu dispartă.

Toate aceste însemnări se învârtesc în jurul problemelor învățământului. Dar Joachim Botez s'ar putea — cu drept cuvânt — revolta de acest sec cuvânt de: probleme. Cartea lui nu pune probleme și nici nu vrea să le rezolve. Problemele, cari ar putea fi servite, sau explicate de această carte, sunt pe deasupra ei, sau mai bine zis stau în embrion în interiorul ei. Autorul arată o sumă de fapte, de realități, din lumea școlară. Și tratate prin exemple aparte toate problemele învățământului se pun aici. Autorul arată racilele școalei românești și le arată ca un cunoscător, ca un servitor conștient al școalei. Ceeace scrie Joachim Botez despre anumiți profesori și despre anumite fapte nu poate supăra, ci cel mult întrista. Pentru că autorul arată din dorința de îndreptare, fără pasiunc, fără răutate. Chiar când e vehement și atunci acea vehemență pornește dintr'o tendință spre mai bine. Joachim Botez face o operă de salubritate morală portretizând pe „Limbricul“, arătând distracțiile unor intelectuali în „Doi ani acolo“, sau denunțând putreda realitate care se ascunde sub ipocrita înfățișare a unor apostoli ai satelor în „In sat la niște dascăli“. Ar fi o rușine să ne speriem că elevii vor citi aceste lucruri și că prestigiul școlii va scădea din aceste paginii. Nu, căci prestigiul școlii nu poate fi menținut decât cu adevărul. Și elevul va ști totdeauna să urmeze și să respecte pe profesorul conștient și înțelept și se va îngrozi, va disprețui și nu va folosi niciodată de pe urma unui „Limbric“ chiar când el n'ar fi fost portretizat de Joachim Botez. Pentru că în elevi profesorul are un judecător mai sever chiar decât Joachim Botez. Și cum să nu subscriem aceste rânduri, dacă suntem profesori cinstiți?

„Ori când un profesor de românește și căpetenie de școală, ani și ani de-arândul dă spre analiză elevilor fraza: „Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face, dar că vorbeau odată lemne și dobitoace, este sigur“, ca să-i caute ca într'un rebus conjuncția subiectivă ori adversativă, când rămas la pastelurile lui Alecsandri, nu-și mai agoniște criteriile estetice decât din coloanele „Universului“, când pomenind cu un zâmbet de batjocură placidă numele lui Paul Valéry ca pe acela a unei oaze depărtate din deșertul minții, osândește scrisul lui Arghezi fără să-l fi citit vreodată, când susține ironic că toată literatura tineretului de acum trebuie tradusă în românește, acest director și dascăl nu este cumva un paianjen care în unghiul lui de provincie țese cea mai tristă și mai cenușie pânză a suficienței mintale... Nu este el unul din acei „șcavanteaux“ cari dau tonul intelectualității mucedă dintr'un colț de lume unde el e chiorul printre orbi? (p. 147—148).

Și profesorii conștienți, aceia cari sunt adevărați intelectuali așa cum se cade să fie un profesor — n'au decă să se supere. Pentru că Joachim Botez nu critică numai. El arată și ceeace trebuie să fie adevărata școală și adevăratul profesor. Și acela care s'ar supăra ar dovedi adversitate față de aceste frumoase rânduri scrise atunci când cu ocazia unui nenorocit fapt divers autoritățile școlare s'au alarmat făcând din tânțar armăsar și acuzând literatura de crimă:

„Școala să nu mai rămâie de căruță la o jumătate de veac în urmă, să-și primenească oamenii și programa. Profesorul să ia pe băiat nu de urechi, ci de bărbie, să-l privească cu prietenie neprefăcută în ochi, și să vorbească cu el de toate năsbătiile copilăriei și ale adolescenței. Să rădă mult așa cum vroia Pliniu: „studia hilaritate proveniunt“. ... Iar în locul atâtor vechituri răsuflăte, poruncite de programă, să discute pe șleau cu școlarul valoarea ori nevaloarea cutărui text interzis.

„Dar pentru asta se cer oameni cu har și cu prestigiu. Nu ca profesorul de la școala noastră, care a lipit în geamul librăriei un anunț cu greșeli fioroase de gramatică scrise și subscrise de mâna lui. Librărul l-a deslipit și l-a adus directorului, ca să nu ajungem cu toții de hașlicul oamenilor din târg“. (p. 114).

E aici o definiție a profesorului. Pentru că cecece vrea Joachim Botez să fie acesta și cecece ar trebui să fie — e un „belfer“ nu în sensul ironic și pejorativ care s'a dat acestui cuvânt până azi. Ci, în sensul lui etimologic. Căci belfer e deformarea în idiș a cuvântului german „bchelfer“ cecece vrea să spună sprijinitor, adică ajutător. Într'un interview dat ziarului „Rampa“ însuși autorul a spus-o: profesorul trebuie să fie: „un dascăl modest, fără morgă profesorală, prietenos cu elevul căruia îi sare într'ajutor la tot pasul fără să se gândească la notă „așa cum ceaușul evreu“ îi ștergea pe copii la nas și pe vreme rea îi ducea acasă în cărcă“. Într'un cuvânt profesorul trebuie să fie un ajutător moral.

Când am spus aceasta s'ar putea crede că Joachim Botez e un pedant pedagog al învățământului, un dătător de directive. Dar am spus că el nu dă directive. Pasagiile pe cari le-am extras sunt izolate în vastitatea unui text unde vorbesc faptele expuse, mai mult. Joachim Botez e un scriitor și un rar scriitor. E din acea speță a scriitorilor artiști, azi așa de rară. Joachim Botez scrie frumos și scrie lucruri frumoase. Mai întâi are o putere minunată de evocare. Bucureștii trăiesc în această singură frază — bine înțeles mă gândesc la acei București pe cari i-au distrus primarii Dobrescu și Donescu —: „Soarele e acum deasupra Dâmboviței, care duce la vale un câine umflat cu capul ascuns în apa groasă ca braga“ (p. 18). Joachim Botez găsește epitetul just, caracterizarea pregnantă a unui peisaj sau a unui fapt. Deopotrivă de bine schițează un peisaj sau o situație. E și un epic și un liric în acelaș timp, și pe rând face să ne defileze în fața ochilor pasagiile în cari faptul se îmbină cu atmosfera lirică. Iată o descriere a cărei valoare pitorească e egalată numai de proza lui Al. Odobescu, C. Hogăș și Matei Caragiale, din a căror familie de spirit porcede Joachim Botez:

„Apoi lunca Ialomiței cu tonuri de aramă coclită, de chinovar și rugină aprinsă de cele dintâi lumini ale răsăritului, duhoarea sănătoasă de catran și sulf din gara Ploestilor, și numai decât dealurile Buzăului vinete ca boaba de mișchet, peste care ai zice că stăruie un fum des de pastramă friptă. Trenul alerga acum peste traversele înghețate și scânteind de bruma nopții, ca peste un covor învrâstat cu fire de beteală trece pe lângă căpițele de pac și glugi de coceni peste care zăpada

are să se așeze ca frisca pe niște cataifuri uriașe, și se oprește gâfâind în gara Mizilului cu ederă înroșită de toamnă atârând de strașină ca o perdea grea de purpură și matostat. Astă primăvară, se întindea aci până departe în zarca fumurie, un lan galben de rapiță de parcă toate cântătoarele din insulele Canare ar fi tăbărit să ciugulească iarbă, lângă cetatea așa de hulită a lui Conu Leonida". (p. 195.)

Dar nu numai caracterizarea plastică a realității, văzută cu un ochi de imagist prețios, cu un ochi de poet, ci și caracterizarea psihologică o posedă autorul. Iată pe acești candidați de bacalaureat în fața comisiunii:

„Unii, când le pui chestiunea tresar ca dintr'un vis urât, alții feresc capul într'o parte ca de o cărămidă ori măciucă nevăzută, alții au un tremur nervos al buzei de jos și o spumă albă le înfloreste în colțul gurii livide ca la pușorii de rândunică, unii îngălbensesc ca ceara și nasturi de sudoare rece strălucesc pe frunte, alții se înroșesc ca focul și o afazie stupidă le înoadă glasul în gâtleej" (p. 27).

Se adaugă la aceasta un simț al umorului, sau dacă vrei o imaginație umoristică, plutind peste toată cartea, uneori ca un hohot imens și nestăpânit de răs, alteori ca un zâmbet dureros. Nu mă gândesc numai la comicul ce descrie autorul. În însuși scrisul lui e o turnură umoristică și ceva din Caragiale și din Creangă, dar și ceva din ironia surâzătoare a lui Anatole France își dă mâna în aceste pagini. Pentru ce privește umorul gros, truculent, a la Creangă, iată un pasagiu caracteristic:

„A fost de pomină întâmplarea unui băiat care scrântindu-și piciorul la ora de gimnastică, s'a dovedit că jegul sta pe labela lui în straturi geologice. Un bob de grâu rămas mii de ani în sarcofagul unui faraon, pus între degetele micului muzicant, ar fi încolțit în câteva zile..." (91).

În ce privește ironia France-iană ea se strecoară mai rar prin toate rândurile cărții. Ceeace e însă mai accentuat france-ian în această carte e predilecția autorului pentru citația savantă pentru referința livrescă. E o savoare neasemuită întâlnirea în textul lui Joachim Botez cu nume literare clasice, din care autorul a extras câte un citat apropiat. Nu este o falsă erudiție, nici un exces de pedantism ci un rafinament intelectual, o rară satisfacție de scriitor familiarizat cu textele celebre, și ca atare acceptate de el, dar necifite. Se vede că autorul nu e dintre acei cari se îmbată de nume ci și-a asimilat organic pe aceia pe cari îi citează. Textul capătă astfel prin împerecherea cu un vers din Horațiu sau din Anghel, nu știu ce elevație, cu care nu am mai fost obișnuiți de la „Pseudokineghetikos" pentru că e în această referire la izvoare clasice acciaș pasiune de intelectual subtil, pe care o găsim și la Al. Odobescu.

Împerechere de observații acide asupra școlii românești de siluete realist croite, de descripții savuroase, de trăsături de ironic și umor, de citații amabile și agreabile, într'un stil plastic și vioi plin de imagini noi cu un respect al perfecțiunii formale, cu o compoziție naturală, curgătoare, cu fraze perfecte în arhitectonica lor. „Însemnările unui belfer" nu sunt numai însemnările unui profesor de experiența cărnă

ar fi de dorit ca tinerii profesori să țină seamă, dar mai ales o carte de literatură frumoasă, o realizare originală și autentică. Ea e și mărturisirea unei sensibilități umane și artistice și revelația unui artist al prozei românești.

SEVER STOICA: MILENIUL

Cartea lui Sever Stoica e una din acelea cari vor rămâne în istoria Ardealului, pentru că fixează unul din marile momente ale lui.

În 1896 guvernul maghiar a hotărât să sărbătorească cu mare fast o mie de ani dela o pretinsă întemeiere a statului maghiar. Că statul maghiar a fost întemeiat abia mai târziu, aceasta e altceva. Mileniul trebuia să fie jubileul venirii ungarilor în Europa. În loc să tacă și să se ascundă acești oameni veniți, cum am mai spus-o și o voi spune mereu, „ca musafiri”, în aceste locuri unde cu timpul și-au luat aere de stăpâni, ei vroiau să facă sgomot cât mai mare în jurul stabilirii lor în pustă, crezând că astfel își vor justifica nedreptățile față de popoarele pe cari le lezau în naționalitatea lor. Și de aceea Ungaria antebelică, adică jumătatea răsăriteană a statului habsburgic vroia să antreneze în aceste serbări și jumătatea apuseană, Austria, ba chiar întreaga lume (guvernul tipărise chiar mărci jubilară cu text german, francez și englez!) Ori naționalitățile asuprite ale Ungariei grofilor nu s'au lăsat amăgite și antrenate în joc. Și nu s'a lăsat amăgită nici Viena. Evident că guvernul austriac era obligat din tactica lui de politică dualistă să participe la invitarea celui ungar. Un afront ar fi putut duce la complicații de ordin politic intern. Dar oamenii politici vienezi, opoziția, cei câțiva clar văzători, în fruntea cărora se afla Doctorul Lueger, primarul Vienei, mare catolic, dar și mare prieten al românilor și mare adversar al maghiarismului cotropitor. Impotriva Mileniului s'au ridicat protestele îndoit pe deoparte ale opoziției austriace, pe de altă parte ale naționalităților asuprite din vechea Ungarie, cari au vorbit prin atitudinea studenților aflați la Viena.

Mișcarea de protest a pornit de la acești studenți, germani, români, și slavi la o .... În fruntea lor se afla luptătorul îndârjit pe vremea aceea și mai târziu, Al. Vaida-Voevod. În nenumărate întruniri, în manifeste, în moțiuni și în articole de ziar, studenții conduși de Vaida, au protestat cât au putut. Iar pe de altă parte în parlament, deputații somau guvernul să ia o atitudine dreaptă. Căci ce era Mileniul. Iată ce spune chiar un deputat austriac, în parlament

„Serbarca milenară nu e decât sărbătorirea unui mileniu dela năvălirea Maghiarilor în Europa, năvălire care, după cum ne învață istoria. — nu s'a întemeiat decât pe pustiirea și pârjolirea orașelor, pe acelaș sistem, pe care este construită și domnia maghiară, pe călcarea legilor și pe violență! (p. 154.) Tot deputatul austriac dr Hoffman von Welenhof desvăluisse minciuna pe care a stat statul șubred maghiar înainte de război: „Legea naționalităților nu există în Ungaria decât ca să fie călcată, batjocorită și disprețuită” (p. 153).

N'am să mă extind asupra subiectului. Desfășurarea propriu zisă

a luptelor de protest, toată istoria faptică și polemică a lor, e descrisă cu multă vioiciune și cu mult bagaj documentar în cartea lui Sever Stoica. Articole de ziare, scrisori, facsimile, caricaturi, toate izvoarele cărții și bibliografiei momentului sunt date acolo. Ceeace trebuie accentuat e că „Mileniul”, cu toată furtuna de proteste stârnite în jurul lui, caracterizează o epocă și pune problema unui popor. Frumusețea atitudinii naționalităților europene, cari s'au simțit solidare, atunci, la Viena, protestul lor contra falsului care constituie mica tactică politică a feudalismului maghiar, justa punere la punct a unor oameni cari n'au avut de unde învăța modestia istorică, se găsesc caracterizate aci. Din text figurile lui Al. Vaida-Voevod, Dr. Lueger și Aurel C. Popovici, campionii momentului, răsar cu forță. Și vă sfătuiesc să citiți mai ales energicul și judiciosul discurs ținut de dr. Lueger în parlamentul vienez: edificator.

Trasând monografia unui important moment din istoria Europei centrale, moment în care am fost implicați și noi românii, Sever Stoica aduce o contribuție neprețuită la istoria Ardealului și fixează câteva evenimente pline de învățăminte.

GR. POPIȚI: CÂNTECE DIN FLUER (Cartea Românească — Timișoara)

Poetul bănățean Gr. Popiți a cules între două coperte curate, în foi de o plăcută înfățișare tehnică, un mănunchi de cântece ciobănești. Poetul vrea și reușește să fixeze aspectul idilic al vieții ciobănești. Versuri naturiste pasteluri senine, versurile acestea au o simplitate artist combinată, așa încât nu artificialul este defectul lor. Sunt versuri cari corespund vieții și tonului păstoresc și un cioban nu și-ar spune mai nealterat, mai nefalsificat, impresiile și dragostea lui, decât a spus-o Gr. Popiți. E o poezie în care expresia directă, nudă fără înzorzonări, reușește să creeze o atmosferă de calm. Poetul e aproape absent din această lirică, unde subiectivismul se reduce la o umilă emoție, la un fior. Nu sunt versuri pretențioase, nici adânci. Sunt sau pasteluri în cari natura e prinsă și colorată într'un vocabular cumpătat, fără inventivitate, fără imagistică aproape, descriptiv; sau versuri de dragoste păstorească, unde nu e țipăt nici zigzag sentimental, ci transcrierea câtorva impresii simple.

Iată cum poetul în linia directă a lui Alecsandri, alcătuește un tablou din natură:

Stropi mărunți ne cerne ploaia
Și pe suluri mari în cer
Se urzesc covoare albe
Pentru lunile de ger (Toamnă)

sau:

Păstrăvi presărați cu sânge
S'au ascuns sub cleanțuri albe.
Azi și corbii cântă jalbe
Și, de frig, și codrul plânge (Iarnă).

Iată acum celălalt aspect, erotic, al acestei poezii, redus la nota-rea, cu iz popular, a unui ton sentimental sincer:

Mândro'n ochii tăi frumoși
Firul dragostei mi-l coși.
Tinerețe'n alții nu-i,
Ochi căprui, ochi căprui.

Mândro, ochii tăi de foc
Fac al dragostelor joc.
Scăpărare'n alții nu-i,
Ochi căprui, ochi căprui.

Mândro, ochi tăi de jar
Duc în lume mult amar,
Căci durere'n alții nu-i,
Ochi căprui, ochi căprui. (Cântecele lui. 7).

Gr. Popiți nu e un spirit ingenios. Imaginația nu-i avântată și o singură imagine nouă — și prețioasă — singura în tot volumul, se cere relevantă:

Lin mijeste mustăcioara
Zărilor la răsărit (Zori).

Am putea obiecta acestei poezii tocmai faptul că, abătându-se de la evoluția actuală a poeziei, o întoarce înspre descriptiv și simplitate. Că n'are un vocabular nou, că n'are imagini, că n'are profunzime și n'are o viziune largă. Intr'un cuvânt Gr. Popiți nu e un poet modern. Dar în vecinătatea poeziei populare, acest volum, cu o unitate de ton apreciabilă, cu o sinceritate în expresie, cu o naturaleță și o supleță în linii, e o afirmare onorabilă a unui talent care se cere adâncit și perfectat. Ii urăm autorului siguranța în urcușul spre care promisiunea închisă aci îl îndeamnă.

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

Horia, Cloșca și Crișan

Trei nume cari trebuiesc încrustate în sufletele noastre ale tuturor. Trei martiri ai neamului, zdrobiți pe roată de unguri pentru că au încercat să traducă în fapt o idee, un imperativ. Trăiam vremi de iobăgie impuse și menținute împotriva dreptății, a bunului simț, a simțământului de umanitate și a demnității de om, de un număr de profitori cari își băteau joc și de ordinea împărătești. Umilința și batjocura nu mai erau suportabile. Și românul a trebuit să reacționeze.

Cei trei căpitani din munții Apuseni deslănțuiră răsmerița, acum 150 de ani. Nu cereau capul vr'unui Moțoc oarecare pentru a-și răsbuna o avere. Nici nu-și vroiau răscumpărată impilarea prin sânge. Urmăreau fixarea unui drum nou, mai neted, mai puțin umilitor pentru nație. Pretindeau dreptul de a fi cotați ca oameni și de a putea trăi.

Pentru a satura nesațiul unor reptile cu blazon și a unor organizații publice viciate, o nație de milioane de oameni, români, fu degradată, impilată și speculată până la batjocură. Blajin popor e valahul. Impilătorul știa aceasta și abuza. Abuza până la sângerare. Și toate avertismentele nu putură să-l scoată din credința că cel degradat de el, arbitrar, degradat rămâne omenește. Replica a primit-o dela Horia, Cloșca și Crișan. Nu e degradat cinceva fiindcă așa l-ai sortit tu, într-o seară sardanapală când nu ți-au ajuns trufele și vroiai să-ți mai procuri în cont strein, storcând un popor. Deg-

radarea rezidă în însuși fapta degradantă, nu în vr'o sentință.

S'au clătinat munții și au tremurat regiuni întregi când valahul s'a simțit că nu mai poate. Și nu mai putea răbda nici rușinea, nici impilarea, nici atmosfera.

Cei trei stâlpi ai mișcării din 1784, cari la 31 Octombrie primiseră jurământul nației la Mesteacăn, jurământ greu, pe sfânta cruce, de ascultare și oarbă supunere, în lupta pentru libertate și mântuire a neamului, au plătit scump cutezanța. La 28 Octombrie 1785 au fost trași pe roată, pe platoul Alba-Iuliei, sdrobindu-li-se mădular cu mădular. Horia și Cloșca, au pățimit moartea cruntă. Crișan își pusese capăt vieții, în prinoare. Au pățimit moartea sălbatică, cum numai un stăpânitor hain putea da. Mișcarea lor însă aruncă sămânța bună a vremurilor cari urmau să vină. Și cari au venit.

Azi se împlinesc 150 de ani de când a avut loc acest îngrozitor supliciu la Alba Iulia. Și suntem „dela Nistru până-la Tisa”, românii în România noastră, pentru care au luptat și Horia, Cloșca și Crișan. Oare nu putem găsi o formulă pentru ca acești martiri ai neamului să-și găsească o zi de reculegere pentru românism în calendar? Ni este îmbăcsit calendarul cu sfinți de import, bulgari, greci, slavii. Și sunt biatificați, mulți din aceștia, pentru fapte streine nouă. Oare, biserica noastră autocefală, nu găsește destul merit în acești trei martiri ca să ni-i sfințească? Alături de Constantin Brâncoveanu, cu ce minunate figuri nu am dota calendarul sfintei noastre biserici, românești!...

„Numerus valahicus”

S'au mai lansat formule la noi. Puține au căzut sfărâind, picătură pe metal înroșit, ca acest „numerus valahicus” al dlui Al. Vaida Voevod. Într'o epocă de perpeliere, de îngrijorătoare lipsuri; într'un popas de amărăciune în zadarnica străduință a luptei pentru existență; într'o cotitură importantă a istoriei politice.... Într'un ceas de dezagregare în viața națională sub toate aspectele.

Democrația tâlmăcită pe înșelesul lor, pendula între Skoda și anarhie. Colectivismul atât de optim văzut de dl. M. Ralea în „Valori” își aplicase stigmatul: impotența. Și întreaga noastră viață a intrat pe o linie care duce spre prăpastie. Se macină partidele sub greutatea evenimentelor, lăncezesc valorile înlăturate de nulități, ne sufocă exodul străinismului năvălit din toate părțile iar generațiile noi, indigene, române, cari se ridică, dospesc îngrijorarea încă din școală: ce vor face?

Politica, dela unire până astăzi, a activat anapoda. Nimic în interesul general. Greeri nesinchisiți pentru ziua de mâine, iarna i-a trezit doar cu ghitara drept provizie... (O, nu vorbim, bineînțeles, de semiuțe din buget).

Poate să fie o formulă nouă de amăgire publică pentru strachina de voturi care se va pune în funcțiune mâine-poimâine, acest „numerus valahicus” lansat de dl. Vaida. Sămânța lui însă n'a căzut numai pe ogorul rural al masei amorfă și nescrutătoare, a țăranelui. O vedem incolțită în bresle. Barourile avocaților din întreaga țară și-au însușit-o. Și pe zi ce merge și-o însușesc medicii, inginerii, corpul didactic etc. Exact nucleele cari vor încolui, mâine-poimâine, partidele politice în conducerea țării.

Puțină prevedere, puțină grije pentru fii neamului, amenințați în existență, nu strică.

Nu scontăm și nu anticipăm. Fapt e că ceva trebuie să se schimbe în viața noastră de stat. Calea dlui Vaida?... Vechea cale a Bădăcinilor?... Noi credem o cale nouă, de muncă cinstită, românească... *M. Samarineanu.*

Clujul teatral

Teatrul național ne-a dat într'un răsuflet, două premiere cu trei piese originale: „Alt glas”, în patru acte de Victor Papilian, „Căprița” trei acte de d. P. Drăgoescu și „Haidem la teatru” un act de Valeriu Mardare.

D. V. Papilian, actualul director al operii române, este, la Cluj, un cunoscut autor dramatic. Ne prezintă acum a cincia lucrare dramatică, dacă nu mă înșel. Chiar de la prima sa lucrare a dat dovezi de mari aptitudini și calități de autor dramatic: dialog viu, natural, curgător, spiritual uneori și interesant totdeauna; putere de caracterizare a persoanelor și fixarea unor momente dramatice sau comice. Lucrările sale anterioare însă, au prezentat, — toate, — două defecte: o abundență de idei sau mai bine zis de teorii, cari diluau spăimântător acțiunea și anihilau interesul dramatic și o vădită urmărire a unor subiecte intelectual-exotice, cari dau lucrărilor d-sale un caracter esențial tezist. Erau subiecte, ori de bibliotecă, ori de laborator psico-patologic. Cu această atitudine voluntar tezistă, — și e știut ce greutatea uriașă prezintă, în realizare, o lucrare dramatică tezistă, de oarece n'are legătură cu viața, ori teatrul e viață, — și cu balastul unor teorii cari, stricau și deformau economia lucrărilor dramatice, piesele d-lui Papilian au fost primite, cu mirare și uneori cu uimire. Au suscitât ample discuții, dar n'au ținut afișul, adică n'au avut succes.

„Alt glas” păstrează calități de autor dramatic și nu prezintă defecte vechi.

Patru acte strânse, concise, fără teorii inutile, cu dialog viu și colorat, cu patru, din 7 persoane, — perfect caracterizate, viguros vii, cu un conflict dramatic luat de pe pământ, din viață, deci real, deși nu tocmai comun. Dacă n'ar avea trei persoane creionate numai; dacă eroina, — mama româncă, — n'ar fi inutil rea și nedocumentat denaturată; îi spune la un moment dat, propriului copil o minciună groaznică, anume că: bătrânul tată aflat în agonie nu-i e tată adevărat; și asta o face numai pentru a păstra întreg pământul, expropriind pe fiul cel mare, tot copil al ei; dacă conflictul, lupta de desnaționalizare conștient dusă, de preotul romano-catolic reprezentant al șovinismului maghiar cu afirmarea naționalității, numai instructivă, reprezentată de soția mamă, româncă, — nu s'ar petrece numai între culise; dacă ungerii, — tatăl, fiul, ginerele și preotul romano-catolic, n'ar fi puși într'o lumină simpatică și româncă într'o lumină profund desgustătoare, — nedocumentat însă, ci numai din dorința autorului că: răul trebuie să învingă în viață; dacă n'ar avea aceste scăderi, cari se afirmă tot mai pronunțat în actul II, III și IV (actul întâi este cel mai reușit) atunci, „Alt glas“ ar fi o piesă bună. Și totuși este cea mai bună lucrare dramatică a d. Papilian.

D. N. Neamțu-Ottonel a făcut din bătrânul Sabău o creație masivă și impresionantă. Dragostea pentru pământul unguresc, — care „vorbește altfel“ acum sub stăpânirea românească, — și pe care vrea să-l lase neștirbit în mâinele fiului mai mare jandarm maghiar; boala și supunerea în fața nevestei autoritară și a preotului terorist, au fost artistice și emotiv redată. D. Iosef Vanciu ne-a creat un tip de preot romano-catolic pus exclusiv în slujba șovinismului.

Calcă, perfect senin, cele mai elementare principii de morală creștină și îndeamnă hotărât la minciună și rapt sentimental, pe viitorul ginere; sfătuiește pe fiul mai mare să-și necinstească mama, acuzând-o de imoralitate, — deși e pură calomnie, — numai pentru a pune mâna pe întreaga moștenire, deposedând pe fiul mai mic și aceasta numai pentru că el a fost botezat greco-catolic. D. Iosef Vanciu a știut să nuanțeze admirabil această duplicitate a personajului: desgustător din punct de vedere moral, religios și cald, — convingător din punctul de vedere șovinist.

D-nii I. Tâlván, în rolul fiului jandarm și Hristea Cristea, în rolul viitorului ginere, au creații precise și clare, dovedind amândoi mai multă cinste și morală, ca sfătuitoarea lor, preot.

D-ra Marcela Borsa a creat o personalitate vie, viguroasă, rea și hărățgoasă, — așa cum cere textul, — antipatică, prin faptul că autorul nu documentează cu nimic această acreală sufletească. D-na V. Boitoș, — în rolul micului Ioșcuță, care ar trebui să rezolve întregul conflict dramatic, — a fost corectă, deși rolul e numai creionat și cu desăvârșire insuficient. D-na Boitoș, are însă, în momentele dramatice și dureroase, un fel de crispare a feții, care nu ne spune dacă e durere sau dispreț.

„Căprița“ trei acte de d. P. Drăgoescu, este o schiță de dramă insuficient analizată, superficial pusă în scenă, cu un conflict vast și sguđuitor, dar care se petrece numai în sufletele eroilor. Din aceste sguđuiri și suferinți, eroii aduc pe scenă numai palide reflexe și trebuie să-i credem pe cuvânt că ei sunt chinuți de patimi mari și suferinți crunte.

„Căprița“ este o fetiță în cursul superior de liceu, care își iubește tatăl. — arhitect, — și află că el iubește pe

o nepoată. Aceasta o află din diferite lucruri mărunte și dintr'o sărutare surprinsă. Când tatăl său e pe punctul de-ași părăsi familia, pentru a pleca în lume cu nepoata. „Căprița“, de durere, se sinucide, iar tatăl moare de un acces de cord. Pe scenă dragostea arhitectului se lăbărțează în sfârșeli de platonism-inspirativ pentru nepoata sa. El îi spune soției lui, că nepoata este pentru el muza care-l inspiră pentru realizarea unei reînvieri arhitecturale. Bizar, nu-i așa? Pentru ca o femeie să inspire pe un arhitect trebuie să aibă o construcție... arhitectonică. Dar înfârșit treaba lui! Suferință propriu zis nu vedem de cât la soție, amenințată de părăsire. Ceilalți sunt oftăreși inutili. Toată drama e afară de scenă.

În rolul titular, D-na Daia Nicoară a fost admirabilă în actul întâi, unde autorul o prezintă cu toată naivitatea, veselia și sprinteneala vârstei. D-l Ștefan Braborescu în rolul arhitectului tată, a fost studiat, inteligent și conștiincios, dar n'a putut da viață unui personaj avortat de autor. D-na M. Mateescu a marcat emotiv și impresionant durerea și resemnarea soției.

„Căprița“ este, fără discuție, o piesă al cărei conținut este mai mare de cât realizarea și prin urmare o simplă încercare de schiță dramatică.

Despre actul d. V. Mardare „Haidem la teatru“ n'avam de spus decât atât: dacă intenția d. Zaharia Bârsan a fost să-l compromită pe autorul dramatic V. Mardare, atunci a reușit pe deplin.

D. V. Mardare a avut succes cu o comedie jucată la „Teatrul Bulandra“: „Omul fără identitate“. Deci este un autor dramatic. Pentru ce i s'a dat atunci acest slab dialog? Și ce face comitetul de lectură? „Haidem le teatru“ este o certă trivială între doi soți și două soții, cari mai fac și un cadril sentimental. Văzând odată această

balivernă, zici fără să vrei: nu mai mergem la teatru. *Vladimir Nicoară.*

Teatrul banatului.

Am scris altădată, aci, asupra teatrului pentru provincie. Și ceream, ca încheere, să se organize trupe permanente în fiecare capitală de județ. Nu e imposibilitate. Și cu puțin simț gospodăresc, cheltuiala pe care ar necesita-o aceste trupe ar fi cu mult mai mică de cât aceea a susținerii taurilor de prăsilă în grajdurile Camerelor de Agricultură.

Ceream teatru, bineînțeles, și nu un nou stigmat național, „treabă românească, ce vrei...“ ca la Timișoara.

Teatrul banatului, organizat cu tobe și surle, n'a fost de cât o afacere croită și confecționată calculat, la rece, de oameni cari s'au plictisit cu sărăcia. O glorie apusă, Marioara Cînski și un politicean proaspăt, hotelier cu chiria neplătită, și-au adus aminte de trecut. Și au pus în mișcare lumea. Au stăruit atâta până au reușit să taie din bugetul comunei două milioane alocate pentru școală, sumă care multiplicată cu celelalte două milioane și jumătate prevăzute ex parte să rotunjească o cifră frumoasă de patru milioane și jumătate. În trei luni de spectacole problematice ca artă, trupa de operă, operetă, dramă, comedie și scamatorie a soților Avram Nicolau, cu titlu pompos de „Teatrul banatului“ a reușit să se dea peste cap. Nimic din gloria luptătorului pentru un ideal. A murit stupid, departe de casă, sub roatele tranvaelor comunale a Bucureștilor, parcă. Căci, după trei premiere în metropola provinciei care a dat gologanii, culturalizării aciuiți la Timișoara fură picniți de nostalgia Capitalei. Și au încărcat cățel și purcel în car și au pornit-o spre „Dâmbovița apă dulce...“

Angajații, bieți oameni nevoiași au fost dezrădăcinați, amăgiți pe ogorul artei, ca apoi să fie aruncați în mizerie pe străzile Metropolei, unde într-o bună zi, directorii, au tras pur și simplu obloanele dugheni și n-au vrut să știe de nimeni și de nimic.

Patru milioane și jumătate au trebuit ca să ajungem la acest rezultat. Tot ce facem noi, parcă, e superficial și necinstit întemeiat. „Treabă românească, ce vreți!..”

Cerem sancțiuni severe contra celor vinovați. După Teatrul de Vest, Teatrul Banatului vine să ne stigmatizeze neputința. Și să compromită o idee utilă culturii și civilizației.

Grațierea lui Seletzki.

O vâlvă mare care era cât p'aci să aprindă țara. S'au furat miliarde cu armamentul comandat la Skoda. Descinderi, confiscări de acte, sigilări. Apoi trei zile de apatie, interval în care Seletzki avu timp să-și bată joc de autoritatea noastră de stat, să rupă sigiliile și să netezească tot ce era compromițător printre hârtii. A urmat serie de interpelări răsunătoare în parlament și apoi arestarea reprezentantului Skodei la București, celui Seletzki faimos. Printre hârtiile ridicate s'au găsit și acte militare, cari, prin faptul că se găseau aci, constituiau convingător argument de spionaj.

Și Seletzki a fost dat în judecată. Ce penibilă defilare prin fața instanței, a stafiilor cu trese, în solda fabricii furnizoare... Și cât de elastic ajunsese în gura lor, ca și jurământul depus pentru a spune adevărul. noțiunea de trădare! De câte ori acest Seletzki n'a fost uns, în ședință, de aceste stafii martir național!...

Multă ticăloșie ne-a scos la iveală procesul Seletzki. Justiția militară s'a dovedit integrită însă. Și prin sentința

de condamnare a acestui ticălos, ne-a mai răcorit sufletele. Seletzki a fost condamnat pentru ruperea sigiliilor și pentru spionaj, la 5 ani. Instanța superioară a confirmat sentința.

Puțină satisfacție dată opiniei publice pentru atât de incomensurabilă mârșevie câtă cuprindea afacerea Skoda. Dar se urmăreau și alți vinovați, cei adevărați, prin ancheta parlamentară instituită, și atât de zgornotos dusă. Alături de Seletzki corupătorul, așteptam să vedem și pe mituiți.

Când colo, „Patria” oficiosul național-jărănist din Cluj, ne aduce o curioasă veste. Într'unul din numerele trecute seria că în urma intervenției dlui N. Titulescu, M. Sa Regele va amnistia peste câteva zile pe Seletzki, care va pleca apoi în extremul orient ca reprezentant al Skodei.

Suntem uimiți. Știam, „Patria” binevoitoare marelui nostru diplomat N. Titulescu. Cum a putut să-i facă acest rău acum? Ce însemnează intervenția dlui N. Titulescu, omul problemelor de ordin european și mondial, marile realizator al pactelor salvatoare a păcii europene, pentru un pușcăriaș care a făcut atâta rău țării? Titulescu și Seletzki? Poți alătura aceste două nume, unul strălucitor ca soarele, celalt tăvălit în cele mai mârșave băltoace, ale corupției, ale spionajului?...

Nu. Seletzki va trebui să-și ispășească pedecapsa. Clemența regală are asupra cui să coboare binefacere. Sunt atâtea nenorociți, prin pușcării, victime ale unor rățăciri de un moment!... Și justiția a fost mult mai aspră cu ei. *M. Samarinianu.*

Cu acest număr încheiem un an de apariție. Un an greu, de muncă supraomenească. Dar și un an de izbândă.

REVISTA REVISTELOR

ROMANEȘTI

Revista fundațiilor regale An. II No. 2. Într'un articol, preoții Vasile Radu și Gala Galațianu aduc observații bine venite asupra traducerii Bibliiei, pe care o așteptăm cât mai repede publicată. Un studiu al filozofului universitar P. P. Negulescu despre „Academia platonice de la Florența” e o evocare ideologică numită a vremurilor florentine ale lui Cosma de Medicis. Sextil Pușcariu face o pioasă evocare a lui Gh. Bogdan-Duică. Semnalăm articolul bine informat al lui Em. Ciomac despre compozitorul rus Mussorgsky. P. Nemoianu aduce contribuții la cunoașterea orașelor ardelenene. Alex. Hodoș face o analiză a ideilor din „Tragedia omului” de Em. Madách. Șerban Cioculescu scrie despre traduceri, arătând munca onorabilă de traducător a părintelui Barral care a făcut un efort conștient și demn de a reda în limba franceză pe Eminescu dar n'a reușit și efortul mai poetic, mai creator, dar tot ratat, al lui Al. Philippide de a reda pe Baudelaire în românește. Dintre poezii, interesante realizări parțiale, atât în acelea ale lui Simion Stolnicu, cât și în „Domnul de rouă” de Radu Gyr. O nuvelă de Victor Papilian arată un talent epic viguros. Cronici bogate de Ion Chinezcu, Petru Comarnescu, Al. Roșetti Ed. Papu, Ieronim Șerbu, Al. Marcu, Radu Georgescu și H. Zambaccian.

Criterion. Anul Nr. 5. 15 Decembrie 1934. Un frumos articol al lui Dan Botta despre „Puterea cuvântului” deschide revista. Desprindem un fragment elevat ca expresie și adevărat ca idee: „Atunci când un vers e la condiția lui de aur, atunci când ideea și-a aflat

expresia optimă, sensul imaterial, supra-sensibil al ideii figurate apare în muzica versului în sugestia sa auditivă. Ideea circumscrisă se relevă, fără patrie, în sonoritatea singură a versului. Cuvântul închide așa dar ceva ca o virtute atmosferică, Un fel de autoritate naturală sigilează un vers realizat. El e imaginea sensibilă a realității, expresia singulară a firii. El capătă o valoare absolută, indiferentă la condițiile creației sale.

Nu suntem de acord să deplângem cu Ion I. Cantacuzino lipsa unei lirici naționaliste care nu-și mai are rostul astăzi. Aprobăm pe Mircea Eliade care spune că: „Oricine se ridică în această țară a noastră, trebuie să fie murdărit de sus până jos. Mentalitatea politică românească nu poate accepta oameni puri, oameni integri”, dar nu-i aprobăm facilitatea cu care o spune. Oare toată profunzimea lui de cugetare s'a epuizat în admirabila lui „Oceanografie”? Mircea Vulcănescu face un just distinguo în jurul „Cenzurei transcendente” a lui Lucian Blaga, care a fost obiectul a două studii deosebite, unul semnat de I. Brucăr, altul de C. Noica. Acesta din urmă scrie chiar aci un articol în care adâncește și definește ideea de problematică. Notele de la urmă vii și spirituale, le-am vrea mai bogate, mai extinse, mai substanțiale și mai critice, adică aplicate strict la idei, la fenomene și la opere și mai puțin vagi și polemice. Ele trebuie să fie fapte și puneri la punct.

Buletinul Muncii și Asigurărilor Sociale No 7—9 Iulie—Septembrie. O lucrare de proporții în care palpită preocupări de interes special. Problema

muncitorească și aceea a învățământului meseriașilor e ventilată de condee pricepute.

Pentru ținuturile eliberate, un cuvânt în această privință. E vorba de posibilitatea de dezvoltare a meseriașului român, formarea și educarea lui. Românizarea nu ne-o dau numai cei câteva zeci de surtucari intelectuali. Atmosfera o dau: hamalul din gară atunci când e strigat „hamal“ nu „lordar“ sau „Träger“ și când răspunde la chemare în graiul țării; o dau birjarii când nu te invită cu „tesek“ ci te poftesc românește; o dau negustorii când te primesc cu „pof-tim“ și te salută cu „la revedere“, și o dau, mai cu seamă, micii meseriași cari vin să-ți repare robinetul, acoperișul la casă, cari îți confecționează costumul sau ghețele, cari ți-aduc tabloul dela rameur, cari sunt în vecinică trepidație, umplând orașul cu prezența lor.

În trecut elementul rural românesc era oprit să treacă bariera orașului ca să vină să-și însușească o meserie și să-și agonisească o pâine, robotind intens și cinstit. Orașul era rezervat unei categorii de cetățeni, și acești cetățeni continuă și astăzi să beneficieze de acest privilegiu. Iar valahul stă la coarnele plugului sau paște „ghitile“.

Ca să-l putem aduce la oraș trebuie să-i creem o posibilitate ca să se poată susține. Și unul din mijloacele acestea sunt căminele de ucenici.

Dl I. Nistor ministrul muncii a înțeles aceasta. Și ne-o spune în articolul care deschide acest număr al oficialului buletin, articol care nu este de cât cuvântarea rostită la punerea pietrei fundamentale a căminului dela Cernuăți. Problema pregătirii profesionale a salariaților din industrie și comerț este o problemă ardentă, la ordinea zilei. Și dl I. Nistor o discută franc, o cunoaște. Il așteptăm și aci, la Oradea, să ne vorbească, într'o împrejurare identică.

Atheneum anul I No. 1. — Februrie. O revistă nouă ne trimet Iașiul. O revistă masivă încărcată de articole ideologice și științifice. De ce însă a „liccelor militare“? Atheneum exclude cu desăvârșire literatura. În 144 pagini, îngrijit și cu gust tipărite, literatura nu va găsi adăpost. În schimb se vor publica articole cari vor aborda probleme de organizare a învățământului, de pedagogie, de filozofie, de estetică și istorie literară, de istorie, de geografie, de știință.

În acest prim număr publică Mihai Uță, Maior P. Jugănar, D. Popovici, Nec. Macarovici, preot N. Gheorghiu și Alex Claudian. Bogat în note, comentarii și recenzii.

Junimea Literară Anul XXIV. No. 1 — Ianuarie. Cuvântul dlui I. Nistor ne vestește o bucurie. Junimea Literară va apărea lunar de acum încolo. Era păcat să fie lăsată să vegeteze. Reprezintă un trecut. Apoi, fixată în capitala Bucovinei, are o menire. Imbunătățită redacțional, o dorim intrată pe linia marilor reviste cari încercue țara: Viața Basarabiei la Chișinău, Atheneum la Iași, Gând Românesc la Cluj, Familia la Oradea, Hotar la Arad, Luceafărul la Timișoara, Ramuri la Craiova, Pagini literare la Turda etc. Provincia, fără a lua lupta, poate dovedi că se poate înfățișa pe treaptă de egalitate cu Capitala. Oare Italia nu are cele mai bune reviste și ziare în afara Romei? Încă un efort și Junimea Literară va marca și un prezent. I-l dorim fiindcă noi milităm descongestionarea Capitalei și dotarea provinciei cu organe de publicitate cari să nu aibe nimic din stângăcia și paparuderia cați, până acum, formau stigma provincial. Junimea Literară trebuie să se ridică, bine înțeles, și peste meschinerii strecurate de notișari educați la fițuici. Discuții, critici obiective? da. În numărul de față remarcăm Poem pentru iubirea ogoarelor de Iulian

Vesper, și Scheme și marginalii de Traian Chelariu. Secretarul de redacție al J. L. are nerv și vioiciune. Și poate da tinerețe revistei.

(P. S.) Profităm de ocazie ca să încunoștințăm pe dl Mircea Streinul că din stocul de poezii trimise „Familiei“ n'am putut găsi nimica publicabil.

Viața Basarabiei Anul IV. No. 2 — Februarie. Colaborări suficiente și interesante dar e ceva care o ține ca o pleoapă închisă interesului literar. Didacticismul? Nu, nu trebuie mult ca să disimuleze atmosfera aceasta de arhivă și să se doteze cu viață. Puțin aer, puțină tinerețe și Basarabia va avea o revistă care să marcheze ceva. Dl Pan Halippa știm că luptă cu greutăți mari materiale, Le cunoaștem. Luptăm și noi titanic. Să facă și efortul redacțional.

Numărul de față ne aduce lucruri bune. Sunt înfățișate în ipostasa arătată mai sus însă și se pierd. Poezia lui Pan Halippa Spre convalescență are accente interesante. Și elan. Mai publică I. Zaborovschi, Carol Drimer, P. Sinadin, Donar Munteanu, Costenco și Dodană, N. Spătaru etc.

Luceafărul anul I. No 2 — Februarie. Frumos înfățișată revista bănațeană condusă de Aurel Cosma Junior aduce material bogat de magazin ilustrat. Din no. 1 am reținut notele de drum, migăloase, cu date culese cu hărnicie asupra Sf. Munte. Urmărim și în acest al doilea număr al Luceafărului cu interes aceste note de drum ale dlui Aurel Cosma Junior: Insula Malta, impresii și note din croasiera mediteraneană. Traian Topliceanu publică Contribuții la un studiu asupra poetului bănațean Victor Vlad-Delamarina. Ceva mai mult contur și am fi avut un Delamarina Mistral al Banatului. Așteptăm continuarea. În tot cazul găsim în aceste contribuții lucruri interesante, Cezar Petrescu vorbește cu autoritatea pe care i-o dă poziția înal-

tă pe care o ocupă în literatura românească, despre o antologie pentru românii din America. Reținem admirabila fixare a spiritului provincial din articolul dlui I Clopoțel: Când o revistă face expresia regionalismului cultural, ea are neîntreruptă datorie de a se situa la acele înălțimi de intelectualitate cari stabilesc acordul cu ceea ce toată țara deține mai select, mai bine gândit, mai subtil și superior ca manifestare, ferindu-se de nivelul scăzut al spiritului provincial. Ce este spiritul de provincie? Este nota stridentă a exagerării, a absenței de gust, a lipsei de măsură, a incapacității de înălțare la linia corectă și elegantă. Să se facă totdeauna deosebire între regionalismul revendicărilor îndreptățite ca fond și formă de înaltă intelectualitate, și între spiritul deraiant al provincialului de care te izbești de altfel la orice pas în însăși capitala Țării și nu e nevoie de efortul deplasării la periferia statului ca să-l identificei”.

Viața Literară. An. 1 Nr. 165. Iată un număr frumos din această veche revistă. În prima pagină găsim, în dreapta și în stânga, ca doi reprezentanți ai generațiilor ce-și stau față'n față, pe E. Lovinescu scriind o justă apreciere a bietului Cincinat și pe Mircea Eliade scriind considerații despre cultura română actuală. Un interview luat acum câțiva ani de Eugen Jebeleanu lui Cincinat și rămas până azi inedit, aduce o vagă melancolie a lucrurilor ce vorbesc de dincolo de viața lor apusă. O foarte bună poezie de Mircea Pavelescu ne reține pe pagina a doua. Un fragment din romanul: „Iubire bolnavă” arată talentul lui Dan Petrașincu. O nuvelă de T. C. Stan. Ceace apreciem c ideea a celor „Puncte” din ultima pagină. E o coloană vertebrală pe care revista și-o întărește acum. În pagina cronicilor remarcăm deasemenea mai multă ordine.

STRĂINE

FRANCEZE

La *Nouvelle Revue française* în numărul pe Februarie aduce mai multă literatură semnată de Paul Claudet, Drieu La Rochelle, Léon Paul Forgue (ce poet subtil, ce magician al imaginației) și Panait Istrati care sub titlul „Lacul sărat” fragment din „Viața lui Adrian Zografi creează un aspect din viața românească. Mai reținem un studiu critic despre romancierul, poetul și artistul Georges Duhamel, semnat de tânărul critic Jean Prévost. Bizare și elocvente sunt niște scrisori ale unei mame către fiul ei. Aceleași vivace reflecții ale lui Albert Thibaudet cochetând cu politica și literatura în același timp. Din acele „Propos” ale filosofului Alain extragem un pasaj care arată realitatea constantă sub spectrul schimbător al lucrurilor:

„Astfel în momentul când credeți că marile averi au căzut, se prepară altele în vre-un colț. Și cari vor dura ceva mai mult decât obiceiul saboților și al mitenelor, dar nu mult mai mult. Se spune bogați, cum se spune soldați. Se pare că sunt mereu aceiași. Ca o spumă sau un fum, ei nu sunt decât o formă generală, elementele o traversează și nu rămâne în ea. În cursul tinerității mele și privind numai micul meu oraș, am văzut pe toți bogații ruinați unui după alții, pe câțiva în pușcărie, pe alții exilați și uitați. De aceea când mi se spune azi că trăim în instabil, sunt dispus să gândesc că așa a fost totdeauna”.

Les nouvelles littéraires a deschis o anchetă interesantă și amuzantă. Cum anul acesta se împlinesc 50 de ani de la moartea lui Victor Hugo, a fost readusă în discuție nu numai opera, dar și persoana scriitorului romantic.

Revista Franceză a pus mai multor scriitori francezi următoarele două întrebări:

1. Ce ați citit mai bun din V. Hugo?
2. Ce ați citit mai prost din V. Hugo?

Ceeace îi obligă pe aceștia să-și dea cu părerea ce este, după ei, mai bun și ce e mai prost, în opera bătrânului scriitor. Evident nu adevărul va putea ieși de aci, dar răspunsurile vor verifica gradul de insuficiență pe care-l mai poate exercita personalitatea celui dispărut și pe de altă parte va fi prilej de a defini personalitatea celor cari răspund.

Din primele răspunsuri spicuem pe cele mai interesante. Lucien Descaves răspunde categoric, la prima întrebare: „Totul” iar la a doua „Nimic”. E cam exagerat, după cum prea limitat și pedant e răspunsul lui Philippi-de Hériat care, la prima întrebare:— „Tristesse d'Olympio” iar la a doua „Hernani”. Pierre Mille face o inteligentă dar neconvigătoare apologie a lui moș Hugo. Entuziasmul său e fațial și necontrolat Tristan Bernard spune: „N'ași mai isprăvi dacă ași vrea să citez ce e mai bun în V. Hugo. Și mi-ași pierde în mod odios timpul dacă ași căuta ce e mai prost. Dacă e vorba să citez versuri proaste, trebuie să le cauți la poezii mediocri lăudați pe nedrept. Admir și cinstesc pe moș Hugo ca pe un dar prodigios făcut Franței de către cer. Și puțin îmi pasă că și-a schimbat părerile, căci aceasta i-a permis să exprime păreri deosebite cu o măreție pe care nimeni n'ar fi putut-o egala. Iar Alexandre Arnoux spune: „Nu e nici mai bun, nici mai prost în V. Hugo. Plăcerea pe care o procură este ceva atât de fizic încât îți ia facultatea de a judeca și clasa. Socotești pe V. Hugo cum respiri aerul muntelui

sau cum atingi o materie admirabilă". Dar ancheta e încă în curs!

Esprit este o tânără revistă (An. III 29) franceză unde se fermentează idei noi. Ea militează pentru o revoluție, deci pentru schimbarea ordinii noi. Dar noutatea este că, disprețuind împărțirea arbitrară și artificială care o stabilește două taberi politice, dreapta și stânga, și judecând obiectiv atât fascismul cât și comunismul, această revistă pune accentul pe spiritual în detrimentul politicului. Cei care urmărește să creeze „Esprit” este o revoluție personalistă, adică o transformare a omului, o reintegrare în demnitatea lui de ființă spirituală. Iată din textul-program al revistei numai primele două propozițiuni. din cari decurg ca un corolar toate celelalte reguli:

„1) Personalismul e o concepție generală a vieții, al cărui centru e omul conceput ca o ființă găsimdu-și realizarea în valorile spirituale și religioase cari îl depășesc.

„2) Diferitele comunități omenești n'au o valoare decât în măsura în care servesc direct sau indirect această realizare a omului. Acesta nu ajunge la dezvoltarea sa decât prin depășirea comunităților minore fondate pe interese, rasă sau tradiție și prin integrare în comunitățile majore bazate pe cultură sau idealitatea idealului spiritual”.

Pentru înțelegerea mai exactă a sensului de care e condusă revista, din marea cantitate de studii critice și recenzii, cari concură toate spre lămurirea acestei concepții neo-umaniste, transcriem și acest pasaj, extras din articolul „Reforma Statului” semnat de Aldo Dami:

„Marxismul moare, în aproape întreaga Europă, pentru că a crezut că poate prin materialismul său, nu numai istoric, dar actual și permanent, să nerecunoască forțele spirituale — și pentru că a contribuit săucidă spiritul.

Dacă, din faptul necesităților noi, societatea viitoare nu poate fi decât colectivă, această colectivitate a faptelor și a instituțiilor trebuie să fie tocmai pentru a da avânt individualității sufletului, pentru a salva pe om de mașină în loc să și-l supună, și pentru a libera persoana. „Mistica bolșevismului, ca de altfel a socialismului general, este încă o mistică a materiei. Ori dacă materia trebuie să fie reglementată și altfel repartizată, e pentru a libera pe om de ea însăși, de grija ei, de obsesia ei cotidiană. Tehnica trebuie să fie un mijloc și nu un scop. Nu trebuie vizat la stabilirea unor condiții mai egale între oameni decât tocmai spre a înălța, mai ales la desmoșteniți, condiția de demnitatea lor de oameni. Prămatul spiritului. Intoarcerea la Péguy.

„Fără spiritualism, nu rămâne din om decât un automat. Dacă U. R. S. S. nu depășește studiul actual de uniformizare și de materialism, în care toți oamenii, deveniți servitorii Statului, au aceleași distracții, vacanțe standardizate în sanatorii cazărni cu cinema obligatoriu, ea va fi trădat scopurile superioare ale revoluției”.

Mai reținem din restul numărului un început de studiu din Brice Parain „Despre Franța”, continuarea studiului directorului revistei Emmanuel Mounier despre „Tehnica mijloacelor spirituale” și sfârșitul studiului lui Raymond De Becker despre „Comunitățile creștine”.

Arbiter.

Cetiți ziarele de frontieră:

GAZETA DE VEST

dela Oradea

ECOUL

dela Arad

FRONTUL

dela Satu-Mare

MAGHIARE

Nyugat (An. XXVIII. Nr. 1 Ianuarie 1935). Revista face un efort de a salva tradițiunile occidentale din furtuna pasiunilor păgâne ce au pus stăpânire în ultimii ani pe sufletul literaților unguri. Acest număr dedicat literaturii franceze contemporane caută să demonstreze vitalitatea spiritului galic și influența sa asupra Europei.

D. Mihail Földi analizează volumul de curând tipărit, cu nuvelele literaților contemporani francezi: Cocteau, Roger, Martin du Gard, Duhamel, Duvernois, Giraudoux, Julien Green, Jonhandeau, Mauriac și Maurois. Constată că nuvela franceză, determinată probabil de decadența postbelică a societății burgheze, își recrutează croii printre oamenii bolnavi, solitari, mistici, anormali, excentrici, adesea chiar patologici. Dar toți autorii francezi sunt de acord în ceea ce privește supremația spiritului față de materie.

D. Andrei Hevesi scrie despre „Noua epocă a gustului francez” care — după părerea sa — ar fi renunțat la vechea concepție, după care francezii au fost destinați să servească drept exemplu omenirii întregi.

Revista a făcut mari concesii spiritului public ungar. Din fiecare rând al ei se observă că vrea să fie înțeleasă de mulțime ceea ce i-a scăzut nivelul.

Erdélyi Helikon (An. VIII. No. 2. Ianuarie 1935) Josif Reményi, Cunoscutul literat ungar din Statele Unite ale Americii, este un fenomen curios în literatura ungară. Descriind „criza sufletească” a epocii noastre, găsește că această criză, în realitate, rezidă în tragedia spiritului, științific, pozitivist, care s'a convins, că nu-și poate explica misterele vieții. Științele exacte, în

loc să ne dea răspunsuri și explicații, își pun aceleași întrebări pe cari spiritul religios, neputându-le explica, le-a trecut în domeniul miracolelor. Epoca noastră — după părerea d-sale — este caracterizată prin tendința pronunțată spre bunătate, și aceasta o descoperă chiar și la dictatorii contemporani (Mussolini, Roosevelt) și prin renașterea metafizică „prin” umilința cugetului „uman”.

„Dogmele creștine — serie — au redus, dar nu au suprimat animalitatea. Factorii politici și economici în istoria omenirii nu au căutat niciodată să suprimă, în mod real, neliniștea comunității. Astăzi asistăm la un astfel de proces. Se poate că generația actuală nu vede încă rezultatele ce se vor cristaliza din diferitele străduinți politice, sociale și economice, dar nu este mai puțin adevărat că în hitlerism, fascism, bolșevism și în democrația lui Roosevelt trăiește ritmul unui imperativ categoric, care accentuează interesele colective”. *Al. Olteanu.*

Szinházi Élet (Viața Teatrală) An. XXV. No. 9 (25 Februarie 1935). E cea mai mare revistă de teatru și de societate dela Budapesta. Apare sub direcția ziaristului Al. Inceze, în condițiuni tehnice admirabile și e răspândită în toată lumea. În numărul de față găsim o dare de seamă și câteva clișee dela recenta premieră în limba maghiară la Oradea a cunoscutei comedii „Titanic vals” de Tudor Mușătescu, în traducerea d-lui Adorian Stella. De altfel la această premieră a asistat însuși directorul revistei, d-l Inceze, care a cumpărat piesa pentru Ungaria, și care, cu acest prilej, a angajat un cronicar special pentru mișcarea teatrală din România. D-l Al. Inceze, după cum suntem informați, intenționează să introducă în Ungaria o serie de piese românești. *G.A.P.*

